

Vigilia

1969
február

*A NEMHIVŐK TITKÁRSÁGÁNAK
KÖNIG BÍBOROS ÁLTAL ALÁÍRT
OKMÁNYA A PÁRBESZÉDRŐL*

Medvigy Mihály

Uppsala — és az út odáig

Thomas Merton

Lelkivezetés és elmélkedés

Áprily Lajos

A bíboros (drámai játék 2. rész)

Szigeti Endre

Augustin Bea és Karl Barth

Résumé en
langue française

TARTALOM

	Oldal
Párbeszéd a nemhivőkkel — a nemhivők titkárságának okmánya	73
Toldalagi Pál: Párhuzam, Tavasz látomás (versek)	81
Medvigy Mihály: Uppsala — és az út odáig	82
Kardos Klára: Thomas Merton (1915—1968)	90
Thomas Merton: Lelkivezetés és elmélkedés (fordította Kardos Klára)	92
Pergel Ferenc: Egy kritikus arcképe (Örley István)	98
Keszthelyi Rezső: Yves Bonnefoy versei	101
Yves Bonnefoy: Kietlen vidék, Hang, Andiam, compagne belle..., A fa és a lámpa, Utak, A halottak otthona, A narancsfiget lesz az otthonod (versek, Keszthelyi Rezső fordításában)	102
Aprily Lajos: A bíboros (drámai játék 2. rész)	104
Simonyi Imre: Húsvét, József Attila, Jókedvem van (versek)	115
Doromby Károly: In memoriam Mihelics Vid	117
Boda László: A kis út (Élégedetlenség)	118
NAPLÓ	
Történészeknek sem tilos a bemenet (Nyíri Tamás) 120; Párhuzamos életrajz: Augustin Bea és Karl Barth (Szigeti Endre) 124; Az olvasó naplója — Veres Péter: Bölcs és balgatag őseink (Rónay György) 128; Színházi krónika — Peter Shaffer: „Black Comedy” (Doromby Károly) 130; Képzőművészet — Új művészeti könyvek, (D. I.) 131; Zenei jegyzetek — Bach és Bartók a Zeneakadémián, Egy fiatal művész pályája elé (Rónay László) 134; Filmek világából — A méhek völgye, Emberrablók, Ha mondom, hogy szeretlek (Ungváry Rudolf) 136; A nemzetközi dialógus folyóirata (—nr—) 137; Possonyi László: Bűnbak és áruló (Magyar Ferenc) 139; Rubin püspök levele a püspöki konferenciákhoz 140	120
Francia nyelvű kivonatok	141

Felelős szerkesztő:

Mihelics Vid †

Felelős kiadó: Saád Béla

A szerkesztő a hét első három napján fogad a szerkesztőségben (V., Kossuth Lajos u. 1.), lehetőleg az időpont előzetes megbeszélése alapján. Kéziratokat Budapest 5. Postafiók 195. címre kell küldeni. Kéziratokat nem őrünk meg és nem adunk vissza. Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest V., Kossuth Lajos utca 1. Terjesztő, előfizetés és templomi árusítás: A Vigilia kiadóhivatala, árusítja a Magyar Posta is. A Vigilia csekkszámja száma: OTP 37.343—VII. Hazai előfizetések külföldre: Posta Központi Hírlapiroda, Budapest V., József nádor tér 1. Külföldön előfizethető a Kultúra Könyv és Hírlap Külkereskedelmi Vállalat, vagy bizományossal útján. Nyugati országokban az évi előfizetési ár 4,50 USA dollár, vagy ennek megfelelő összegű más pénznem. Átutalható a Magyar Nemzeti Bankhoz (Budapest 54) a Kultúra 024/2. számú számlájára, feltüntetve, hogy az előfizetés a Vigilia című lapra vonatkozik. Megjelenik minden hónap elején. Egyes szám ára: 9,— Ft. Előfizetés: Egy évre: 100,— Ft., félévre: 50,— Ft., negyedévre: 25,— Ft. Index-szám: 26.921.

PÁRBESZÉD A NEMHIVŐKKEL

A nemhivők titkárságának okmánya

Az alábbiakban magyar fordításban közöljük azt az iratot, amelyet Kőnig bíboros aláírásával a nemhivők titkársága adott ki, s amelyet az *Osservatore Romano* 1968. október 2-i száma tett közzé.

Az itt közölt és a nemhivők titkársága által kibocsátott okirat célja az, hogy összhangban a titkárság jellegével a hívők és a nemhivők közötti párbeszédet előmozdítsa és a dialógus sajátos természetének megfelelően, jó eredményhez vezesse. Az okirat ama fejtegetések után, amelyek a párbeszéd tulajdonképpeni természetét magyarázzák és világítják meg, kifejti, hogy mennyiben különbözik a párbeszéd a hívők és a nemhivők közötti másirányú kapcsolatoktól. Megállapítja továbbá a párbeszéd lényegi feltételeit és lefekteti az ezekből következő irányelveket.

Habár a párbeszéd, amint az a jelen okiratból is kitűnik, nem követ szükségképpen apostolkodási célokat, a keresztények számára a hitükről tett tanúságtételt is magában foglalja és ezért a maga módján szolgálja az egyház küldetését vagyis az evangélium hirdetését. Azonkívül megtörténhet az is, hogy a nemhivőkkel folytatott párbeszéd a hívőt nemcsak az emberi értékek alaposabb megismeréséhez, hanem a vallás jelentőségének teljesebb megértéséhez is elvezeti.

Ez az okirat elsősorban keresztények számára készült. Mégis olyan fogalmazást követ, hogy a nemhivők számára is érthető és elfogadható legyen.

Bevezetés

1. A mai ember az általános kulturális és társadalmi fejlődés következtében, és a világban végbemenő változások okozta minden szorongása ellenére, egyre inkább elismeri az emberi személyiség méltóságát és értékeit.

Az emberi kapcsolatok megélénkülése valóban jelentősen hozzájárult, hogy a pluralizmust mint korunk jellegzetes dimenzióját tudomásul vegyük. Valódi pluralizmus azonban csak úgy lehetséges, ha a különböző szellemi magatartású emberek és közösségek között párbeszéd jön létre. Amint azt az *Ecclesiam Suam* kezdetű pápai körlevél is hangsúlyozza: „A mai általános magatartás követelménye, hogy a szent és a profán kapcsolatát megértse; annak a lendületnek eredménye ez, amely a ma társadalmát magával ragadta; a megjeleneési formák sokrétűségének, az ember növekvő érettségének folyománya, akár vallásos, akár vallástalan emberről van szó, folyománya mindannak, ami az embert nevelése és kultúrája által a gondolkodásra, a kifejezésre s a párbeszéd méltó lebonyolítására alkalmassá teszi.”

Ily módon a párbeszéd, amennyiben a felek kölcsönös kapcsolatán alapul, mindkét részről egymás méltóságának és értékeinek elismerését is magában foglalja. A keresztények sok indítékot találhatnak az értékek és a méltóság elismerésére már az ember természetfeletti hivatásában is. Továbbá az egyház nem téveszti szem elől, hogy éppen a megtestesülés misztériuma révén minden olyan erőfeszítés, melynek az a célja, hogy emberibbé tegye a világot, nemcsak nagyon érdeklő, hanem bizonyos értelemben az illetékességi területébe is tartozik.

Ennek következtében minden keresztényhez szól a felhívás, hogy a különböző szinteken végbemenő párbeszéd előmozdításán buzgalkodjék, a felebaráti szeretet olyan megnyilvánulásának tekintve azt, amely számot vet a felnőtt és fokozódó fejlődésben lévő emberiség igényeivel.

„Az egyháznak — állapítja meg a II. vatikáni zsinat — küldetése van, hogy az evangéliumi üzenettel megvilágosítsa az egész földkerekséget, és hogy egyazon Lélekben egyesítsen minden embert, bármely nemzethez, fajhoz vagy műveltséghez tartozzék is. E küldetés értelmében az egyház a jele annak a testvériségnek, amely lehetővé teszi és erősíti az őszinte párbeszédet” (*Az egyházzól a mai világban* 92.).

A párbeszédre való készség nem zárja ki a kapcsolatok más formáit, mint ahogy a hitvédelem, a konfrontáció és a vita sem zárja ki az emberi személyiség jogaira irányuló követelést. A nyílt és megértő magatartás, amely a párbeszéd előfeltétele, egyébként is minden emberi kapcsolathoz szükséges. Ez a magatartás megkívánja „a korrektséget, a tiszteletet, a rokonszenvet, a jóságot” (*Ecclesiam Suam* 46.), ami egyedül a másik ember másságának elismeréséből és elfogadásából eredhet.

Végül a párbeszéd készsége, egyik megnyilvánulása az egyház általános megújulásának is, amely az emberi szabadság nagyobb fokú méltányolását hozza magával. A II. vatikáni zsinat tanítása szerint: „Az igazságot az emberi személy méltóságának és társas természetének megfelelő módon kell keresni, azaz szabad kutatás útján, tanítás vagy nevelés, közlés és párbeszéd segítségével; ily módon közlik az emberek az igazságot, melyet feltaláltak, hogy az igazság kutatásában egymást segítsék; a megtalált igazsághoz pedig személyes hozzájárulással szilárdan kell ragaszkodni” (*Vallásszabadságról szóló nyilatkozat* 3.). „Amikor olyan párbeszédre vágyódunk — olvassuk a zsinat lelkipásztori rendelkezésében —, amelyet a kellő okossághoz igazodva csakis az igazság szeretete vezet, mi magunk senkit sem zárunk ki belőle.”

Az *Ecclesiam Suam* kezdetű enciklika szerint három közös központi körön helyezkednek el azok, akikkel a katolikus egyház párbeszédbe kíván bocsátkozni: az emberiség egésze, amelynek soraiban nagyon sokan semmiféle hitet sem vallanak; azok, akik a nemkeresztény vallásokhoz tartoznak; végül a nemkatolikus keresztények, akik testvéreink Krisztusban. VI. Pál pápa éppen ezért három pápai titkárságot létesített, hogy a különböző jellegű párbeszédet folytassa. Ezek: a keresztény egység titkársága, a nemkeresztények titkársága és a nemhívők titkársága.

A párbeszéd, különösen az, amely a keresztények és a nemhívők között folyik, különleges és részben új problémákat vet fel. Másrészt a sokrétű kezdeményezések során, amelyek ennek a párbeszédnek előmozdítása céljából történnek, a keresztény hit igazságaiért aggódó katolikusok bizonyos nehézségekbe ütközhetnek. Eppen ezért ítélte hasznosnak a nemhívők titkársága, hogy néhány olyan megfontolást és irányelvet fogalmazzon meg, amelyek a zsinati s az újabb tanítóhivatali okmányokon alapulnak.

Az *Ecclesiam Suam* kezdetű enciklikában VI. Pál pápa elsősorban az apostolsági szempontból taglalja a párbeszédet: az ilyen értelmű párbeszéd lehetővé teszi az egyház számára, hogy legfontosabb küldetését betöltse, vagyis hogy az evangéliumot hirdesse minden ember számára, miközben tisztelettel és szeretettel közeledik feléjük, hogy számukra felkínálja az igazság és a kegyelem adományait, amelyeket Krisztus bízott rá.

Az *egyházzól a mai világban* című lelkipásztori rendelkezésben viszont inkább az egyház és a mai világ közötti párbeszédéről van szó, tehát olyan párbeszédéről, melynek nem elsőrendű célja az evangélium hirdetése; olyan párbeszédéről, melynek fonalát a keresztények minden egyes emberrel fel kívánják venni, így azokkal is, akik hitüket nem osztják, azokkal, akikkel a különböző területeken közösen kereshetik az igazságot és azokkal, akikkel együtt munkálkodhatnak olyan kérdések megoldásán, amelyekkel korunk emberisége szembenézni kénytelen. A további fejtegetések az egyház és a világ ilyen jellegű párbeszédeire vonatkoznak.

I. A PÁRBSZÉD TERMÉSZETE ÉS ELŐFELTÉTELEI

1. A párbeszéd általában

Párbeszédén általában az egyes személyek, csoportok vagy közösségek olyan érintkezését és kölcsönös közléseit értjük, amelynek célja, hogy az igazságosság, a személyes tisztelet és a kölcsönös bizalom légkörében az igazság ismeretét elmélyítse és az emberek közti kapcsolatokat megjavítsa. Különösen képpen fontos és bonyolult dolog a párbeszéd, ha a felek különböző, sőt olykor homlokegyenest ellenkező nézetet képviselnek, mégis azon igyekeznek, hogy előítéleteiket leküzdjék és mind a tisztán személyes kapcsolatok síkján, mind pedig az igazság keresésében, vagy valamely gyakorlati együttműködés érdekében a lehető legmesszebbmenő közeledést elérjék.

Habár a párbeszéd különböző formái a felsorolt elemek mindegyikét fellelelik, mégis aszerint, hogy melyik elem jut túlsúlyba, a párbeszédnek három alapváltfaját különböztethetjük meg. Ezek:

— a pusztán emberi síkon történő találkozás, amelynek célja, hogy a vitapartnereket elszigeteltségüktől s a kölcsönös bizalmatlanság érzésétől felszabadítsa, s hogy megteremtse a legnagyobb fokú „rokonszenv”, a kölcsönös megbecsülés és tisztelet légkörét;

— találkozás az igazság keresésének síkján, amely maguk a felek számára is nagyon fontos kérdéseket tár fel, s arra indítja őket, hogy az igazság elmélyültebb megértésére s a dolgok átfogóbb ismeretére törekedjenek;

— a cselekvés síkján való találkozás, amikor is tekintet nélkül az elméleti véleménykülönbségekre, a meghatározott célokért történő együttműködés feltételeit igyekeznek rögzíteni.

Habár kívánatos, hogy a párbeszéd mindhárom váltfaja egyidejűleg jöjjön létre, közülük mindegyiknek, mint személyes kapcsolatnak sajátos értéke van.

A párbeszéd bizonyos kölcsönösséget foglal magában olyan értelemben, hogy a résztvevők mindegyike ad és kap is. Eppen ezért különbözik a tanítástól, amely lényegében azt a célt szolgálja, hogy képezze a tanítványt, aki mesterével beszélget. Mindenestre a párbeszéd, amennyiben tudásban gazdagítja a párbeszédet figyelemmel kísérő közönséget, a maga módján szintén egy fajta tanítás. Sőt az evangéliumi igazság hirdetését is tartalmazza.

A párbeszéd, ahogy itt értelmezzük, különbözik a vitától, az ellentétek ütközésétől is, minthogy az utóbbinak meghatározott célja van, és ez a saját álláspont megvédelmzése és a másik fél tévedéseinek kimutatása.

A párbeszéd nem állhat egyszerű szembehelyezkedésből attól a pillanattól kezdve, amikor arra törekszik, hogy a felek közeledését és nagyobb megértését mozgítsa elő. És még ha a résztvevők mindegyike jogosan törekszik is arra, hogy a másikat a saját meggyőződésének helyességéről meggyőzze, a párbeszéd természeténél fogva nem erre a célra van rendelve, hanem arra, hogy mindkét fél szellemiükben gazdagodjék.

2. A tanbéli párbeszéd

1. Az ilyen párbeszéd lehetősége és jogosultsága

Gyakran vita tárgya, hogy lehetséges-e egyáltalán a tanbéli párbeszéd. Felmerül a kérdés: ha a párbeszédnek becsületosnak kell lennie, vajon nem követeli-e meg ez minden abszolút igazság visszautasítását és hogy vajon a párbeszédre való készség nem foglalja-e magába az állandó kutatás magatartását. Azt is megkérdezhetik, hogy abban az esetben, amennyiben elfogadjuk az abszolút igazság lehetőségét, vajon lehetséges-e a párbeszéd, ha valaki abban a meggyőződésben van, hogy birtokolja ezt az abszolút igazságot: a párbeszédre való készség látszólag mintha azt a készséget foglalná magában, hogy kételkedünk minden abszolút igazságban.

Továbbá elképzelhető-e párbeszéd olyan felek között, akik két teljesen különböző gondolati rendszerből indulnak ki. Ha igaz, hogy minden állítás szoros értelemben véve csak a rendszer egészére való hivatkozás által válik elfogadhatóvá, vajon nem kell-e minden olyan valódi párbeszéd lehetőségét, eleve kizártnak tekintenünk, amelynél a felek különböző gondolati rendszerekből indulnak ki? Egy az igazságról alkotott és manapság sokak által vallott felfogás elemzéséből az következik, hogy az igazság magában az emberben rejlik, tőle és szabadságától függ, tehát nem ismerik el olyan igazság létezését, amely nem az emberből magából ered; következésképpen nem lenne alapja a tanbéli párbeszédnek attól a pillanattól kezdve, amikor a keresztyének, elutasítva az immanencia elvét, az igazságnak tökéletesen más meghatározásához tartják magukat. Ami pedig végül a nyilvános párbeszédet illeti, felteszik a kérdést, vajon megengedhető-e, hogy egy kellőképpen fel nem készült hallgatóság előtt ütköztessük az ellenkező álláspontokat.

Az alábbiakban arra nézve szeretnénk néhány irányvonalat adni, miképpen lehet megoldani az említett nehézségeket.

A tanbéli dialógus őszinte és bátor beszélgetés, amelyet a szabadság és a tisztelet légkörében kell folytatni olyan tanbéli kérdésekről, amelyek valamilyen módon a párbeszédben résztvevőket személyesen is érintik azzal az elhatározással, hogy a felek, még ha különböző nézeteket vallanak is, kölcsönösen arra törekszenek, hogy nagyobb megértés támadjon közöttük, hogy jobb megvilágításba kerüljön és amennyire lehetséges, kibővüljön, ami közel hozza őket egymáshoz. Ily módon képesek a párbeszéd résztvevői egymást kölcsönösen gazdagítani.

A párbeszéd tehát megköveteli egyrészt, hogy figyelembe vegyük az igazság meghódításának személyes jellegét az alany részéről. Mászóval figyelembe kell venni a beszélgetésben résztvevők mindegyikének sajátos helyzetét és szellemi föltételeit mindazokkal a korlátokkal együtt, amelyek ebből kifolyólag a problémákkal való szembenezés során felmerülnek. Ha tudomásul vesszük azokat az egyes egyedekben és közösségekben egyaránt bennlévő korlátokat, amelyek történetileg alakultak ki, akkor megteremtjük azt a készséget, amely lehetővé teszi a mások véleményének figyelembe vételét és a mindkét oldalon megtalálható igazságelemek összegyűjtését.

Másrészt viszont a párbeszéd, amennyiben az igazság keresésére törekszük, értelmetlenné válik, ha nem bízunk az emberi értelemben és ha nem ismerjük el, hogy ez az értelem képes az igazság, legalábbis bizonyos mértékű kiemelésére; még ha az összegyűjtött igazság-elemek tévedésekkel keverednek is. Azonkívül attól a pillanattól kezdve, hogy mindenki valamilyen személyesen ezáltal bizonyos mértékben egyedülálló perspektívából keresi az igazságot és elemzi a valóságot, olyan lehetőség nyílik meg a kutatás számára, amely egyszerűen pótolhatatlanná teszi a mások eredményeinek figyelembe vételét.

Ilyen körülmények között az igazság lehetőségének állítása nemcsak összhangban áll a párbeszédrel, hanem annak egyik legszükségesebb velejárója is. Nem gondolhatunk arra, hogy az igazság követelményeit alárendeljük a párbeszéd követelményének, amint azt az irenizmus bizonyos formái teszik. Eppen ellenkezőleg a párbeszédnek abból az erkölcsi kötelességből kell megszületnie, hogy mindenkinek keresnie kell az igazságot minden dologban és különösen a vallás kérdéseiben.

Azonkívül, az a tény, hogy a résztvevők mindegyike állítja, hogy birtokában van az igazságnak, még nem teszi haszontalanná a dialógust, minthogy nincs ellentétben annak természetével. Hiszen a párbeszéd valójában egymástól különböző álláspontokból kiindulva jön létre azzal a kölcsönös szándékkal, hogy lehetőleg tisztázzák ezeket az álláspontokat és ha lehet, közelebb hozzák őket; éppen ezért elegendő, ha a résztvevők mindegyike úgy véli, hogy az általa birtokolt igazság növekedhet a másikkal folytatott párbeszéd által.

Ezt a magatartást kell elfogadniuk és gyakorolniuk teljes őszinteséggel a hívőknek. A hit igazságai, minthogy Isten nyilatkoztatta ki őket, önmagukban abszolútak és tökéletesek, de a hívő soha nem tud elegendő mértékben beléjük hatolni, tehát állandóan növekedhet, amikor ezekről az igazságokról gondolkodik és elmélkedik. Amellett nem minden, amit a keresztények állítanak, ered a kinyilatkoztatásból, s a párbeszéd a nemhívőkkel csak segíthet a hívőnek, hogy különbséget tegyen aközött, ami a kinyilatkoztatásból ered s aközött, ami csupán időlegesen bizonyul az evangélium fényénél.

A keresztény hit nem menti fel a hívőket, hogy az értelem segítségével kutassák hitük racionális előfeltételeit, mi több, a keresztény embernek kötelessége, hogy bátran ölelje magához mindazt, amit az emberi értelem megkövetel, hiszen bizonyos abban, hogy a saját hite soha nem kerülhet ellentétbe az értelmével. Végül pedig a keresztény tudja, hogy a hit nem szolgál neki felelettel minden problémára, még ha meg is mutatja számára, hogy milyen szellemben kell ezekhez a problémákhoz közelednie, különösen az időleges dolgok terén, ahol széles terület áll nyitva a kutatás számára.

Ami azokat a nehézségeket illeti, amelyek a rendszer belső egységével vannak összefüggésben, emlékeztetni szeretnénk arra, hogy a párbeszéd akkor is lehetséges, ha a felek között csak néhány részleges kérdésben van közeledés. Ha ugyanis egy bizonyos rendszerben felfedezhetünk olyan igazságokat és értékeket, amelyek a rendszertől függetlenül is megállják a helyüket, elegendő ezeket az értékeket és igazságokat saját fényükben megcsillantani ahhoz, hogy valamelyes egyetértés jöjjön létre.

Még az olyan emberek között is, akiket gyökeres ellentétek választanak el egymástól, lehetséges a találkozás és a kapcsolat. Ha figyelembe vesszük a rendszerek belső kohézióját, különbséget kell tennünk a különböző szintek között, amelyeken a párbeszéd létrejön, minthogy megtörténhet, hogy a párbeszéd lehetséges egy bizonyos színvonalon, de nem lehetséges egy másikon. Különösen fel kell hívni a figyelmet arra, hogy az emberi szféra bizonyos jogos autonómiát élvez, aminek következtében a vallási jellegű eltérések nem zárják ki szükségképpen az evilági kérdésekbe létrejövő közeledést.

Másrészt azt sem lehet tagadni, hogy a párbeszédet nagymértékben megnehezíti a tény, hogy a feleknek másféle elképzelésük van az igazságról és más nézetet vallanak az értelem szerepéről is. Ilyen esetben a párbeszéd első feladata az lesz, hogy az igazságnak olyan meghatározására és az értelem olyan elveire jussanak el, amelyeket a beszélgetésben résztvevők mindnyájan elfogadhatnak. Ha ez nem lenne lehetséges, azért még nem kell azt mondani, hogy a párbeszéd haszontalan. Nem kis jelentőségű az sem, ha megállapítjuk azokat a határokat, amelyeken túl nem mehetünk. Végül pedig nem kell a párbeszédet mindenáron erőltetni.

A vita kockázata úgyszólván elkerülhetetlen az olyan pluralista társadalomban, mint amilyen a miénk. Ebből származik az a követelmény, hogy a hívők fel legyenek készítve ennek a kockázatnak vállalására, különösképpen pedig a nyilvános párbeszédre, amely, ha megfelelőképpen előkészítettük, jelentős mértékben hozzájárulhat a hit érettségéhez. A nyilvános párbeszéd azonkívül lehetőséget ad a résztvevők számára, hogy olyan személyek előtt is kifejtse saját álláspontjukat, akik egyébként nem lennének elérhetőek számukra.

A hívők és nemhívők közötti párbeszéd tehát, noha kockázatokkal jár, mégis nemcsak lehetséges, hanem tanácsos is. Minden, az emberi értelem számára járható területre kiterjedhet, így a filozófia, a vallás, az erkölcs, a történelem, a politika, a társadalomtudomány, a közgazdaság, a művészet s az általános értelemben vett kultúra területére. A minden szellemi és evilági érték iránti hűség megköveteli a kereszténytől, hogy bárhol ismerje is fel, ismerje el őket. Az ilyen párbeszéd a kulturális élet olyan értékeire is irányulhat, amelyek a természetfölötti rend igazságaiból erednek.

2. A tanbeli párbeszéd föltételei

A párbeszédnek, hogy saját céljait elérje, tiszteletben kell tartania az igazság és a szabadság követelményeit. Mindenekelőtt őszintén kell keresni az igazságot, mi több, a tanbeli párbeszéd lehetetlenné válik, ha esetleges politikai célokat kellene követnie. Ez különleges nehézségek okozója lehet a kommunizmushoz csatlakozó marxistákkal folytatott párbeszéd esetén, tekintettel arra a szoros kötelékre, amely náluk az elmélet és a gyakorlat között fennáll; ennek következménye, hogy fölöttébb nehézé válik a párbeszédszintek megkülönböztetése, s így néha a tanbeli dialógus gyakorlati dialógussá alakul át.

A igazság iránti hűségnek abban is meg kell nyilvánulnia, hogy a legnagyobb világosságra törekszünk a különböző álláspontok szembeállításánál, nehogy az azonos hangzású, de más hangsúllyal használt szavak révén az ellentétek csak ellepleződjenek, ahelyett, hogy megoldódnának. Követelmény tehát, hogy világosan meghatározotassanak a mindkét fél által használt kifejezések, ami által kiküszöbölhető minden kétértelműség és a párbeszéd korrekt körülmények között zajlik le.

A tanbeli párbeszéd azonkívül bizonyos bátorságot is igényel, akár arról van szó, hogy teljes őszinteséggel tárjuk fel saját álláspontunkat, akár arról, hogy elismerjük az igazságot, bárhol is jelentkezzék az, s akkor is amikor ez a felismerés arra kényszeríti a párbeszéd résztvevőit, hogy módosítsák némely elméleti vagy gyakorlati magatartásukat.

A párbeszéd csakis akkor lehet hasznos, ha a résztvevők valóban szakemberei a kérdésnek; ellenkező esetben a párbeszéd áldásos volta aránytalanul kicsivé válik a jelentkező kockázatokhoz képest. A párbeszédben végül az igazság csupán önérejevel juthat érvényre: szükséges tehát, hogy a párbeszédben résztvevők szabadsága jogilag elismert legyen és ténylegesen tiszteletben is tartsák.

3. A párbeszéd a gyakorlati cselekvés területén

Párbeszéd indulhat különböző, olykor éppen ellentétes tanbeli irányzatokat magukévé tevő egyének, csoportok vagy közösségek között is valamilyen együttműködés érdekében. Itt mindenekelőtt meg kell állapítani, hogy a kereszténységgel ellentétes tanításból született mozgalmak is néha olyan álláspont felé fejlődhetnek, amely végül már nem azonos többé a kiinduló állásponttal. Sőt, mint már említettük, a rendszerek közötti globális ellentét nem zárja ki a részleges konvergenciát bizonyos értékek állításánál. Különösképpen a vallási téren jelentkező ellentétek nem zárják ki a nézetazonosságot az időleges kérdésekben, hiszen éppen *Az egyháztól a mai világban* szülő konstitúció állapította meg, az evilági kérdések saját rendbeli autonómiáját.

És még ha nem is lehetséges a tanbeli közeledés létrehozása, még mindig lehetséges a megegyezés bizonyos meghatározott gyakorlati célok elérése érdekében. Ahhoz persze, hogy ilyen együttműködés megengedett legyen, tiszteletben kell tartani bizonyos feltételeket, tehát például azt, hogy a kitűzött cél jó legyen, vagy jóra vezessen; továbbá, hogy az együttműködés ne veszélyeztessen alapvető érdekeket, mint amilyen a tanbeli integritás, a személyi jogai (például polgári, kulturális és vallásszabadság). Hogy ezek a feltételek fennállnak-e, azt annak alapján lehet megítélni, ha figyelembe vesszük a párbeszéd felek által előterjesztett, a jelenre és a jövőre vonatkozó programokat és a történelmi tapasztalatokat.

Az együttműködés hasznos voltának megítélése tehát esetenként a történelmi helyzettől, az időponttól és a helytől függ. Amíg ezeknek a körülményeknek értékelése elsősorban a laikusokra hárul, a hierarchiának, tiszteletben tartva a laikusoknak kijáró jogos autonómiát és illetékességét, elsősorban az a

feladata, hogy öröködjék és beavatkozzék, ha a vallás és erkölcsi értékek védelme ezt szükségessé teszi.

II. GYAKORLATI IRÁNYELVEK

Az itt következő irányelvek a párbeszéd természetéről és föltételeiről szóló eddigi megfontolások kiegészítésére szolgálnak; ezek szükségképpen nagyon általánosak, részben mert az egyes országok helyzete más és más, részben pedig, mert a lelkipásztorok és a hívek bölcsességére van bízva, hogy az elveket a gyakorlati esetekben alkalmazzák. Így például különbséget kell tenni a régi keresztény hagyománnyal bíró országok és az olyan országok között, ahol mindeddig még nem hirdették az evangéliumot; továbbá az olyan országok között, amelyeket noha többségükben keresztények laknak, mégis olyan kormányok kormányozzák őket, amelyek ateistáknak vallják magukat. Másrészt, miközben remélhető, hogy a legújabb tapasztalatok a jövőben alkalmasabb direktívákat tesznek lehetővé, jelenleg az egyes nemzetek püspökkari konferenciájának feladata, hogy az általános elveket a helyi viszonyokra alkalmazza.

1. A párbeszéd elősegítésének irányelvei

A II. vatikáni zsinat fényénél kívánatosnak látszik, hogy az egyház közvéleményét érzékenyvé tegyék a párbeszéd nagy hasznossága iránt, hogy megnyíljék erre a párbeszédre.

1. A papképzésnél a filozófiát és a teológiát úgy kell előadni, „hogy a növendékek a mai kor sajátosságát felfogva, a koruk embereivel való párbeszédre időszerűen felkészüljenek” (a zsinat határozata a papság képzéséről 15). Ez a nemhívókra is vonatkozik. A jövő papjait tehát alapos kiképzésben kell részesíteni a hit elutasításának legfőbb formáival kapcsolatban is (különös tekintettel azokra, amelyek a jövő pap hazájában előfordulnak) és el kell sajátítaniuk a párbeszéd természetére és annak filozófiai, valamint teológiai alapjaira vonatkozó ismereteket is. Különösen mélyreható ilyen jellegű oktatásra van szükség az egyházi egyetemeken és teológiai fakultásokon.

2. A papság lelkipásztori „aggiornamento”-jával kapcsolatban (tanfolyamok, tanulmányi hetek, kongresszusok stb.) a nemhívókkal folytatott párbeszéd kérdésének különös figyelmet kell szentelni főként arra a néhány konkrét helyzetre való tekintettel, amelyekkel a pap lelkipásztori tevékenysége során szembetalálkozhat.

3. Épp ily fontos, hogy teológiai akadémiai tanfolyamokat, tanulmányi napokat, laikus kongresszusokat rendezzenek a nemhívókkal folytatott párbeszéd kérdéséről.

4. A szentbeszédekben, valamint a hitoktatásban is számot kell vetnünk azzal az új magatartással, amit korunkban az egyház különös hangsúllyal tett magáévá.

5. Az ateizmus és a párbeszéd tanulmányozásával kapcsolatos kérdéseknek helyet kell kapniuk az egyházmegyei szervezetekben, amelyek valami módon kapcsolatban állnak a nemhívók római titkárságával és a helyi hierarchia felelős vezetősége alatt állnak. Ezek a szervezetek egyházi és mindkét nembeli laikus szakértők bekapcsolásával folytathatják a kutatást, a tanulmányozást, szervezhetnek tanfolyamokat és találkozókat.

6. Kívánatosnak látszik, hogy valóban ökumenikus közreműködés jöjjön létre ezen a területen a katolikusok és egyéb keresztények között nemzetközi, nemzeti vagy helyi vonatkozásban egyaránt.

7. Az együttműködésnek ki kell terjednie azokra a nemkeresztényekre is, akik őszinte vallásos hittel bírnak, így mindenekelőtt a zsidókra és a muzulmánokra, figyelembe véve a nemhívókkal felveendő párbeszédet.

2. Általános irányelvek

Mindenekelőtt különbséget kell tennünk a nyilvános és a magánjellegű párbeszéd között. A magánjellegű párbeszéd esetére, tehát az olyan találkozásokra, amelyekben akár alkalmosszerűen, akár szervezeten jönnek létre, csak néhány személy vagy korlátozott csoport van jelen, nem lehet különleges előírásokat adni, azon kívül, hogy a bölcsesség és jószág követelményét hangoztatjuk, amelyeknek amúgy is irányítaniok kell minden felelős emberi és keresztény cselekvést.

Mindenesetre emlékeztetni szeretnénk az alábbiakra:

1. Hogy a párbeszéd a lehető leggyümölcsözőbb legyen, ahhoz feltétlenül szükséges a párbeszéd tárgyának elmélyült ismerete, főként a keresztény tanítás fényénél.

2. Ha a hívő ember felismerné, hogy a saját felkészültsége elégtelen, akkor egy hozzáértő személy segítségét kell kérnie, vagy a vitapartnerét hozzá kell utasítania.

3. Számot kell vetni az erkölcsi felelősség kérdésével is, tehát nem szabad hitünk hiteles tartalmát egy felszínes irenizmus vagy szinkretizmus kedvéért kockáztatni.

4. Nem szabad végül alábecsülni azt a segítséget, amelyet az egyenes és a hittel összhangban álló élet tanúsága jelent minden emberi találkozásnál.

* * *

A nyilvános párbeszédnél, amely a különböző közösségek képviselői között folyik (még ha esetleg nincs is erre hivatalos megbízásuk), a legnagyobb fokú bölcseséggel kell eljárni, különös tekintettel arra a visszhangra, amit az ilyen párbeszéd a közvéleményben kelthet. Itt is csupán általános ajánlásokra szorítkozunk.

1. Azoknak a keresztény híveknek, papoknak vagy laikusoknak, akik résztvesznek a párbeszédben, nem csupán a magánjellegű párbeszédekkel kapcsolatban említett tulajdonságokkal kell rendelkezniük, hanem még gondosabb elméleti kiképzésben kell részesülniök, azonkívül pedig további, a párbeszéd válfaja által megkövetelt képességekkel (mint például erkölcsi tekintély, hatékony beszéd- és előadásmód) kell bírniök.

2. Ha, amint feltételezzük, nyilvános de nem hivatalos (tehát nem az előljárók megbízásán alapuló) párbeszédről van szó, a beszélgetés szükséges szabadságának biztosítása érdekében ajánlatosnak látszik, hogy ne vegyenek részt benne olyan személyek, akik valamilyen nyilvános hivatalt viselnek vagy bármi más módon túlságosan elkötelezettek annak az intézménynél, amelyet képviselnek; és mindenképpen szükséges, hogy a résztvevők hűségesek maradjanak annak a közösségnek általános irányvonalához, amelynek nevében beszélnek.

3. A hivatalos (tehát *ex mandato*) párbeszéd nem tekinthető eleve kizártnak; viszont csak ritkán valósulhatnak meg a keresztény hívők és nemhívők közötti ilyen fajta beszélgetés föltételei, akár azért, mert az utóbbiak az esetek túlnyomó részében nem képviselnek közösséget, hanem csak önmagukat, akár azért, mert hiányzik egyrészt az egyház, másrészt a különböző politikai, társadalmi vagy kulturális szervezetek között a homogenitás. Ilyen esetekben mindenképpen el kell kerülni a kétértelműséget a párbeszéd jelentőségével és céljával kapcsolatban.

4. A párbeszédet csak akkor szabad kezdeményezni, ha fennállnak azok a körülmények (például idő és hely tekintetében), amelyek autentikus voltát biztosítják: el kell kerülni a túlzott publicitást, vagy a nem kellőképpen felkészült közönség jelenlétét, mert ez utóbbi zavarhatná a vita komolyságát. Általában jobban sikerülnek a korlátozott számú illetékes személyek közötti

beszélgetések. Néhány esetben helyesnek látszik, ha eleve megállapítják a párbeszéd lefolyásának szabályait; végül elutasítandó a párbeszéd, amikor nyilvánvalónak látszik, hogy a felek valamelyike azt eszközül használja fel.

5. Némely esetben minden félreértés és botrány elkerülése érdekében szükségesnek fog látszani egy olyan előzetes nyilatkozat, amely pontosan körülírja a szóbanforgó párbeszéd értelmét, célját és tartalmát.

6. Papoknak el kell nyerniök a saját ordináriusuknak, valamint a párbeszéd helyén illetékes ordináriusnak hozzájárulását; minden keresztény hívőnek figyelembe kell vennie az egyházi hatóság irányelveit; ez utóbbi a maga részéről gondoskodik arról, hogy tiszteletben tartassék a laikusok jogos autonómiája a világi dolgokban, és tekintetbe fogja venni azokat az általános föl-tételeket, amelyek középette a laikusok élnek.

A szóban folytatott párbeszéd mellett emlékeztetni kell az írott párbeszédre, tehát arra, amely a hívők és nemhívők közreműködésével az újságokban, folyóiratokban és egyéb alkalmi kiadványokban folyik. A nyilvános párbeszéd e válfaja magasabb követelményeket támaszt, mivel az írásnak nagyobb a hatása és szélesebb körökben terjed s így nagyobb a vele járó lelkiismereti felelősség is. Másrészt az ilyen párbeszéd megbízhatóbb, mert így könnyebb elkerülni rögtönzéseket és a felületességeket. Az ilyen párbeszédnél mégis tanácsos, ha a hívek írásait szakértő személyekkel átnézetik. Mindenki tartsa végül gondosan magát az érvényben lévő kánoni előírásokhoz a jelenben és a jövőben is.

Vincenzo Miano
titkár

Franziskus Card. König
elnök

TOLDALAGI PÁL VERSEI

PÁRHUZAM

Lehullanak a csillagok
az égről továbbra is fényes
sugarakat dobálva szét,
a haldokló fájdalomkat érez,

és kinlódástól elgyötört
arca és görcsbe rándult teste
hamuszürke, mintha a föld,
mely befogadja, rá vetne

sötétségéből valamit,
a porráválás szürkésege
hozzátapad már, ahogyan
kirajzolódik élesen
bírájának ítélőszéke.

TAVASZI LÁTOMÁS

Ma megjelent a sok öreg,
az aggastyánok hada lassan
vonulva el előttem, és
hirtelenül sirva fakadtam.

Micsoda roncs-testek, milyen
torz kezek, lábak! Hogy is élhet
tovább az ember, tudva, hogy
ilyen lesz majd, ilyen kiégett,

ilyen szomorú, elgyötört
és végtelenül megalázott.
Vánszorogtak az öregek,
és nyíltak szépen a virágok.

Medvigy Mihály

UPPSALA — ÉS AZ ÚT ODÁIG

„A Szentlélek kegyelmének ihletésére → napról napra szélesebb körben — különvált testvéreink között is mozgalom kezdődött az összes keresztények egységének helyreállítására. Ezt az egységmozgalmat hívják ökumenikus mozgalomnak.” Így határozza meg tárgyát a keresztény egységre-törekvésről szóló határozat, a II. vatikáni egyetemes zsinatnak egyik legszebb és legsikerültebb okmánya. A szövegezés, nevezetesen az *is* kötőszó használata arra utal, hogy az egységmozgalom újabbkeletű jelenség a nemkatolikus keresztények körében a katolikus kezdeményezésekhez képest.

Ez valóban igaz oly értelemben, hogy a katolikus egyház mindenkor vágyódott és törekedett is a kereszténység szétszakadt csoportjainak egyesítésére, természetesen a maga módján, vagyis hogy a saját kebelébe vezesse vissza őket. Ez a törekvés nem egyszerűen az egyház „katolikus”, azaz minden népre irányuló küldetéstudatából táplálkozott, hanem sokkal inkább az önnön épiségének vágyából, hiszen a nemkatolikus nagy keresztény közösségek egykor az egyház testéről szakadtak le. Fakadt továbbá a történelmi felelősség tudatából is, minthogy a katolikus egyház újra meg újra belátta, hogy hibáival részben maga is oka volt a szakadásoknak. Az egyházak katolikus egységének helyreállítása azonban idők múltával egyre megvalósíthatatlanabb eszménynek tűnt. Az elszakadt közösségek tudniillik maguk is élő egyházaknak bizonyultak, és külön utakon járva fejlődtek tovább. De még nagyobbat alakult éppen a katolikus kereszténység. Nemcsak az időközben kimondott dogmákra kell itt gondolnunk, hanem a szellemiség teljes áthangolódására, amelyet a középkorban egyrésről *Arisztotelész*, másrésről a római jog gondolatvilágának el-sajátítása jelentett, továbbá arra a roppant átalakulásra is, amelyet a reformáció után útnak indított a trentói zsinat (1545—1563): a vallásosság új stílusára és egyoldalúságaira, a hit- és erkölcstudomány új rendszereire, az egyházi művészetek új irányára és nem utolsó sorban arra a mérhetetlen diadalmi öntudatra, amely előbb a barokk időkben, majd pedig a múlt század vége felé, az I. vatikáni zsinat, a német egyházpolitikai harcok és világszerte sok kiváló szellem megtérése után eltöltötte a katolikus értelmiséget. A felekezeti és az állampolitika továbbá évszázadokon át összeszövődött Európában, és az ebből adódó vallásháborúk kitörölhetetlennek látszó emléke még inkább elidegenítette egymástól a lelkeket.

Gibbons bíboros kezdeményezése

A katolikus kereszténység — a kölcsönhatás logikája szerint is — egyre inkább „katolicizmussá” vált, azaz hazaváró közös otthonból a felekezetek egyikévé lett, sőt akár magába zárkózó szektává is főleg ott, ahol kisebbségi sorssal kellett beérnie. Ily körülmények között is lehetett volna népszerű a kívülállók számára a katolikus egység eszméje? E szellemi légkörben válaszolt 1873-ban *I. Vilmos* német császár igen határozott, visszautasító hangon *IX. Pius* egy levelére, amelyben a pápa mellesleg arra utalt, hogy „mindenki, ha meg van keresztelve, valamiképpen a pápához tartozik”. Ugyanezt a jellegzetes idegenkedést tükrözi *VII. Anthimosz* ökumenikus pátriárkának * 1895-ben, *XIII. Leó* pápa baráti hangú egységfelhívására válaszul kiadott körlevele, amely így kezdődik: „Elviselhetetlen gőgöt oltott a sátán Róma püspökének szívébe, és ebből eredt az a sok-sok istentelen újítás, amely szembefordul az evangéliummal.”

A katolikus egyházba való egyetemleges visszatérésnek, a világ *rekatolizációjának* hatalmas célja helyett be kellett tehát érni egy közelebbi és sok-

* E címről vö. **Medvigy M.**: A konstantinápolyi pátriárka megtisztelő címei. *Vigilia XXXI.* 73—81. (1966. február).

kalta szerényebb eszménnyel: az *egyházak testvériségének* gondolatával. Ezt viszont nem remélt rokonszenv fogadta, kiváltképp az Újvilágban, ahol a legkevésbé élt a vallásháborúk emléke, és az általános vallásszabadságot vívmányként tisztelő hivatalos politika pártatlanul viselkedett az egyházak és világnézetek iránt. Amikor 1892-ben, Amerika felfedezésének négyszázadik évfordulóján Chicagóban megrendezték a Kolumbus-kiállítást, XIII. Leó pápa megengedte Gibbons bíborosnak, Baltimore érsekének, hogy a kiállítással kapcsolatban megrendezhesse — mégpedig a presbiteriánus egyház legfőbb vezetőjével karöltve — a „vallások parlamentjét”. Erre avégett hívták össze a földkerekség nagy vallásainak képviselőit, hogy Istenről meg a lélek halhatatlanságáról tett tanúságuk a világ elé tárja azt, ami alapvetően közös mindnyájuk hitében. A résztvevők egyúttal kifejthették saját külön nézeteiket is, anélkül, hogy támadták volna egymást. Talán ez az alkalom volt a vallások nagy jövőre hivatott *dialogusának* születésnapja. Gibbons bíboros nemcsak együtt imádkozta a különböző hitű keresztényekkel, sőt még buddhistákkal, hindukkal és az iszlám követőivel is a Miatyánkot (ebben ugyanis valamilyen nyien egyetértettek), hanem befejezésül apostoli áldást adott mindnyájukra. Ám a testvériségnek ezt a fiatal fáját akkoriban nem lehetett még átültetni Európa földjébe. Az összejövetel megismétlését tervbe vették ugyan az 1900-as párizsi világkiállítás alkalmára, de a város érseke és a francia püspökök többsége tiltakozott ellene. Úgy gondolták, hogy Párizsban, ahol voltaképpen csak katolikusok és ateisták élnek együtt, semmi jóra sem vezetne a vallások találkozója: csupán a kételkedők számát növelné.

Protestáns egység-törekvések

Az egyházak egysége felé haladó következő lépést a protestáns kereszténység tette meg, éppen a mai értelemben vett ökumenikus mozgalom megindításával. A katolikus egyháznak nem volt része benne. A mozgalom tiszteletreméltó előkészítői közé kell számítanunk mindenekelőtt azt a jelenséget, amelyet protestáns testvéreink a maguk körében „ébredés” néven tartanak számon. A keresztény lélek ebben személyes élményként éli át a Krisztushoz-való tartozást, szeretetben tevékeny vallásosságra vágyik, és nagylelkűen keresztültekint a felekezeti szűk keresztmetszést. Az amerikai Egyesült Államok területén, ahol egyre nyomtalanabban eltűntek az államegyháziság utolsó maradványai is, az egyházak testvéri szövetkezése járt az ébredés nyomában, persze önállóságuk feladása nélkül, pusztán az együttes cselekvés lehetősége végett. „Krisztus Egyházainak Szövetségi Tanácsa”, amely különböző előzetes alakulatok után 1908-ban létrejött, már megalakulásakor az amerikai protestantizmus 75 százalékát képviselte, és orthodoxok, örmények meg egy szakadár katolikus csoport csatlakozásával a fokozódó egyetemesség irányában fejlődött tovább. Az 1851-ben alapított amerikai YMCA (Keresztény Ifjak Egyesülete) — leánymegfelelőjével, a YWCA-val együtt — kezdettől fogva sem volt felekezeti, jelenleg pedig már protestáns szervezetnek sem érzi magát. Ám a szoros értelemben vett ökumenizmus első lépéseit nem az említett szervezetek tették meg, hanem két nagynevű protestáns vezérférfiú: *Charles Brent* amerikai anglikán („episzkopális”) püspök és *Nathan Söderblom*, a svédországi Uppsala evangélikus érseke.

Brent püspök (†1929) életreszóló élménye az edinburghi protestáns világmisziós értekezlet volt 1910-ben. Itt egy távol-keleti küldött, a kínai *Csang*, szóvá tette, mily botránnyosan rontja a kereszténység hitelét a színesbőrű népek között, hogy az evangélium hirdetői nemcsak a Jézus Krisztusba vetett hit magját szórják az új talajba, hanem a saját felekezeti megosztottságukat is. Brent ennek hallatára elhatározta, hogy megtesz minden tőle telhetőt a botránny megszüntetésére. Hazájában azonnal bizottságot toborzott, amely megkezdte a csaknem kétévtizedes előkészületeket „a hit és az egyházszervezet”

(*Faith and Order*) egységét megvitató nemzetközi konferenciára, amely végül 1927-ben Lausanne-ban össze is ültetett.

Söderblom (†1931) felé először az első világháború idején, különböző béke-mozgalmakban való tevékenysége miatt irányult nemzetközi érdeklődés. Utazásai során tudatosan szötte a személyes ismeretségek szálait különböző keresztény vallások jeles személyiségeivel. Már 1918-ban felvetette az egyházak egység-tanácsának eszméjét. Előkészítő összejövetelek sorozata után 1925-re, az első niceai egyetemes zsinat ezerhatszázadik évfordulójára értekezletet hívott össze Stockholmba a gyakorlati keresztény élet (*Life and Work*) egységének megvitatására. A tárgysorozaton a szociális igazságosság, a faji kérdés, a nemzetközi kapcsolatok és a nevelés problémái mellett szerepelt természetesen az egyházak együttműködése és szövetezése is. Söderblom nem sokat bibelődött a hittanítás egységesítésének kérdésével; a világnak Krisztus szeretete szerint való újjáépítésében látta inkább az összefogás célját. Ez az egyoldalúság azonban nem teszi kérdésessé sem Söderblom nagyságát, sem annak a ténynek jelentőségét, hogy a stockholmi koronázó székesegyházban a 37 nemzetből összesereglett 600 hivatalos résztvevő 31 különböző keresztény közösség nevében a reformáció óta először imádkozott együttesen az egység kegyelméért.

1937-ben mind a két irányzat megismételte értekezletét: a *Life and Work* mozgalom Oxfordban, a *Faith and Order* pedig Edinburghban. Az oxfordin elítélték a totalista (fasiszta) rendszereket, az edinburghin pedig fontos hitbéli kérdésekben fogadtak el egységes szövegű, bár elmosódó tartalmú, többféle-képp is érthető tételeket (például megegyeztek Jézus valós jelenlétéről az úrvacsora szentségében, de nyitva hagyták a jelenlét módjának kérdését; hangoztatták az egyházak egyesülésének köteleességét, de nem döntöttek el, hogy csak az együttműködés egységéről van-e szó, vagy a szentségek kölcsönös kiszolgáltatásáról, sőt a közös szervezet egységéről is). A mozgalom továbbfejlődése szempontjából a tárgysorozatnál is fontosabb volt az orthodoxok fokozódó képvisellete. Az orthodoxoknak egyébként is sokat köszönhet a keresztény egységmozgalom. A görög *Sztrenopulosz Germánosz* thyatirai orthodox érsek 1919-ben, tehát Söderblommal körülbelül egyidejűleg javasolta már az egyházak összefogását (*koinónia*). Ugyanebben az évben, amikor a *Faith and Order* mozgalom küldöttei világszerte felkeresték a keresztény egyházfőket, és az athéni érseknél is megfordultak, a jelenlegi ökumenikus pátriárka, Athenagorász, még mint ifjú szerep az érsek titkára volt. Az egység lelkes protestáns apostolaival való találkozás Athenagorász egész további életét befolyásoló emlékké lett.

A görög metropoliták 1920-ban Isztambulban — a pátriárkai szék üresedése idején — körlevelet szerkesztettek Krisztus egyházainak ismerkedése és egymásnak tehető kölcsönös szolgálata érdekében. Ez volt az első, *hivatalos helyről* kibocsátott megnyilatkozás az egyházak szövetezésének előmozdítására. Ily előzmények után természetes, hogy az orthodoxia néhány képviselője már ott ült a stockholmi és a lausannei értekezlet résztvevői között, és hogy az orthodoxok mindmáig jelentős, egyre jelentősebb tényezői az ökumenikus munkálkodásnak.

Katolikus „magán-ökumenizmus”

A katolikus egyház ugyanakkor még bizalmatlanul nézett minden oly próbálkozást, amely nem Rómát vallotta az egység központjának. A *Faith and Order* említett küldöttsége járt XV. Benedek pápánál is, és kérte, csatlakozzék a mozgalomhoz. A pápa nem titkolta jóindulatát, de kitért a részvételtől. Így az, aki katolikus részről az 1927-es lausannei értekezleten jelen volt, még nem lehetett hivatalos megfigyelő, és csupán az illetékes helyi főpásztor engedélyével fedezhette magát. Sőt ekkorra már kézen állott, bár csak jó négy hónappal az értekezlet után jelent meg 1928 januárjában XI.

Pius pápa „Mortaliū animos” kezdetű körlevele, amely elítélte az ökumenikus mozgalmat, és megtiltotta a katolikusoknak nemcsak a részvételt benne, hanem még a rokonszenv-nyilvánításokat is íránta. A körlevél — éppen nem alaptalanul — a hitelkében való megalkuvással vádolta az ifjú mozgalom egyes író képviselőit; egyébként jórészt Söderblom ellen irányult. Az evangélikus érsek igen zokon vette a megbélyegzést, de nem titkolta reményét, hogy Róma szava ezúttal nem lesz az ügy befejezése. A bibliai Ábrahám módjára „remélte a remélhetetlent” (Róm 4, 18). Mert bizony ki hitte volna akkoriban, hogy alig néhány évtized múlva ellenkezőre változik az egyház álláspontja, és előbb a Szent Officiūm, utóbb pedig egy egyetemes zsinat a Szentlélek művét fogja üdvözölni az ökumenikus mozgalomban?

A *Life and Work* irányzatot mindenestre veszélyesebbnek tekintette az egyház a *Faith and Order*-nél. Az utóbbinak 1937-es edinburghi értekezlete alkalmával Róma tudniillik hozzájárult négy katolikus megfigyelő jelenlétéhez, minden biztonnal az új bíboros államtitkár, *Eugenio Pacelli* befolyására. Pacelli 1939-ben pápa lett, és már bemutatkozó körlevelében meleg hangon szolt a protestánsokról, és későbbi megnyilatkozásaiban is elismerte jóhiszeműségüket és őszinte igazságkeresésüket. Hivatalosan egyelőre más nem történt, megindult azonban a katolikus magán-ökumenizmus. Egyik legjelentősebb képviselője a lausannei értekezleten résztvevő *Max Josef Metzger* német katolikus pap volt, aki utóbb az általa 1938-ban alapított vallásközi *Una Sancta* béke- és egységmozgalom vértanúja lett: a hitleri rendszer sorozatosan letartóztatta, majd 1944-ben hazaárulóként kivégezte. Metzger így nem érthette meg, hogyan diadalmaskodnak eszméi, amelyek miatt élete folyamán felhőkben járó képzelgőnek tartották a „komolyabb” katolikus egyháziak. Terveit 1939-es fogságából írott levelében *XII. Pius* pápa előtt is feltárta merész javaslatként: az uralmi igénnyel nem gyanúsítható, alázatos, „szolgáló” egyház gondolatát, a keresztény egység pápai bizottságának szükségességét és — egyetemes zsinat összehívását. Epp ekkor tört ki azonban a második világháború, és lehetetlenné tette az ökumenikus lépéseket a pápai székből csakúgy, mint a nemkatolikus segítségökrekvés részéről.

Egyházak Világtanácsa

A háború befejeztével a nemkatolikusok azonnal cselekedni kezdtek. 1946-ban létrejött az *Ideiglenes Ökumenikus Tanács*, és állandó titkárságot szervezett Genf székhellyel. A következő évben *John D. Rockefeller* bőkezűsége folytán megnyílt a Genf melletti Bossey-kastélyban az egységmozgalom tanulmányi központja, amely azóta számos tanfolyam és szakszerű kutatómunka színhelye volt mindmáig, és katolikus tudósjelölteknek is rendelkezésére állt. 1949. augusztus 23-án, a *Faith and Order* és a *Life and Work* amsterdami közös kongresszusán megalakult az *Egyházak Világtanácsa* 150 egyház részvételével. Vezető ideológusa és szervezője, a hollandi *Visser't Hooft* református lelkész lett az első főtitkár. Szerepét 1966 végén az amerikai *Eugen Carson Blake* vette át.

A Világtanács időről időre (hat-hét évenként) közgyűlést tart. Megbíralja a titkárság addigi működését, és határozatok hozatalával megtervezi a tag-egyházak programját a következő közgyűlésig. A határozatok természetesen csak tanács-jellegűek a tagegyházak számára. Két közgyűlés közt időben a Világtanács központi bizottsága évenként ülészik (1956 nyarán például hazánkban, a Galyatetőn jött össze); sőt a tagmozgalmak külön is tarthatnak értekezleteket: így a *Faith and Order* 1952-ben Lundban és 1963-ban Montreálban tartott, a *Life and Work* pedig 1966-ban Genfben.

A második közgyűlést az Egyesült Államokban rendezte meg a Világtanács a Chicago melletti Evanstonban 1954-ben; a harmadikat 1961-ben az indiai Új-Delhiben. Ez utóbbi alkalommal olvadt egybe a Világtanáccsal az 1921-ben alakult *Nemzetközi Missziós Tanács*, és itt jelentek meg először a

legnagyobb orthodox közösségnek, az orosz egyháznak küldöttei. Miután 1964-ben a szerb egyház is felvételét kérte, a Világtanács tagjai közt jelenleg már valamennyi orthodox egyház képviselve van.

Az egységre-törekvés ekkora lendülete a katolikus egyházat is kimozdította tartózkodásából. Az akkori tanításügyi főhivatal, a Szent Officium 1949-ben *XII. Pius* pápa akaratából *Utasítást* bocsátott ki az ökumenizmusról. Tartalmát ma már bántortalannak érezzük, akkor azonban nagy és határozott lépés volt előre. A katolikus egyház részéről első ízben ismeri el, hogy „a Szentlélek kegyelme” működik a mozgalomban, nevezetesen az Egyházak Világtanácsában. Lehetővé teszi katolikus résztvevők küldését vallásközi találkozókra akár helyi, akár nemzeti, akár nemzetközi síkon. Ohajtja, hogy egyházmegyénként és szerzetenként szakképzett papi csoport álljon e célból rendelkezésre. Ajánlja, hogy a különböző vallású keresztények együtt imádkozzák a Miatyánkot. Végül nyomatékozza, hogy mennyire fontos a katolikus papság és a hívek szent élete, de főleg az alázatosság az ökumenikus munkálkodásban.

Sajnálatos, hogy az egyre többit betegeskedő *XII. Pius* merészsége jelentősen megcsappant pápaságának vége felé. Gondolkozott ugyan az egyetemes zsinát összehívásán, de aggodalmi visszatartották tőle. Bizalmatlankodni kezdett az Egyházak Világtanácsa iránt is. Míg az 1952-es lundi értekezleten a Szentszék három hivatalos megfigyelőjének oldalán több más katolikus vendég is ott lehetett, addig a Világtanács 1954. évi evanstoni közgyűlésén már újra tilos volt nemcsak katolikus megfigyelők jelenléte, hanem még laptudósító papi személyeké is. A katolikus ökumenizmus próbálkozásai akadoztak, főleg Észak-Amerikában. Gyanakvás kísérte a protestantizmus iránt érdeklődő katolikus tudósok munkáját, és az egyháziatlanság vádjá sújtotta azokat, akik a katolikus hittudomány megújódását merték remélni az elszakadt keresztényekkel folytatandó párbeszédől.

Nagy fordulat

A gondviselésszerű változást *XXIII. János* pápasága hozta meg. Az új egyházfő — két emlékezetes beszédében — a protestánsok előtt ismerte el azt, amit régebben *XI. Pius* vallott meg az orthodoxok felé: a katolikus egyház maga is hibázott, és felelős a keresztények megosztottságáért. A püspökök a világ minden részében készségesen ismételték a pápa alázatos megnyilatkozását. *XXIII. János* megengedte, hogy öt hivatalos megfigyelő — a katolikus egyház részéről első ízben — részt vehessen az Egyházak Világtanácsának 1961-es közgyűlésén Új-Delhiben. Végül pedig bátran függetlenítette magát a *XII. Pius* aggodalmaiban osztozó vatikáni főhivatalok idegenkedésétől, és 1962-re összehívta az ökumenikus kérdések megvitatására is hivatott II. vatikáni egyetemes zsinatot (1962—1965). A zsinati előkészületek során *XXIII. János* megszervezte a *Keresztény Egység Titkárságát*, amely a német *Augustin Bea* bíboros elnökletével állandó szentszéki főhivatallá lett; a titkárság a katolikus ökumenizmus hivatalos szerve, és képviselteti magát az Egyházak Világtanácsa mellett. A titkárság közvetítésével a nemkatolikus vallások képviselői megfigyelőként meghívást kaphattak a zsinatra. Az első ülészakon 49-en voltak, számuk a befejezésig 104-re nőtt. Szavazójoguk természetesen nem volt és fel sem szólalhattak a zsinaton, de jelenlétük befolyásolta a tárgyalások menetét. Sőt nem is kellett beérniük a tétlen hallgatással. Bizonyos kérdésekben az egységtitkárság megtudakolta véleményüket. A hivatalos zsinati kereteken kívül számos előadást tartottak Rómában, és sok őszinte barátságot kötöttek. A befejezés napjaiban maga a pápa — már *VI. Pál* — ökumenikus istentisztelet keretében szólott hozzájuk, és velük együtt imádkozott. A zsinat utolsó rendes ülésének napján Róma és Konstantinápoly egyidejűleg ünnepélyesen visszavonta az egymás ellen kilencszáz éve kimondott kiközösítéseket, és a két ősi egyház képviselői meghatottan váltottak egymással békecsókot.

A zsinatnak az ökumenizmus szempontjából legjelentősebb okmánya 1964. november 21-én született, amikor 2137 szavazattal 11 ellenében elfogadták a keresztény egységre-törekvésről szóló határozatot. Az új törvény kezdőszavai *Unitatis redintegratio* („az egység helyreállta”), abból a latin nyelvű levélből vannak véve, amelyet valaha, 1914 novemberében *Gasparri* bíborshoz, XV. *Benedek* államtitkárához írt a protestáns *Robert Gardiner*, a *Faith and Order* mozgalom lankadatlan világi apostola (†1924). Az ő szavait idézőjel nélkül idézi, vagyis mindenestül a magáénak vallja a zsinat, és ily formában hajtja meg a katolikusok hála zászlaját az ökumenizmus egykori nagy úttörője előtt. A zsinat ajánlja a közös keresztény együttműködést a világ égető problémáinak megoldásában, továbbá a katolikusok testvéri közeledését a többi keresztényhez, és tudományos szinten egyenlő jogú felekként folytatott párbeszédűket. Kellő keretek között megengedi még a közös istentiszteleteket is; de első sorban arra figyelmeztet, hogy a magunk katolikus házatán teremtünk rendet, és háritsuk el ezáltal is az egyházunktól való idegenkedés okait. A 24 pontból álló határozat hazai kiadású magyar fordításban is hozzáférhető, így részletesebb ismertetésére itt nincs szükség.

A Szentészék 1967-ben kibocsátotta az említett határozat első végrehajtási utasítását is. Ennek az *Ökumenikus Vezérkönyv (Directorium)* címmel emlegetett okmányoknak legfontosabb részei az istentiszteleti kapcsolatokról szólnak. Jellegzetesebb szabályai, hogy a katolikusok ezentúl orthodox templomban is eleget tehetnek a misehallgatás kötelességének, továbbá hogy lelki szükség esetén — az illetékes egyházi vezetők megegyezése alapján — orthodoxoktól is elfogadhatják, vagy nekik is kiszolgáltathatják a gyónási feloldozást, a szentkenetet és az oltáriszentséget. Bocsássák rendelkezésre templomaikat és temetőiket protestáns vagy orthodox istentisztelet céljára, ha a különvált keresztény testvérek rászorulnak. Egyházi iskoláikban tegyék lehetővé számukra is a maguk hite szerinti vallásoktatást. Lelkészeiket idejében értesítsék, ha híveik katolikus kórházakba kerülnek. Mindezek már hatalmas lépések a közeledés útján, hiszen a zsinat előtti katolikus erkölcsstan-könyvek szerint halálos bűnnek számított a nemkatolikus vallási cselekményekben való tevékeny részvétel (*communicatio in sacris*), a Szent Officium pedig — legutóbb 1898-ban — rendelettel tiltotta meg, hogy katolikus betegápolók a másvallású nagybeteg kívánságára elhívják saját lelkészét. Nem csodálkozhatunk tehát, hogy a hagyományos elszigetelődéssel szemben szakító Vezérkönyv, elkészülte után, csaknem egy teljes évig feküdt a Hittanításügyi Főhivatalnak, a Szent Officium jogutódjának asztalán, míg *Bea* bíboros sürgetésére és a pápa hamar fogatosított elhatározásából végre megjelenhetett.

Testvéri párbeszéd

XXIII. *János* a korszerűsödés (*aggiornamento*) pápája volt, VI. *Pál* inkább a *dialógusé*. Ennek a testvéri párbeszédnek lehetőségeiről szól hatalmas körlevele, az „*Ecclesiam suam*” (1964. augusztus 6). Szavait tettei nyomatékozzák. Jeruzsálemben már 1964 elején találkozott az orthodox egyházak rangelső főpapjával, I. *Athenagorász* ökumenikus pátriárkával, sőt 1967 nyarán Isztambulban újra felkereste, noha ekkor már komolyan betegeskedett. Az 1964. évi indiai, 1965-ös New York-i és 1968-as bogotai látogatása alkalmával sem mulasztotta el a találkozást más egyházak vezető személyiségeivel. Rómában viszont ő fogadott nem-katolikus egyházi méltóságokat, így az anglikán egyház prímását, *Michael Ramsey* canterburyi érseket, akivel közösen aláírt nyilatkozatot adott ki, I. *Athenagorász* ökumenikus pátriárkát, I. *Koren* örömeny katolikosz-t, *Nikodim* leningrádi és novgorodi metropolitát, az orosz orthodox egyház külügyeinek intézőjét, III. *Makáriosz* érseket, ciprusi egyházés államfőt, valamint *Eugen Carson Blake*-et, az *Egyházak Világtanácsa* főtítkáráját. Míg az 1958-as brüsszeli világhiálításon a katolikus egyháznak saját pavilonja volt, addig az 1967-es montreáli világhiálításon már a vallások kö-

zós pavilonjában rendezte a katolikus egyház is a maga kiállítását, természetesen a pápa helyeslésével.

Ily előzmények közben merült fel protestáns részről az a gondolat, hogy az *Egyházak Világtanácsának* soron következő 1968-as közgyűlésére VI. Pál pápát is meg kellene hívni Uppsalába, sőt a svéd keresztény egység-liga titkára egyenesen azt ajánlotta, hogy a pápát válasszák meg a Világtanács elnökének. Ezek azonban időszerűtlen eszmék, sőt voltaképpen károsak, mert hangoztatásuk visszariaszthatja a Világtanácsba való belépéstől azokat a nem jelentéktelen protestáns közösségeket, amelyekben az ökumenizmus szelleme jelenleg még nem otthonos.

A Világtanácsnak ez az immár negyedik közgyűlése Söderblom egykori érseki székvárosában, Uppsalában ülésezett 1968. július 11-től 19-ig. Eddigéle ez volt a legnagyobb ökumenikus összejövetel: 232 tagegyházat 800 küldött képviselt. Kivülük jelen volt még 15 küldött az úgynevezett testvér-szervezetek részéről, amelyekkel a Világtanács jóviszonyt tart, valamint 65 hivatalos megfigyelő (felszólalási joggal, de szavazat nélkül) és még számos szólásra nem jogosított megfigyelő, továbbá 65 hivatalos vendég, végül 165 meghívott tanácsadó, köztük katolikusok is, mint *Jan Willebrands* püspök, a vatikáni Egységtitkárság főtájkára és az angol *Barbara Ward* (Lady Jackson). Mindez, a Világtanács hivatalnoki karát és a sajtótudósítók seregét is hozzászámítva, több, mint kétezertőnyi gyülekezet volt, amely számosság tekintetében vetekedett a II. vatikáni zsinattal, persze annak hitbeli egysége és a tagjaitól elismert döntő tekintélye nélkül. Kellő elhelyezésükre az újonnan épült nagyszerű Fyris-sportcsarnokra volt szükség.

Míg az előző közgyűlés a világ egyik legszegényebb részén, Indiában zajlott le, a mostani talán a legrendezettebb és legjobban bővelkedő országában ült össze. Ez az összefüggés sugallta, hogy a napirenden olyan tárgykörök szerepeltek, mint a világ gazdasági és társadalmi fejlesztésének, a nemzetközi igazságosságnak és békének meg a keresztény élet új stílusának problémái. Mindezek — erkölcsi vonatkozásuk miatt — a legteljesebb értelemben vett vallási feladatok közé számítanak a mai keresztény ember szemében. Tárgyalt azonban a közgyűlés hagyományosabban vallási kérdésekről is: a Szentlélek és az egyetemes egyház kapcsolatáról, Isten szolgálatáról az elvilágiasodó társadalomban és a missziók megújulásáról. Így az összejövetelt nemcsak a keresztény szeretet, hanem a keresztény hit nagy megnyilatkozásai közé is kell számítanunk.

Ez volt különben a Világtanács első olyan közgyűlése, amelyen a római katolikus egyház is hallatta szavát, mégpedig nemcsak a tizenöt hivatalos megfigyelő révén. A pápa a közgyűléshez küldött levelében — amelyet *Bea* bíboros levelével együtt tisztelettel fel is olvastak — hangsúlyozta, hogy a római egyház képviselete „a legszerencsésebb módon erősíti meg az együttműködés kiszélesítésének kölcsönös szándékát az Egyházak Világtanácsa és a Katolikus Egyház között. Jelenlétük kifejezi azt az élénk érdeklődést is, amely bennünk él az Önök kongresszusa iránt.”

A Róma-küldötte megfigyelőket a tetszésnyilvánítás áradata fogadta. Más egyházak küldöttei újra hangoztatták, hogy csakis a katolikusoknak, mint tekintélyben és elterjedtségben a világ első egyházának tevékeny részvétele szerzi meg a Világtanácsnak azt a megbecsülést és hitelt, amelynek még híjával van. A katolikus megfigyelők szóvivője *Roberto Tucci* jezsuita atya volt, a római *Civiltà Cattolica* folyóirat főszerkesztője. Egyes nyilatkozatai viharos tetszést arattak, és nagy sajtóvisszhangot keltettek. Kijelentette: „Az ökumenikus mozgalom középpontjában nem állhat más, csakis Krisztus, aki a Szentlélek működésének közvetítésével hív mindnyájunkat a teljes egységre, a bűnbánat útján. Az összes keresztények egysége Krisztus egyetlen egyházában még a mi katolikus szemléletünk szerint sem lehet az egyik egyház győzelme a másik fölött, hanem csak Krisztus győzelme a mi megosztottságaink fölött,

és a mi Krisztushoz-fordulásunk mindannyiunk hűségében a Szentlélek sugallatai iránt, amelyek ma még előre nem látható utakra vihetnek bennünket, mint ezt megtanulhattuk már a legutóbbi évek tapasztalatából... A katolikusok ma már nem tekintik magukat kívülállóknak, közömbös vagy csupán kíváncsiskodó szemlélőknek, de még kevésbé képzelik magukat az igényes bíráskodó szerepébe. Igazi *partnerek*, akik elkötelezik magukat a közös, testvéri egység-keresésre. Azt az egységet keresik, amelyet Krisztus akart egyháznak... A római egyház senkire sem akarja ráerőltetni a maga egyházatanát. Pusztán azzal az óhajjal terjeszti a többi egyház elé, hogy vegyék komolyan, vitassák meg, sőt bíráják is meg Isten ígéjének fényében. Mert a római egyház meg van győződve arról, hogy nagyon is van mivel hozzájárulnia az egységre-törekvő párbeszédhez."

Határozatok

A közgyűlés hangadói természetesen nem a katolikus megfigyelők voltak, hanem az orthodoxok, az anglikánok és az evangélikus egyházak küldöttei. Kilenc katolikus hittudóst azonban beválasztottak a *Faith and Order* szakbizottságba, igényt tartva munkájukra javaslatok kidolgozásában. A közgyűlés egyhanguan elfogadta a faji gyűlölködés és részrehajlás elítélését. Határozatot hozott többek közt arról is, hogy támogatja az Egyesült Nemzetek erőfeszítését a feszültségek békés megoldására. A közgyűlés kinyilvánította, hogy az emberiségnek rendszer-módosítással kell kiküszöbölnie a világ jelenlegi megosztását szegény és gazdag, éhező és dűskáló országokra. A születésszabályozás kérdésében további tanulmányozást tartottak szükségesnek. Megjegyzendő, hogy nem egyszerűen arról a családtervezésről volt szó, amely a házastársak lelkiismereti kötelessége, hanem a módszerek különbségtétel nélküli alkalmazásáról és a hatósági beavatkozásokról, amelyekhez például India folyamodik. A katolikusok nem vehettek részt a szavazásban, de álláspontjuk köztudomású volt a zsinat tanításából és a pápa *Populorum progressio* körleveléből. Míg a protestáns egyházak képviselőinek jórésze nagyjából egyetértett az állami program támogatásában, az orthodoxok határozottan szembefordultak vele. Helytállásuk — ha döntően nem is befolyásolhatta — bizonyára bátorította a pápát a *Humanae vitae* körlevél nyilvánosságra hozatalában, amely tíz nappal a közgyűlés bezárása után történt meg.

Az összejövetel nem nélkülözte az elgondolkodtató mozzanatokát. Jellegét a Jelenések könyvéből választották: „Íme, megújítok mindeneket!” (Jel 21, 5). Erről szólt a megnyitó szentbeszéd is, amelyet *Martin Luther King* mondott volna el, ha előzőleg hivatástudatának vértanújává nem lesz. A közgyűlés idején a fiatalság is szólt, sőt cselekedett. Harminc főiskolás vállalta a nyolcvan kilométeres gyaloglást Stockholmból Uppsalába az ifjúság követelésének kinyilvánítására, hogy törődjenek a világ legégetőbb problémáival. Szintén a fiatalos türelmetlenség megnyilatkozása volt, hogy a testvéri egybetartozás jeléül lelkes protestánsok megáldoztak a katolikus misén, és hogy egy katolikus csoport úrvacsorát vett protestáns lelkész kezéből. Mindezek, ha nem is követtek el burkolt hittagadást, mindenesetre súlyosat vétettek a saját egyházuk fegyelme ellen. Tettük azonban — a tüntető gyalogmenethez hasonlóan — az elégedetlenség kifejezése volt az idősebbek gátlásosságával és késedelmeskedésével szemben, egyúttal pedig keserű lecke a hivatalosoknak, hogy az eddigi álláspontoknál mindenképpen tovább kell haladniuk az egység útján.

A történelmi fejlődés máris túlteljesítette *Söderblom* merész reményeit, és a jövő még váratlanabb fordulatokat hozhat, ha lélekben fiatalok maradtunk. Ennek az oly szükséges örök ifjúságnak beszédes jelképe *Söderblom* sírhelye, amelyet mindmáig napról napra friss virág borít az uppsalai székesegyház szentélyében.

THOMAS MERTON (1915—1968)

Minden élet, külső és belső történéseiben egyaránt, Istentől megkomponált művészi egész. Idelenn persze, és kívülről nézve, sokszor még a halál záradékán túl sem tudjuk jól kiolvasni kottajegyeit; de néha a döbbenetig világos és megragadó ez a benyomás. Így vagyunk a most elhunyt nagy aszketikus író: Thomas Merton esetében. Részarányos élet — huszonhat évet töltött a világban, bűnben és keresésben, huszonhatet szerzetben, Isten és ember fenntartás nélküli szolgálatában. Következtes élet: végig nagyigényű és nagyarányú, és végig az írói hivatásnak él. „Szenzációs” élet: ifjúkori kalandjaival és radikális visszavonulásával egyként csemegéje a drámára és látványosságra éhes nagyközönségnek. Őt magát érintette ez megtérése után a legkellemetlenebbül. „Mi a cethal becégetjük — írja papi naplójában. — Jónás elhagyatva úszik a mélytengerben. De a cetnek meg kell halnia. Jónás halhatatlan.” A cethal-kaland mögött azonban ott a prófétai hivatás. Aki egyszer belekerült Merton híres önéletrajzában, a *Hétemeletes hegynek* (*The Seven Storey Mountain*, 1948) a sodrásába, akármilyen nyitotta is ki a könyvet, meg kellett éreznie, hogy itt egy őszinte testvéri lélek és igazi író szól hozzá — hozzá is — az élet értelméről és boldogságáról. Ez a könyv századunk egyik nagy műve, a szó eredeti értelmében; ahogy a költő mondja: „Több mint írás: jócselekedet.”

Csakugyan lebilincselő követni ennek a kielégíthetetlen vándornak a lép-teit, fölfelé a „hegy”-re. A Pyreneusok tövében, Pradesben születik. Apja új-zélandi származású festő, anyja amerikai; gyermekkor, nevelkedése következetlenségnek és következetességnek ugyanolyan furcsa keveréke, mint későbbi pályafutása. Fiatal fejjel keresztül-kasul járja a fizikai világot, ide-oda utazgatva Európa és Amerika közt — és a szellemét, keresztülmenve a kor minden válságán és áramlatán. Anyagi gondjai, morális gátlásai nincsenek — „övé a világ”. És az eredmény? Spleen, erkölcsi mocsár, belső hajótörés, vergődő elégtelenség. Sokáig teljesen és tudatosan hitetlen. Mikor az iskolai istentiszteleten a Credót imádkozzák, ő összeszorított szájjal ismétli magában: „Nem hiszek semmiben.” Anyja halála vagy saját életveszélyes betegsége ide-jén sem jut eszébe imádkozni. Az első irodalmi élmény, amely a lélekkel hozza kapcsolatba, William Blake költeményei. Később a szintén konvertita angol jezsuita költő, Hopkins tesz rá maradandó hatást. Rómában a templomlátogatások esztétikai élményein át kap nagy kegyelmi indításokat és veszi kézbe először az Evangéliumot. Néhány jóbarátjával szenvedélyesen keresik az igazságot és a tiszta szépséget; amelyik éppen előbbre jut, megosztja tapasztalatait a többivel. Sokat köszönhetett nekik — később meg azok neki. Huszónhárom éves korában megy először szentmisére. 1933 őszén megkeresztelkedik, elvégzi első szentáldozását. Miközben meglehetősen tájékozatlanul és ügyetlenül botorkál új életében, valahónnan önmagán túlról szinte parancsolólag bontakozik benne a vágy: pappá, szerzetessé lenni. A ferenceseket találja legvonzóbbnak. Jelentkezik — az újkeresztényt elutasítják. Mégis az aktív élet?... A New York négernegyedében létesített „Barátság Háza”-ba hívják dolgozni. Amikor azonban 1941 nagyjében a Kentucky állambeli trappista kolostorban végez lelkigyakorlatot, azonnal megérzi: ez az a pont, ahol megtalálhatja helyét a világban. „Biztos benne, hogy éppen trappista akar lenni?” — kérdi a bölcs lelkiatya, akinek feltárja lelkét, és ő ezt feleli: „Atya, mindent Istennek akarok adni.” Mindössze fél év telik el — igaz, a belső időt nem kronométerrel mérik, s ezeknek a hónapoknak vívódásai talán legnehezebb korszaka életének — és Merton, jónéhány kilónyi elégetett és elajándékozott kézirattal a háta mögött, újból, most már véglegesen kopogtat a Getszemániról nevezett Miasszonyunk apátság kapuján.

A kapu feltáru előtte és ő eltűnik a fehérruhás szerzetesek szigorú fe-gyelmű közösségében. Természetesen azzal a szándékkal, hogy mint egyszerű, becsületes, „közönséges” szerzetes él itt haláláig. Sőt — hisz természetünk nem

változik azzal, ha ellenkező előjelet kap — ugyanolyan telhetetlenséggel, mint eddig a világot szűrte, veti most magát a magány, a lelkiélet, az Istennel való együttlét megtapasztalásába. Évekig kísérti az a gondolat, hogy a még szigorúbb és magányosabb kartauzi rendbe lép át. Elöljárói, ahelyett, hogy kívánsága szerinti különleges életmódot biztosítának neki, azt óhajtják, hogy — írjon. Vagyis térjen vissza ahhoz a hivatáshoz, amelyről lemondott. Mert az Isten következetes. Ő Thomas Mertont írónak teremtette — és mit tudhatott ebből a hivatásból eddig beteljesíteni egy huszonhat éves fiatalember, akit elfoglalt saját léte értelmének keresése? A teljesedés most vár rá, a renden belül.

Furcsa és paradox helyzet! A nehézségek egész sorát rejti magában. Mindenekelőtt meg kell keresnie élete új tartalmához a sajátos kifejezési formát. A versírást diakonussá szentelésével egyidőben abbahagyja: belátja, hogy nem igazi költő. Viszont megérlelődik benne annak a nagy nyilvános gyónásnak a szándéka, ami lényegében az önéletrajza. És megérti: az a hivatása, hogy Istentől és a vele való benső kapcsolatáról írjon az embereknek. Csakhogy szerencsére igen szabatosak az esztétikai fogalmai: „Egy Isten szeretetéről szóló rossz könyv akkor is rossz könyv marad, ha Isten szeretetéről szól. Sokan azt gondolják, hogy ha Istentől írtak, máris jó a könyvük. Az emberek kézbeveszik ezeket a könyveket és így szólnak: Ezek azt állítják, hogy hisznek Istentben. Ugyan mit érhet a hitük, ha nem tudnak ennél jobbat mondani róla!” A lelki író hivatására pedig még sem teológiailag, sem gyakorlatilag nincs felkészülve. Hosszú évek kinlódása, belső egyéni fejlődés és sok-sok összetépett papírlap kellett ahhoz, hogy azzá váljék, akinek most ismerjük: kontinensének és egy kicsit az egész világnak a tanítójává.

Újabb problémák adódnak, amikor önéletrajza közismertté teszi nevét, magával hozva a népszerűség minden fény- és árnyoldalát. „Hiszen végre is — írja — egy trappista hátat fordított a világnak. A nyilvános siker neki kikerülhetetlenül olyan, mint a csatavesztés. Rá kellett jönnöm, hogy az isteni gondviselés terveiben nincs csatavesztés, és a népszerűség is az alázatosság táplálója lehet.” Amikor postája már nagyon megszorodott a világ minden részéből, kártyákat nyomtatott és ezek szövegében megmagyarázta: mint trappista nem folytatt magánlevelezést, viszont ígéri: imádkozni fog mindazokért, akik hozzá fordulnak. „Az ígéretet megtartottam.”

De az életforma és a hivatás közti feszültség lényege mélyebb. A szemlélődő szerzetes világtól elvonultan él — az írónak a világ ütőerén kell tartania kezét, különben művészete „kedves játékká aljasul, a kor nagy érdekeitől különválva.” A szerzetesnek magányra van szüksége — az írónak emberi társaságra és nemcsak mélységi, hanem szélességi irányban is élményekre. Ez a fájdalmas feszülés a kettős hivatás mélyrétegei közt volt az ő saját külön kis „Getszemáni”-ja, ez teszi olyan emberivé, szavahihetővé és tanulságossá írásait. És amikor eljutott odáig, hogy Isten akarata gyanánt nyugodtan vállalta ezt, akkor lett igazán érett ember és érett író — hisz van-e érlelőbb az Isten akaratából vállalt belső gyöttrődésnél? Sajátosan lebegő egyensúlyi helyzet ez, egyáltalán nem a „szokványos” szerzetesi életforma: a lélek istenbemerült magányát állandóan ostromolja a „világ”, könyvekkel, levelekkel, problémákkal; és ő, amikor megérlelődik benne valamire a válasz, a szeretet sürgetésére kilép magányából, s egy új könyvvel, vagy akár egy utazással tesz tanúságot róla, hogy nagyon is van mondanivalója annak a világnak, amelyben már nem él ugyan benne, de amelyért továbbra is él.

Világhírű könyveiben lényegében ugyanazt mondja el, amit mint novíciusmester igyekezett a fiatal jelölteknek hozzáférhetővé tenni, ugyanazzal az egyszerű közvetlenséggel, józan művészi és aszketikus mértéktartással, nemegyszer a humor egy-egy villanásával. Hogy csak a legjavát említsük: *A szemlélődés magvai* (1948), *Jónás jele* (szerzetesi naplója, 1952), *Senki sem sziget* (1955), *Gondolatok a magányban* (1956), *Élet és életszentség* (1963), és az

a könyv, amelyből a Vigília jelen számában talál szemelvényeket az olvasó: *Lelkivezetés és elmélkedés*. A címek már sűrítik a mondanivalót. A szemlélődő élet és egyáltalán a keresztény élet alaptényezőiről van állandóan szó: Isten kegyelme, ebbe való belekapcsolódásunk a legkézenfekvőbb módokon: imával, odaadással, napi kötelességeink hűséges teljesítésével; közösségünk az Egyházban, felelősségünk a keresztény küldetés: az emberibb és istenibb életért folytatott harc vállalásában. Nem úgy, hogy belefűlünk a tevékenységbe — mincs nálánál szigorúbb kritikusa Amerika örült hajszájának, s neki igazán minden joga megvolt ehhez — hanem úgy, hogy töltekezünk kegyellemmel és ezt sugározzuk tovább, a magunk Istenben kiteljesedett emberségével meggyarapítva, ameddig hatósugarunk terjed. Könyveinek roppant népszerűsége mutatja, mire van az embernek napjainkban égető szükségük: egyszerű, őszinte és főleg hiteles, ételtel-pecsételt információkra a keresztény életformáról és arról: mi tesz gyakorlatilag nyugodttá, boldoggá, kiegyensúlyozottá — olyanná, amiről ennek az írás közben velem szembenező okos és meleg kifejezésű arcnak világító mosolya tanúskodik.

Mindig érdekelték a keleti vallások, előbb ismerkedett meg velük, mint a kereszténységgel; sajátos módon egy buddhista szerzetes hívta fel a figyelmét Szent Agoston és Kempis olvasására. Utolsó műve pedig 1967-ben *Misztikusok és Zen-mesterek* címmel jelent meg. Szívvel-lélekkel kapcsolódott az ökumenikus törekvésekbe. Nemrég a buddhisták meghívására keletre utazott, hogy előadásokat tartson a katolikus aszketikáról és misztikáról és egyengetse a nagy világvallások közeledését. Bangkokban éppen a dalai lámával készült találkozni, amikor az élet Ura egy nagyobb találkozóra szólította — ugyanaznap, mint a nagy protestáns teológust, *Karl Barthot*. Halálos áramütés tett pecsétet missziójára és egész földi működésére — és nekünk most pápi naplójának befejező sorai járnak az eszünkben:

„Mikor a királyi nap megjelenik, egy-egy harmatcsepp zafirként csillog föl a fűvön, és a levelek megrezdülnek, amint némán elszáll róluk egy kiroppenő galamb.”

Kardos Klára

Thomas Merton

LELKIVEZETÉS ÉS ELMÉLKEDÉS

Egyesek hajlamosak azt gondolni, hogy a lelkivezetés az ember lelki tevékenységeinek irányítása, ez a terület pedig életünknek egy kis része vagy részlege. Úgy megyünk el a lelkivezetőhöz gondoztatni a lelkünket, mint ahogy a fogorvoshoz megyünk megcsináltatni a fogunkat, vagy a borbélyhoz haját vágatni. Ez teljesen téves. A lelkivezetőnek az *egész személyiséggel* van dolga, mert a lelkiélet nemcsak az elmének, vagy az érzéseknek, vagy „a lélek csúcának” az élete, hanem az egész személyisége. A lelki ember (*pneumatikos*) olyanvalaki, akinek egész életét, minden téren és minden tevékenységében, lelkivé emelte a Szentlélek működése, akár a szentségek által, akár személyes, belső ihletéssel. Ráadásul a lelkivezető számára a teljes személyiség nem egyszerűen az egyént jelenti, hanem Isten fiát, másik Krisztust, aki a teljes isten-hasonlóság helyreállítására törekszik Krisztusban és Krisztus Lelke által.

Lelki ember az, aki „akár eszik, akár iszik, akár másvalamit tesz, mindent Isten dicsőségére cselekszik” (1 Kor. 10, 31). Ez megint nem azt jelenti, hogy pusztán elvont szándékként táplálja gondolatában Isten megdicsőítését. Azt jelenti, hogy minden cselekedetében szabad a hagyományos rutin felületes

gépezetétől, hogy mindenben, amit tesz, szabadon, egyszerűen, önként cselekszik, szívből jövően, szeretetből.

Nem kell abba a hibába esnünk, hogy a lelkivezetést egy különleges elit számára fenntartott fényüzésnek gondoljuk. Mert ha — mint Eric Gill mondta — „minden ember különleges fajta művész”, akkor talán az is igaz, hogy minden embernek különleges, sőt veszedelmes hivatása van a legmagasabbrendű remekmű: az életszentség létrehozására. Innét egy orosz sztarec találó mondása, mikor fölrották neki, hogy elpazarolja idejét, mert komoly tanácsokat ad egy öreg paraszttasszonynak pulykái gondozásában. „Egyáltalában nem — válaszolta — neki az egész élete azok a pulykák.” A lelkivezetés tehát az egész embernek szól, életének konkrét körülményeiben, bármilyen egyszerűek is azok. Nem arra való, hogy az önsanyargatás és a vezeklőöv relatív érdemeit vitatgassák, és azt méricskéljék, elérte-e már valaki a „nyugalmi imát”, vagy nem.

A lelkivezetés egész célja az, hogy behatoljon egy ember életének felszíne alá, eljusson konvencionális gesztusainak és viselkedésének kulisszái mögé és felszínre hozza belső lelki szabadságát, legbensőbb igazságát, vagyis azt, amit krisztushasonlóságnak hívunk a lelkében. Ez teljességgel természetfölötti dolog, mert a belső embernek az automatizmustól való megváltása mindenekelőtt a Szentlélek műve. Azt a lelkivezető egymagában nem teheti meg. Az ő szerepe: megállapítani, mi igazán lelki a lélekben, és azt fejlődésre biztatni. Meg kell tanítani másokat arra, hogy „megkülönböztessék” a jó és rossz hajlamokat, elválasszák a gonosz lélek sugallatait a Szentlélekéitől. Lelkivezető tehát az, aki segíti a másikat abban, hogy felismerje és kövesse életében a kegyelem sugallatait és így elérkezzék Isten akarta céljához.

Az első, ami az igazi lelkivezetéshez szükséges: normális, spontán emberi viszony. Nem szabad azt föltételeznünk, hogy valamiképpen „nem természetfölötti”, ha könnyedén megnyílunk egy vezető előtt és bizonyos jóleső, fesztelen családiasság légkörében társalgunk vele. Ez segíti a kegyelem művét: ez is egy példája a természetre építő kegyelemnek.

Paradox tény: azok, akik a természetfölötti életre vonatkozó elméletükben a legszigorúbban „természetfölöttiek”, gyakorlatban néha a „legtermészetesebbek”. Azt képzelné, hogy a hit csak emberileg visszatetsző helyzetekben tud működni, és hogy csak azok a „természetfölötti” elhatározások, amelyeket a gyónó lázítónak, vagy gyakorlatilag lehetetlennek talál, annyit jelent, mint meghíúsítani a lelkivezetés egész célját. Egyes vezetők, azzal az ürüggyel, hogy teljesen „természetfölötti elvek” szerint cselekszenek, zsarnokiak és önkényesek. Megengedik maguknak, hogy ne ismerjék gyónóik egyéni szükségseit és gyöngeségeit, vagy elnézzenek fölöttük. Szabvány-feleleteik vannak, „kegyelem mondások”, amelyek nem tűnnek kivételt vagy enyhítést, és mindig ugyanazok, függetlenül attól, mennyiben változtatják meg az esetet a körülmények. Így kiélik magukat abban, hogy titokban engednek agresszív ösztöneiknek.

Nyilvánvalóan föl kell készülnünk rá, hogy olyan dolgokat hallunk, amelyeket nem szeretünk, és olyan igényekkel találkozunk, amelyek magasrendű követeléseket támasztanak irántunk. Készen kell lennünk az áldozatra. És a jó vezető ezen a téren nem fog tétovázni, ha úgy hiszi, hogy ez Isten akarata.

Csak hogy a lelkiesség egy bizonyos fajtája sajnos elvszerű határozottsággal önkényes és érzéketlen. A lelkiélet alaptételének azt veszi, hogy minden lelket meg kell alázni, ki kell ábrándítani és le kell törni; hogy minden spontán vágy gyanús, pusztán spontán volta miatt; hogy minden egyéni jelleget le kell nyesni és a lelket másokkal abszolút, gépies egyformaságba kell juttatni, ugyanabba a képzeletbeli kategóriába. Az eredmény: „áldozati robotlelkek” serege, amint görcsösen halad gyakorlatról-gyakorlatra, titkon gyűlölvé az

egészet és korai halálért fohászkodva, közben „felajánlva” ezt is, nehogy kár-bamenjen.

Az ilyen vezetésnél persze a semmilyen is többet ér. Ez méreg a vallásos életnek.

Mit várhatunk rendes körülmények között a lelkivezetéstől? Minden bizonnyal sok segítséget ad, de ne képzeljük, hogy csodákat tesz. Egyes emberek úgy látszik azt gondolják, olyan lelkivezetőt kellene találniok, aki egyetlen szóval minden problémájukat eloszlatja. Nem vezetőt keresnek, hanem csodatevőt. Valójában igen gyakran fordulunk máshoz olyan problémák megoldásáért, amelyeket magunknak kellene megoldanunk, nem is annyira a saját bölcsességünkkel, mint inkább naglelkűségünkkel: szembenézve azokkal a tényekkel és kötelezettségekkel, amelyek számunkra Isten akaratát jelentik. Az emberi természet azonban gyöngé, és ha olyasvalakitől kapunk figyelmes támogatást és bölcs tanácsot, akiben megbízunk, gyakran képessé tesz arra, hogy tökéletesebben *elfogadjuk*, amit homályosan már úgyszólván tudunk és látunk. Lehet, hogy a vezető semmi olyat nem mond nekünk, amit már ne tudnánk, de nagy dolog, ha segít legyőzni habozásunkat és megerősíti nagylelkűségünket az Úr szolgálatában. Sokszor viszont olyan dolgokat ad tudtunkra, amit eddig képtelenek voltunk meglátni, pedig majd kiszúrta a szemünket. Minden bizonnyal ez is nagy kegyelem, hálásnak kellene lennünk érte.

Mit *nem* fog elérni a jó lelkivezető? Nem fogja egy kézmozdulattal valóssá varázsolni határozatlan, nem öntudatos óhajtozásunkat a tökéletesség után. Nem fog képessé tenni arra, hogy elérjük, ami után „kíváncozunk”, mert a lelkiélet nem a tökéletesség „kivánásán” fordul meg. Az emberek igen gyakran azt gondolják: mindössze egy lelkivezető megerősítésére van szükség, és a „kivánság” máris „Isten akaratává” alakul. Sajnos az alkímiának ez a fajtája nem hat, és aki ezzel próbálkozik, csalódni fog.

Gyakran megtörténik, hogy „jámbor lelkek” rosszirányú komolysággal fogják fel „lelkiéletüket”. Minden bizonnyal komolyan kell keresnünk Istent, — ennél mi sem komolyabb ügy. De nem kell állandóan méricskélni a haladásra fordított erőfeszítéseinket, és nem kell túlzott figyelemmel kísérni „lelkiéletünket”. Egyesek azon panaszkodnak, hogy nem tudnak vezetőt találni. Pedig valójában részük van abban a vezetésben, ami csakugyan szükséges nekik, de nem tetszik a rendelkezésre álló vezető, mert nem hízeleg önbecsülésüknek, vagy nem táplálja önmaguk felől alkotott illúziókat. Szóval olyan vezetőt kívánnak, aki segédkezet nyújtana hozzá, hogy tetszelegjenek saját magukban és erényeikben, nem pedig olyat, aki kitépi őket önszeretetükből és megmutatja nekik, miként szabadulhatnak meg a folytonos magukkal-törődéstől és saját csip-csup ügyeiktől, hogy Istennek és az Egyháznak szentelhessék magukat.

Mit kell tennünk? Hozzuk kapcsolatba a vezetőt igazi énünkkel, ahogyan tőlünk telik, és ne féljünk betekintést engedni neki abba, ami a hamis énünkben hamis. Ez bizonyos oldott, alázatos megatartást kíván, önmagunk kiszolgáltatását, lemondást arra irányuló öntudatlan törekvéseinkről, hogy fenntartsuk a látszatot. Meg kell ismertetnünk a lelkivezetővel, mit gondolunk, mit érzünk és mit kívánunk igazában, akkor is, ha mindez nem válik dicsőségünkre. Amennyire csak tudunk, egészen nyíltan kell lennünk indítékainkat illetőleg. Nagy kegyelemforrás már maga az az erőfeszítés is, amibe annak beismerése kerül, hogy nem vagyunk olyan önzetlenek, vagy olyan buzgók, amilyennek látszani szeretnénk. Tehát a lelkivezetőhöz az alázat és bűnbánat szellemében kell közelítenünk, készen arra, hogy olyan dolgokat valljunk meg, amelyekre igazán nem vagyunk büszkék! Vagyis le kell tennünk minden harciasságunkról, meg kell szabadulnunk önvédelmi, önigazoló ösztöninktől, mert ez magában véve is súlyos akadálya a kegyelemnek a lelkivezetővel való kapcsolatunkban.

A rendes lelkivezetés igényelte lélekföltárás föltételezi a ráérős nyugalom, a barátságos, őszinte és kötetlen társalgás légkörét, személyes meghittség alapján.

A lelkivezető olyan ember, aki ismer és rokonérzéssel van, engedményeket tesz, megérti a körülményeket, nem siet, türelmesen és alázatosan várakozik Isten cselekvésének jeleire a lélekben. Nemcsak ezzel vagy amazzal a sürgető problémával, ezzel vagy azzal a bűnnel foglalkozik, hanem a lélek egész életével. Nem csupán tetteink érdeklik. Sokkal inkább lelkünk alapmagatartásai, legbensőbb vágyaink, az, hogy hogyan viselkedünk a nehézségekben, hogyan válaszolunk jóra és rosszra. Egyszerűen *énünk* érdekli, egész egyedülálló mivoltában, szánandó nyomorúságában és lélegzetállító nagyságában. Az igazi vezető sohasem szűnik meg áhítatos tiszteletet érezni egy személyiség, egy halhatatlan lélek jelenlétében, akit Krisztus szeretett, legdrágább Vérében mosott meg és Szeretetének szentségével táplált. Ez a személyiség misztériuma iránti tisztelet jellemzi a valódi lelkivezetőt, a józan értelemmel, az imádság adományával, a türelemmel, a tapasztalattal és a rokonérzéssel együtt.

Persze — mint ahogy Szent Terézia rámutat — a teológiában is jártasnak kellene lennie. De semmiféle teológiai tanulmány nem adhatja meg valakinek a lelki megkülönböztető képességet, ha hiányzik belőle az alázatból és szeretetből fakadó tisztelet a lelkek iránt a maguk egyszerű mivoltában.

A lelkivezető nyújtotta igazság világossága néha önmagunk ellenére keresztülhatol öntudatlan fegyverzetünkön. Olyasmit mond, ami mélyen megzavar. Először talán lázadunk; azt hisszük, homoly hibát követett el és nem ért meg minket. Úgy gondoljuk, hogy mindannak, amit mond, békét kell árasztania belénk — ez a mostani állítása pedig mélységes zavart kelt bennünk! Kisértésbe eshetünk, hogy visszautasítsuk döntését, és ne vegyük figyelembe tanácsát, sőt egészen otthagyjuk.

Ilyenkor résen kell lennünk önmagunkkal szemben. Lehet, hogy Isten világosságának állunk ellent. Lehet, hogy olyan kegyelem elfogadását utasítjuk vissza, amely egész életünket át fogja alakítani. Lehet, hogy ama „megtérések” egyikének küszöbén habozunk és fordulunk vissza, amelyek a lelkiség egészen új szintjére és a Krisztussal való mélyebb bensőségre vezetnek. Legyünk nagyon óvatosak, ha haragszunk lelkivezetőnkre. Vizsgáljuk meg, nem tudnánk-e elfogadni, amit mondtak, akármilyen helytelennek is látjuk. Legalábbis próbáljunk meg együttthaladni vele és megnézni, mi jön ki ebből.

Egy kevés jóakarattal, egy kicsi hit és Istenhez intézett alázatos imádság képessé tehet arra, amit lehetetlennek láttunk, és meglepve tapasztaljuk, hogy hirtelen szinte csodálatos változás történt az életünkben. Még ha maga a vezető balkezes vagy erőszakos volt is, Isten nagy kegyelmekkel jutalmazhatja a mi alázatunkat és jóakaratainkat.

Ha egyszer a vezető és gyónója megismerte egymást, a vezetés rendszerint békésen, eseménytelenül folyik hónapról-hónapra, évről-évre. Nagy problémák ritkán merülnek föl. Kevés a nehézség. Ha előfordul ilyesmi, egyszerűen és békésen tárgyalják meg, szófecsérlés nélkül. Lehetnek néha nehéz, szorongó pillanatok, de azok elmúlnak. Az ember már-már azt hinné, mindez túl szelíd, túl nyugodalmas, túl biztonságos. Majdnem úgy látszik, mintha a lelkivezetés időpazarlás lenne, semmi több, mint barátságos csevegés az eltelt időszak közönséges eseményeiről.

Ha azonban bölcsék vagyunk, be fogjuk látni, hogy pontosan ez a lelki-vezetés legnagyobb értéke. A békés, egyszerűségében szinte közhelyeszerű élet talán egészen más lenne ezek nélkül a barátságos alkalmi beszélgetések nélkül, amelyek nyugalmat hoznak magukkal és megőrzik a dolgokat sima folyásukban.

Az egyházatyák igen jól megértették egy bizonyos „szent tétlenség” — otium sanctum — jelentőségét. Nem adhatjuk oda magunkat lelki dolgoknak, ha a külső tevékenységek sokasága állandóan magával sodor. A tevékenység nem a legfelsőbb erény, és az életszentségnek nem a teljesített munka mennyisége a mértéke. A tökéletesség Isten iránti szeretetünk tisztaságában van, és ez a tiszta szeretet kényes növény, akkor nő legjobban, ha bőséges ideje van a beérésre.

Ez az igazság magától értetődő természetes alapon nyugszik. Valaki azt mondta: „Időbe kerül, hogy az emberből lángész legyen.” Sok ígéretes művészt tett tönkre az időelőtti siker, amely arra csábította őket, hogy agyondolgozzák magukat, csak hogy pénzt keressenek, és újra meg újra fölfrissítsék a közvélemény róluk alkotott képét. A bölcs képzőművész többet gondolkodik, mint amennyit fest, és a művészetét tisztelő költő többet éget el verseiből, mint amennyit közzétesz. Így van ez a belső életben is: nem remélhetjük, hogy jól fogunk imádkozni, ha nem engedünk magunknak csendes átmeneti időszakot a munka és a tulajdonképpeni imádság között. Ha túl sokat próbálunk dolgozni Istenért, könnyen ott végezhetjük, hogy egyáltalán semmit sem teszünk. Éhite, ugyanakkor pedig elveszítjük belső életünket. Lisieuxi Szent Teréz bölcsen emlékeztet bennünket arra, hogy „Istennek nincs szüksége a mi műveinkre: a szeretetünkre van szüksége.”

A gondolati ima célja: fölébreszteni bennünk a Szentlelket és szívünket összhangba hozni az Ő hangjával, úgyhogy hagyjuk szólni és könyörögni bennünk; kölcsönözzük Neki hangunkat és érzelmeinket, hogy amennyire csak lehetséges, tudatára ébredjünk: Ő imádkozik szívünkben.

Ez nehéz dolog és azt követeli, hogy állandóan figyeljünk szívünk őszinteségére. Csak olyasmit szabad mondanunk a gondolati imában, amit komolyan gondolunk, vagy legalább őszintén kívánunk gondolni. Hogy gondolati imánk könnyen hideggé és közönyössé válik, annak egyik oka, hogy olyasmiket kezdünk csinálni, amit abban a percben nem érzünk vagy nem gondolhatunk igazán. Például megszokásból letérdelünk és anélkül, hogy figyelmünket Istenre irányítanánk, többé-kevésbé külsőséges és gépies módon kezdjük mondogatni neki, hogy szeretjük Őt, alig gondolva meg, mit is mondunk. Igaz, van bennünk egy többé-kevésbé szokásszerű vagy Isten szeretetére, és ha figyelünk arra, amit teszünk, többé-kevésbé „megtudjuk tisztítani szándékunkat”, mintha valami autótüvegtörölőt használnánk és azzal letörölnénk az önszeretet foltjait. Nem akarunk igazán olyasmit, ami Istennel és az Ő akaratával ellenkezik.

De azért igazán őszinte dolog-e az, ha mély szeretetérzelmeket fejezünk ki anélkül, hogy éreznék őket? Főleg ha történetesen szívünk egészen hideg, és elménket javában elfoglalják a szórakozások — igaz, nem akarjuk őket kifejezetten, mégis szinte eltöltik ebben a pillanatban szívünket.

Itt az őszinteség kizárja a lelki renyheséget. Ilyenkor az őszinte dolog az, ha sajnáljuk szórakozottságunkat és becsületes erőfeszítést teszünk, hogy imádkozzunk, közben pedig elismerjük, hogy valójában az imádság minden vágya nélkül kezdtük és csak megszokásból fogtunk hozzá.

Összehasonlítva a liturgia józanságát azoknak a jámbor könyveknek meglehetősen ömlengő érzelmességével, amelyek állítólag „elmélkedni” segítik a keresztényeket, egyszerűen belátiuk, hogy a liturgikus ima nagyon megkönnyíti az őszinteséget. A liturgia olyanak veszi az embert, amilyen: bűnösnek, aki Isten irgalmát keresi. A jámbor könyv néha olyanok, amilyen csak nagyon ritkán: csupa tűz a felmagasztosult és hősiességű szeretettől, kész éltét mártíromságban feláldozni, vagy azon a ponton van, amikor szívét a misztikus szeretet dárdája döfi át. Sainos legtöbbször nem kész mártíromságra áldozni életét reggel hat órákor, vagy amikor éppen sor kerül gondolati imánkra, és legtöbbszörnek csekély vagy éppen semmi köze a misztikus szeretet dárdáihoz.

A gondolati imának érzelmi színezetűnek kell lennie, a szeretet művének. De ne legyen opera, vagy lelki melodráma jellegű. Bizonyos fajta jámbor irodalom ömlengő érzelmessége a barokk jámborságnak és elmúlt századok miszticizmusának maradványa — ez a fajta jámborság és miszticizmus Olaszországra, Franciaországra és Spanyolországra volt jellemző a 17. és 18. században. A jámborságnak ez a különleges formája talán különböző nagy modern szentek lelkiiségének vulgarizálásából származott, akik ebben a korszakban döntő befolyást gyakoroltak a katolikus lelkiéletre.

A hit valamelyik titkán elmélkedni mindenekelőtt annyit jelent, hogy külsőleg megértjük, úgy, amint megjelenik előttünk, az Egyház tapasztalatának egy részeként. Az Egyház hittitok-élményét — ha szabad ezt a kifejezést használnunk — a hagyomány közvetíti korszakról korszakra. A hagyomány minden keresztény nemzedékben és társadalomban a hittitkok élményi megismerésének *megújulása*. A kereszténység minden új korszaka újonnan éli át a megváltás titkának, a Krisztusban az Istennel egyesült ember titkának hitét és e titkok megragadását, és minden kor a maga jellegzetes módján újítja meg a keresztény misztériumnak ezt az alapvető élményét.

Elmélkedéssel behatolni a hit titkaiba annyit tesz, mint — az Egyház szellemétől, különösen a liturgia és a keresztény művészet szellemétől vezérelve — megújítani magunkban az Egyháznak e titkokkal kapcsolatos élményét azáltal, hogy részt veszünk bennük. És természetesen a keresztény ember teljes részvétele Krisztus misztériumában szentségi, nyilvános, liturgikus: a szentségekben és a szentmisében történik. Innét a szoros viszony a magánelmélkedés és az Egyház nyilvános hódolata között.

De vannak más elmélkedési tárgyak is.

Saját életünk, saját tapasztalataink, saját kötelességeink és nehézségeink természetesen belekerülnek elmélkedéseinkbe. Sok szórakozottság eltűnnék, ha tisztában lennénk vele, hogy nem kötelező imádság idején mindig *figyelmelen kívül hagyni* életünk gyakorlati problémáit. Ellenkezőleg, néha éppen ezeknek a problémáknak *kellene* elmélkedésünk tárgyát adniok. Végre is elmélkednünk kell hivatásunkról, Istennek minket illető akaratára adandó feleletünkről, más emberek iránti szeretetünkről, a kegyelemhez való hűségünkről. Ez része Krisztusról és az Ő életéről szóló elmélkedésünknek, mert Ő bennünk kíván és szándékozik élni. Krisztus életének legfontosabb oldala mind egyikünk számára az, hogy ez az *élet valóságosan jelenvaló és tevékeny a mi életünkben*.

Ugyanígy kell néha elmélkednünk korunk történetének eseményein, s megpróbálnunk behatolni roppant jelentőségükbe.

Hajlandó lennénk azt mondani: aki elmélkedett Krisztus kínszenvedéséről, de nem elmélkedett a dachau és auschwitz haláltáborokról, még nem hatolt be egészen korunk kereszténységének átélésébe. Mert Dachau és Auschwitz két rettenetes, valósággal apokaliptikus megjelenése volt a napjainkban megújult passió *valóságának*. Ezeket a dolgokat ismerni kell, gondolkodni kell róluk, imában kell megérteni őket.

Az elmélkedésnek tehát a gyakorlatban mindig társulnia kell az Isten akaratára és cselekvésére való ráhagyatkozással. Kéz a kézben jár az önmagunkról való lemondással és a Szentléleknek való engedelmességgel. Az az elmélkedés, amely nem igyekszik egész lényünket összhangba hozni Isten akaratával, magától értetődően terméketlenségre és elvontságra van kárhozthatva. De minden olyan őszinte belső ima, amely igazán törekszik erre az egyedül fontos célra — az Isten ránk vonatkozó akaratával való egyesülésre — csálhatatlanul kegyelmi viszonzásban részesül.

Kardos Klára fordítása

EGY KRITIKUS ARCKÉPE

(ÖRLEY ISTVÁN)

Meghalt egy író-kritikus 1945-ben. Bomba esett a ház udvarára, ahol állt. Művei vele együtt tűntek el; szétszórva porosodtak a folyóiratok és az irodalmi mellékletek hasábjain. Míg 1968-ban meg nem jelent a halott művész gyűjteményes kötete: kisregény, novellák, kritikák. (Illés Endre: „Most összegyűjtve látszik igazán, hogy milyen nagy kiritikus volt.”)

Mi éltet egy kritikust halála után huszonhárom évvel, mitől kel életre a halottnak hitt betű?

Nézem arcképét a kötet elején. Jóvágású, fiatal férfi. A kép alatt név, évszám: *Örley István, 1913—1945*. De sem az arc, sem a név, sem az anyakönyvi adatok nem determinálnak egy művészt arra, hogy feltámassza a könyvkiadás.

Járom a könyvesboltokat. A megjelenést követő napokban már nem lehetett kapni *A Flocsek bukását*. De az utókor nem olyan gáláns, hogy pusztán mert meghalt, művei kiadásával és elkapkodásával tisztelegjen az írónak és életművének. Kivált ha nem is volt életmű, csak torzó a rövid harminckét év hagyatéka.

Talán az élete tenné izgalmassá alakját? „A fiút katonatisztnek szánták... tüzértisztnak — írja *Illyés Gyula* a kötet előszavában. — A Ludovikáról kilépő és még egy kis mongolos szemállással is megpedigrézett minta-úrifiú ezt a ködlovagsorsot úgy tépte le magáról, és vágta a sárba, mint egy ostoba bohócköntöst egy ostoba farsang hajnalán...” Dzsentrí származás, miniszterelnök jóbarát: nem valami fényes ajánlólevél nálunk.

Baráti emlékezések keltették volna életre? Lássuk, mit írnak róla az emlékezők.

Illés Endre: „Úgy olvasott, úgy bírált, hogy tetszésével sohasem próbálta feldülni olvasmányait. Végre egy igazi kritikus.”

Bóka László: „... a Nyugat nyomába lépő *Magyar Csillag*-ban (*Illyés Gyula* lapja; 1941—1944) osváti glória vette körül.”

(Hadd jegyezzem meg, hogy a *Magyar Csillag* rovatvezetője, szerkesztőhelyettese, végül szerkesztője lett.)

Cs. Szabó László: „Földre szállt angyal volt... Isten a leglázugóbb angyalait küldi itélni a földre, őket választja elsőfokú bírókul..., talán azért, mert az ő hűségükben bízunk leginkább...”

Kétségtelen, hogy ez a kartársi elismerés már rangot ad. A becsület és szólnitudás, szólnimerés már jelentős dolog abban a korban, amelyről a költő így beszélt:

*Oly korban éltem én a földön,
mikor ki szót emelt, az bújhatott
s rághatta szégyenében ökleit, —
az ország megvadult s egy rémes végzetten
vigyorgott vértől és mocsoktól részegen.*

A kor irodalmi helyzetéről írta *Illés Endre* 1942-ben: „... az író mindég üldözött vad volt, ma különösen az. A hatalmaskodók nyomják, egy alacsony közlés lenyomja, a kritikai alvilág szorongatja... Nézz körül. Már nincs író. Nincs, akire ne freccsentettek volna sarat, rágalmat, bérencséget, áruhálast. Nincs író. Csak vádlottak és elítéltek vannak...” (S akik akkor éltek, tudják, hogy ezek a jelzők nem csupán irodalmi rágalmazások voltak, hanem útlevelet jelentettek a börtönbe, a koncentrációs táborba — a halálba!)

Ez ellen a szellem ellen lépett fel az írók, kritikusok egy elszánt csoportja. A vállalkozás jellegére *Illyés Gyula* 1943-ban írt sorai a legjellemzőbbek:

„... De egyről a *Magyar Csillag* tán máris tanúságot tett. Arról a kísérletről, amely épp a saját munkatársait részesíti a legszigorúbb bírálatban, amely akit becsül, őszinte szóval meg is becsül. Emlékezetből idézem, amit idézek: *Kodolányi Márait* részesítette ilyen őszinte szavú megbecsülésben, *Szabó Zoltán Kodolányit, Keresztury Illés Endrét és Németh Lászlót, Kerecsényi* megint *Némethet, Örley Bartalíst, Németh László Cs. Szabót* és engem, én *Verest*... és így tovább. Lassanként felvételi vizsga lett, hogy ki hogyan bírja az erős kritikát.”

Ilyen szellemben került a legjobbak közé és nőtt elismert kritikussá Örley István.

* * *

Most, hogy kötete — halála után több mint két évtizeddel, és az írások keletkezése után huszonöt-harminc évvel — megjelent, joggal tesszük föl a kérdést, amelyet *Abody Béla* így fogalmazott meg az *Élet és Irodalom*-ban: „Mit példáz ma, vagy még pontosabban és indiszkrétebben mit fog példázni holnap, olyasmit, amit csakis ő példázhat, egyedül, személyszerint?”

Engedtessek meg, hogy még mindig további idézettel feleljek, bizonyos kerülőt téve. A mai kritikai élettel foglalkozó mondatokat, tényeket idézek, felvillantandó a jelenlegi helyzet képét.

Rónay György: „Az irodalmi kritikát ért bírálatok indokoltak, ám többnyire felületesek. Nem mennek túl a tüneteken. A kritikai elvtelenség különféle változatainak felsorolásán... Magyarországon a kritikai kultúra általában alacsony... A polgári humanizáció sok ellentmondással terhesen és oly megkésve érkezett hozzánk, hogy tulajdonképpen időnk sem volt birtokba venni és kifejleszteni a szellemi szabadság kultuszát: azt a magatartást, amelyik tiszteli a gondolkodást... Mi zsigereinkben hordjuk a megtorlások, a kerékbetörések, az üldöztetések és a megrendszabályozások emlékét...”

Szinte nincs író, aki ne hiányolná a „hiteles meóst” az irodalmi életből. Országos viták tárgya a kritika mai beteges helyzete. Egyik irodalmi folyóirat rovatvezetője így meditált Örleyről: „Ő tehetta, lehetőtt bátor. Az írók is bírták a kritikát. De írj csak egy rossz műről igazat, az író megsértődik, nem ír a lapodba. Lassan becsukhatnánk a boltot, ha minden rossz írásról megírnánk, hogy rossz.”

Nos: Örley Istvánt elsősorban alighanem ez a mi mai — példát kereső és kívánó — kritikai életünk tette élővé, követésre méltó előddé.

Kritikai jellegzetességeit könnyű didaktikus hadrendbe állítani: szubjektív, bátor, hozzáértő, őszinte, szenvedélyes, tiszteli az írot, a művet boncolja, érzi a felelősséget munkájáért. Mindebből olyan objektív ítélet kerekedik ki, amely fölbecsülhetetlen értéket és mértéket jelent akkor, amikor — egy kortárs szerint — „az író csak afféle megtúrt ‚lengyel’ az újsághasábokon, s csak akkor esik terjedelmesebben szó róla, ha baklövést követ el, vagy meghal, s nem akkor, ha remeket alkot. A társadalom és a sajtó leckéztetni szereti az írot, nem művét ismertetni... Irodalmi életünk rohamléptekkel halad a törzsszervezet kora felé, egy-egy törzsfő megül a maga szálláshelyén, a maga hadnagyával, társaival és népével, és ügyel arra, hogy a gyepü közte és a szomszéd törzs között minél szélesebb legyen. E folyamat előtt ok gyanánt a kor szállongó balítéletein, megfüledt levegőjén, politikai félelmein és számításain, rendszerre eszelt gyávaságain felül ott áll a kritika kipusztulása is, mely gyilkolja az irodalmat, megalázza az írot és végül megszégyeníti a sajtót is. A jellem és szerep, kedély és magatartás bizonytalanságai között hányódó, örlődő írók elé kritika kellene, bírálat, tiszta, világos, jóhiszemű és teljes hitelű, mely arra figyelmezteti őket, ami egyedül lehet maradáno belőlük: a műre!” (*Szabó Zoltán*: A sajtó meg a könyv, *Magyar Csillag* 1942. 7. sz.).

Amikor minden kritikussért kiált, tünik fel Örley István. Valóságos áldás-ként a nemzedéke számára, hiszen különös szeretettel és hozzáértéssel írt fiatal

írók műveiről. Sötér István, Jankovich Ferenc, Thurzó Gábor, Soós László s mások neve szerepel egy-egy kritikájában. Többnyire olyan fiataloké, akik korban, az irodalomban elfoglalt helyük szerint is azonos szinten álltak a kritikussal. Problémáik, győzelmeik, vereségeik egyek voltak. Erre számtalan utalást találunk a kritikában. Szinte ez a legmegkapóbb vonása írásaiknak. A közös öröm az íróval, vagy éppen a gyengébb mű feletti szomorúság. Hadd idézzek, csak utalásként, Sötér István *Templomrablójáról* készült írás bevezető soraiból egy részletet: „... a vívódók, a keresők, a nyugtalanok, az igényesebbek. Ők azok, akik a 'hétköznapok és csodák' közül az utóbbit akarják a műveikbe becsalogatni. Jelenük még említett társaiknál is bizonytalanabb színezetű — de vajon többet ígér-e a jövőjük? Ez az, amire fájdalmasan nehéz válaszolnia a kritikusnak, aki maga is e nemzedék kortársa.” E szavak után elvonultatja maga előtt Sötér két regényét. Szétszedi a jellemeket, a mesét, a nyelvet. „Az első mű csak ígéret volt... A *templomrabló* azonban a teljes vesztéglés, de inkább a visszaesés állapotában mutatja a szerzőjét. A mű: iradalmiasság és ködgomoly. A kritikus a legnagyobb zavarban van: egyáltalán hol fogja meg ezt a regényt, hol ér valami szilárdabb anyagot a keze? Mese, jellemek, ábrázolás, atmoszféra, mondanivaló: mindez párafoszlánnyokra szakad a kritikus érintése alatt...”

Ebből az egy példából is nyilvánvaló: az együttérzés, a közös sors nem mellébeszélést eredményezett, hanem becsületes és kemény szót. És ami szintén nagyon tanulságos: Sötér és Örley barátok voltak a kritika előtt és maradtak a kritika után is, és tovább dolgoztak együtt a *Magyar Csillagnál*. Ez a magatartás — mint *Illyés* Gyula is írta — szinte kötelező lett a *Magyar Csillag* munkatársai között. További bizonyításként Örleyvel kapcsolatban: vitája *Keresztury* Dezsővel *Németh* László *Cseresznyéséről*. A következmény: mélyebb lett a barátságuk, továbbra is ők voltak *Illyés* legfőbb segítői a lapnál, és amikor *Illyésnek* bújni, szöknie kellett, ők ketten szerkesztették a kinyomott, de már meg nem jelent lapszámot. (*Keresztury*: „Ez természetes volt. Hisz mi is elköteleztünk voltunk. A jó irodalom, a művészet pártemberei.”)

Sorolhatnám a példákat, de azt hiszem ennyi is elég annak a gondolatnak az érzékeltetéséhez, hogy valóban kialakulóban volt egy olyan közszellem az írók között, amely egyaránt tudta adni és elfogadni a legkeményebb igazságokat.

A kritikus Örley egy másik jellegzetessége: a bátorsága. A kezdők művei mellett kertelés és köntörfalazás nélkül szólt kora nagynak vélt, vagy valóban nagy alkotóinak műveiről is. Az elköltözöttekről éppen úgy, mint az élőkről. Ez az arc, a látni merő és tudó kritikus arca a *Márai*-életmű felmérésénél csillog elénk a legtisztábban.

Vívódó, vitatkozó, végül bizonyos ponton szintetizáló írásokat készít *Márai* műveiről. Az első 1939-ben a *Napkeletben*, a második 1941-ben a *Nyugatban*, a harmadik 1944-ben a *Magyar Csillagban* jelent meg. A három írás szerves egészzé kapcsolódott. Nem tördelte szét őket az idő, sőt időben és alkotásokban igazolást kap a kritikus. Annaira félelmetesen pontos a jóslata, hogy 1944-ben döbbenet áll meg és kérdezi: mi történt itt? „... Valójában az író emigrált, hogy különös számkivetettségében valamilyen goethei tekintély áldását élvezze... A *Márai*-regény valójában elsődrendűen mondat... S itt éri a legfájdalmasabb ütés azokat, akik valaha tűzijátéknak látták ezt a stílust... Akik ma írunk, majd mind tanultunk *Márai* egykori írásművészetétől, gazdagodtunk egyéni kifejezésünkéből — ezért érezzük oly fájdalmasnak, amit az író maga művel stílusával...”

Elemzi a műveket, dicsér, kifogásol, vívódik, vallomásokkal tűzdeli tele a kritikákat. A sok szín, a példaadó elemzés és következetesség mellett egy gondolatot fejtenék ki részletesebben, egy nagyon is egyéni jellegzetességet Örley István egyéniségében. Aki olvasta novelláit, kisregényeit, láthatta azt a könyörtelen önmarcangolást, amelyet önnön lelkével, szívével művelt. Szinte

minden írásában addig nyúlt, ahol a kéz nemes részt ér, és ennek a fájdalomnak a világánál mondott újat, többet az emberről. Annyira kegyetlenül művelte ezt a módszert, hogy már-már azt kérnék: ne tovább, ezt már nem szabad! De az írás annyira megigéz, hogy a mégannyira fájdalmas műveket sem tudjuk letenni. Ugyanez a keményen boncoló kéz fogta a bíráló tollát is. A Márai-mű kapcsán például így ír: „A kritikus, a hajdani rajongó kétségbeesetten, keresi a választ. Mert a Márai-műből már jóideje csak disszonáns hangokat hall... Először önmagát hibáztatja a kritikus, társait általánosságban. Márai, akinél többet egyetlen írónk sem emlegeti a műhelyt, egyáltalán nem különösképpen tudatos alkotó..., ...A műve körül kialakult légkör jelentős tényezője pályájának. A kritikát említettem... Kitől tanulhatott volna az író? A kritikától, mely néhány becsületes tiltakozás kivételével kórusban zengte elismerését? A közönségtől, mely nem fedezte fel az *Egy polgár vallomásai* idején, de valami heveny és gyanús szellemi lázba esve verte össze tenyerét a *Kaland nézőterén*? Az ellenséges kritikától? Mert ebben is bőven volt része, az urbánus-népies vita alpári vagy kevésbé alpári hangjai jóvoltából... Egy tény: Márai... pályájának olyan pontjához érkezett el, ahol csak a legkegyetlenebb számvetés és lelkiismeretvizsgálás segíthet rajta. Igen, ezt kell elvégeznie, remekművekkel a háta mögött. Művészi rangja — végsőfokon tehetségének minősége — ma sem kétséges; nem, lehetetlen őt kisebb igénnyel mérni, mint ahogy tettem, s teljesen elképzelhetetlen, hogy akkora képességekkel, mint aminőnek már tanúságát adta, irodalmunk élcsapata lemondjon róla...”

Nem szaporítom az idézeteket. Az eddigiekből is kitűnik, hogy Örley a tőle megszokott kegyetlen becsületességgel először önmagát vonszolja a kínpadra, de csak azért hogy megmutassa a szívét, amelyben nem rosszindulat, hanem a műért és az íróért való szeretet és megbecsülés lángol. Ebben a hol szív, hol értelem világitásban mondandója a lehető leghitelesebb lesz. Ez ad erkölcsi alapot is arra, hogy könyörtelenül boncolja a gyenge írást, és bárki-nek — írónak, olvasónak, kritikusknak — szemébe mondja a gyengeségeit. És az így levont következtetés, hogy egy tehetséges alkotó fejlődéséért vagy útvészéséért az olvasó, a kritikus és az író felelőssége igenis számonkérhető, ma is korszerű és ma is fontos.

YVES BONNEFOY VERSEI

Yves Bonnefoy 1923-ban született Toursban. Tanulmányai során matematikával, filozófiával és művészettörténettel foglalkozott. Jelenleg a párizsi Flammarion könyvkiadó lektora. Harminc éves volt, amikor első verseskötete, a *Du mouvement et de l'immobilité de Douve* megjelent. Azóta szinte évenként közreadott egy-egy könyvet, köztük három verses- és mintegy öt jelentősebb tanulmánykötetet. Honfitársai Shakespeare legavatottabb francia tolmácsolójának tartják. Lefordította a *Hamletet*, a *Julius Caesart*, a *Romeo és Juliát*, a *Lear Királyt* és a *Téli regét*.

A költő Bonnefoy már jelentkezésekor egyöntetű sikert aratott. Ez a siker azonban inkább bensőséges, mint szenzációs volt. Verseit egyetlen irányzat vagy divátáramlat sem vonhatta fennhatósága alá, s maguk a versek is alkalmatlanoknak bizonyultak arra, hogy izmust teremtsenek, vagy szellemi sokkot keltsenek. Az általában rövid és viszonylag kicsiny szókinccsel írt verseket — (melyek ezen tulajdonságaik miatt némi kiábrándulást okozhatnak, különösen nálunk, ahol a „szóinflációt” a „modern” líra ismérvének szokás tekinteni) — a költészetnek azzal az ágával hozhatjuk kapcsolatba, amelyet az olaszok *hermetism*nak neveznek. Ez a hasonlóság azonban csak akkor elégíthet ki, ha e versek vizsgálatakor megelégszünk a legszembetűnőbb vonásokkal. Mert — a rendkívüli koncentrátságon túl — meg-

lehetősen tartózkodó költemények ezek, közérthetőbben szólva: homályosak, mégpedig ösztönösen homályosak. Nyelvi dimenzióban ez nem egyéb, mint a csend: a csend a szavakban. Olyan, mintha a tárgyak halála ébresztené életre a versben megjelenő tárgyakat.

Bonnefoy lírájának egyedülállóságát az imént érintett konfliktus jellemzi a legjobban. Világosabb gondolatra fordítva: Bonnefoy a létezésben, mely tragikus tehetetlenségre ítéli, csak arra az irónikus és vigasztalan vigaszra számíthat, hogy élni akár a halálért is élhet. S ez annak az állapotnak a *valóságára* utal, amelyben az ember se nem materialista, se nem idealista. Az *ilyen* valóság pedig igen korszerű, azt is mondhatjuk: ez a kor. Bonnefoy tisztában van vele, hogy a materializmus a tudat kikerülhetetlen ténye a XX. században; de azzal is, hogy a materializmus csak az anyagot ajándékozhatja meg a végtelennel és a múlhatatlansággal, míg a tudatot csak a múlandósággal, melyet a Semmi követ. (Ezért tekinthetjük egyébként az egzisztencializmust a legkövetkezősebb materializmusnak.) Bonnefoy csakugyan tényként kezeli ezt a gondolatmenetet, s kétségbeesett erőfeszítéseket tesz, hogy megtalálja önmaga abszolút életét, mivel az elárvult múlandóság nemcsak hihetetlenül relatívvá, hanem teljesen értelmetlenné teszi a tudat ébrenlétét. Ebből a helyzetből morális gesztusokkal sem vághatjuk ki magunkat, hiszen az erkölcs nem elapfeltelete a létezésnek.

Ennek következménye, hogy „lehetséges lehetetlen” minden egyes verse. Bonnefoy a materializmus pozíciójából igyekszik megvalósítani a transzcendenst; a racionalizmussal az irracionalizmust. A vers nem lehet sem tükörkép, sem hasonlat, sem szimbólum, mert a versnek, akárcsak írójának, nincs hasonmása. A költemény legmerészebb mozzanataiban sem más, mint *szuverén valóság*; éppen olyan mértékben, mint a szél, a fa vagy a csillagok. Minden megtörténhet a versben, s meg is kell történnie mindennek, amit a költő a Semmi ellenére akar. A homály is felragyoghat benne, úgy, ahogyan az agról leszakad; Bonnefoy képeivel élve: a holtak *valóban* a legmagasabb lombok, s az élők az esték madarai, akik letörlik a folyókat.

Keszthelyi Rezső

HANG

*Kövess, s átéled ismét ezt az erdőt
az emlék lombfakadása alatt,
ahol múlok, múlok és eljutok a zöldig,
én, az őskori növény mészke-mosolya a földön,
az elüszkösödött fény.*

*Kövess, s kézen fogva vezetlek
el a kertbe, mely a jelenlét,
a társtalanság este, ám mire befednek
az árnyak, ággal fogad az új szerelem.*

*Tegnap még mindenható magány, vad lomb voltam,
s élni a halálért is élhettem akár,
de az idő, völgyek sötét nyögése, megérlette
a fény kövein a vizek kelését.*

A FA ÉS A LÁMPA

*A fa virraszt a fában, ez a nyár.
Énekén repül a madár és eliramlik.
A tóga bíbora — ott messze, fent az égen —
szétvakítja az antik fájdalom szekérsorát.*

*Ó, e vidék mint ember-
hordozta lámpa lángja, oly bizonytalan;
már is érzed a világ ízében az álmot,
csak egyszer dobban a szíved, mielőtt meghasad.*

*A percek, amikor elfakulnak
s tűnődnék a nap fényében a lámpák, te is szereted.
Jól tudod, gyógyuló lelked alkonya ez —
a bárka, mely partot ér és újra visszacsúszik.*

KIETLEN VIDÉK

*Csillag lépett a küszöbre. A szél futását
a halál keze béklyóztta meg mozdulatlan.
A szó és a szél egymással nehéz harcra kelt,
s a szél szívében most beállt a csend.*

*Szürke kövek a kietlen vidék.
Folyótlan folyó villama görnyed az ég alá,
de az éj esői tüzeket ültetnek
az ámuló földbe, és te szólsz: ime az idő.*

ANDIAM, COMPAGNE BELLE...

Don Giovanni, I. 3.

*Az elmerült éj lámpái égnek-e még
a lomb-kutakban? És hol lehetnek azok a lombok?
Az esté ez — ja roskad a küszöbre,
s csillag jár a gyenge, halandó láng előtt.*

*Andiam, compagne belle, ti csillagaim, otthonaim,
az este ragyogtatja igazán a folyót.
Hallom, ahogy áradó zeneként dől rátok
a tajték, melyben a holtak elveszített szíve dohog.*

UTAK

*Utak, ti utak
a fák tömegében. És ti istenek
a szüntelen madárfütyty-vesszőzésben.
Ó testvéri, ó legteljesebb napom,
álmodó kéztől görnyed a véred.*

*Aki a dús fűben rozsdás
vasra lel, sosem felejtí már,
hogy a fém-hólyagokban kételyünk s halálunk
sóját falja-emészti a fény.*

A HALOTTAK OTTHONA

*Van-e földjük a halottaknak?
A léptük elé, ahogy az élőknék, kúsznak-e utak?
Beszélnek-e, és ha igen, hallható-e szavuk?
A falombok szellemei-e, vagy a legmagasabb lombok?*

*Vajon Phönix emelt kastélyt nekik,
és terített asztalt körükben?
A tér, hol szorongnak, néhány madárfütyty talán,
vagy árva, tűzbe görnyedő fa?*

*A repkény leveleiben fekehetnek inkább —
elhangzott hangjuk a lomb-szakadás
kikötője, ahová betódul az éj.*

A NARANCSLIGET LESZ AZ OTTHONOD

*A narancsliget lesz az otthonod.
Asztalt állítasz fel a fény-mögötti fényben
és lefekteted rá a szíved.
A homlokod pedig tüzet fog egyszer,
s úzóttan verdes át az ágakon.*

*A messzi kövek közt gödör lesz a neved,
mély és sötét gödör,
leküzdhetetlen víz, mely ellobbantja a tüdőt.*

Keszthelyi Rezső fordításai

A BÍBOROS

Drámai játék hét képben (II. rész)

Irta Áprily Lajos

HARMADIK KÉP

Személyei:

Báthori András fejedelem
Jacobinus, secretarius
Malaspina, pápai nuntius
Kokas István, fejedelmi követ
Báthori István
Gyulafi László
Kornis Gáspár
Sennyey Pongrác

} tanácsurak

Bornemissza Boldizsár
Alárd Ferenc
Mikó Miklós, a fejedelem hú embere
Simone Genga, olasz építőmester
Két török követ
Ajtonálló

Szín: A gyulafehérvári fejedelmi palota trónterme. Lépcsőfokok felett emelvény, az emelvény közepén díszes faragású karosszék. Karfáján kis harang. Baldachin nincs. A legalsó lépcsőfok előtt, jobbról és balról, egyszerűbb karosszékek sorai a tanácsurak számára. A baloldali fal elején nyitott ajtó, azon át a secretarius dolgozószobájába lehet látni. Asztalán: kalamáris, lúdtollak, porzó és iratok. A teremben is van egy asztal, a széksorok mögött, balról. A falakon Izabella, Jánosok Zsigmond, Hunyadi János és Báthori István portréi. A teremnek a lépcsőfokokat borító török szőnyegeken kívül a királyt bokáig érő díszpalástban ábrázoló nagy kép skarlátpirosa ad eleven színt.

- B. ANDRÁS *a jobboldali szélső tanács-
uri széken ül s a vörösön világító ki-
rályi képet nézi.*
- JACOBINUS *a dolgozószoba asztala fölé
hajolva ír.*
- B. ANDRÁS Magas, Jacobinus! Rosszul
mért a szemed.
- JACOBINUS *leteszi a tollat, felkel a
székről s kijön a terembe. Felnéz a
képre. Aki életében király-társai közt
magasabban állott, illendő, hogy itt is
magasabban álljon.*
- B. ANDRÁS *gondolkodik. Igazad lehet.
Nézd: micsonda majestas. Az ötvenedik
év őszi érettsége...*
- JACOBINUS *nézi a képet. Anno 83.
Martín Kober pinxit...*
- B. ANDRÁS Német volt, de értett a
mesterségéhez. Nagyobb mester volt az
udvari piktornál, Turbulya Tamásnál.
- JACOBINUS Én István királynak más
képét is láttam.
- B. ANDRÁS Azon szeme bágyadt, mint-
ha fáradt volna. S szemölcsét is híven
örzi jobb orcája. Azt láttad?
- JACOBINUS Azt láttam.
- B. ANDRÁS Hadrakelés előtt hívatott
Pultuszkból — engemet és Istvánt —
búcsúzni hívatott — akkor nem volt
fáradt: láttam, apró villám bujkált a
szemében... Jó, maradjon ott, ahova
alkasztottad... *Hivatalos hangon.* Khán-
- nak a levelet megírtad?
- JACOBINUS Megírtam.
- B. ANDRÁS Lássam.
- JACOBINUS *bemegy a benyílószobába
s az asztalról kihozza a levelet. Itt a
levél. Krími khán megérti?*
- B. ANDRÁS Ó nem, de van elég rabja
Krímiában, latinul tudó is, lesz olyan,
akivel megmagyaráztatja.
- JACOBINUS S azt hiszi nagyságod, er-
délyi rabokat majd hazaereszti?
- B. ANDRÁS Ha van neki lelke s leve-
lünkre hallgat. *Végigjut a levélen. Mo-
solyogva.* Mesterem, Muretus sem írt
volna jobbat. *Megveregeti vállát* Es a
latin versek?
- JACOBINUS Irok néha-néha. Egy-egy
epigrammát. Régi csillagonat, Janus
Pannoniust soha el nem érem...
- AZ AJTONÁLLÓ *benyit.* Jacobinus u-
ram... törökök érkeztek.
- B. ANDRÁS *feláll.* Törökök? Musztafa
s Husszein lehetnek, akik már itt jár-
tak. Feleletért jöttek. Mennyi most az
idő?
- JACOBINUS Úgy tetszik, tízre jár.
- B. ANDRÁS A tanácsurakat tegnap el-
járattad?
- JACOBINUS Kornis és Sennyey, Alárd
s Bornemissza, Báthori István és Gyu-
lafy úr jönnek. Birtokán a többi.
- B. ANDRÁS Szép szüreti nap van. —

Szultán köveit vezesd be addig is a követszobába. Musztafa érteget valamit magyarul s a pogányok nyelvén kicsit te is értesz. Türelmüket kérem.

JACOBINUS *meghajlik.*

B. ANDRÁS Várj! Ha Kokas István vagy Mikó keresne, azonnal jelentsd.

JACOBINUS *meghajlik, kimegy.*

B. ANDRÁS *egy darabig elgondolkozva áll, aztán megindul az emelvény felé s a trónkarszékekbe ül. Beszédes kép: a magányos fejedelem.*

JACOBINUS *sietve visszajön. A főtisztelendő nuntius van itten...*

B. ANDRÁS Őt én nem hívtam.

JACOBINUS De eljött hívatlan. Azt mondja: beszélnem kell a principével, késedelem nélkül, s még ezt tette hozzá: assolutamente.

B. ANDRÁS Vezesd be. S ameddig itt lesz, színem elé senkit sem bocsáthatsz.

JACOBINUS *meghajlással távozik.*

A NUNTIUS *siető leptekkel bejön, mely meghajlás közben. Laudetur Jesus Christus.*

B. ANDRÁS In aeternum. Mi az, ami hívatlanul hozzám jönni késztet?

*A fejedelem a karosszékekben marad, a nuntius a második lépcsőfokon áll, de később — dikciója hevében — a harmadik, majd a negyedik lépcsőfok-
ra hág.*

A NUNTIUS *szenvedélyes jezsuita-profil. Ugy hallom, Nagyságod itt a pogányokkal ma traktálni készül.*

B. ANDRÁS Szultán köveit. Szultán: nagy hatalom. Traktálni kell velük.

A NUNTIUS Felejtí Nagyságod: keresztény pogánnyal, akár víz a tűzzel, meg nem egyezhetik. S ha megegyeznek is, azt az egyezséget a pogány nem állja.

B. ANDRÁS Eszem ágában sincs olyan egyezséget kötni a törökkel.

A NUNTIUS Nincs olyan egyezés, mely ne gyengítené keresztény ligánkat. S Erdély fejedelme — ezt se felejtjük el: András *cardinalis*.

B. ANDRÁS A ligának célja: mindenkori céloom. De mióta Erdély fejedelme lettem, Erdély sorsa: első. Pápa őszentsége messze van s a török első szomszédunkban.

A NUNTIUS Csak a szövetségnek van ereje hozzá: pogány özön ellen megvédeni Erdélyt.

B. ANDRÁS Hogy aztán a német táto-gassa reá telhetetlen torkát.

A NUNTIUS Pápa őszentsége nagyilekű fautora a *cardinalis*nak s a fejedelem-

nek. Rosszat nem akarhat. Fejedelemséget Rudolphus császárnál őszentsége mai napig támogatja. Ott — hol feles számmal vannak nagyságodnak rosszszatakarói.

B. ANDRÁS Te Prágában jártál. Ismered is őket?

A NUNTIUS Ismerem s elhiggye, ami eromtól telt, gyanuosztatasra mindent elkövettem.

B. ANDRÁS Gyanú. Ugyan mire? En a csaszár előtt tiszta pajzssal allok.

A NUNTIUS *a negyedik lépcsőfokon, halkán, de még mindig éles hangon. S az a levél, amit nem is olyan regen Ibrahimmak küldött kurírral nagyságod?*

B. ANDRÁS *felpattan a karosszékből. Ezt neked ki mondta? Arulók közl élek?*

A NUNTIUS Eltévedt: a császár udvarába került s Rudolphus azóta...

B. ANDRÁS *visszauil, de szava izgatott meg. Király bátyám, István, irtó hadra készült a törökök ellen. De azért követet és leveleket is küldött a portara...*

A NUNTIUS Jézus-rendi vagyok s megőrzöm a titkot, míg a cél — a szent cél! — hallgatást parancsol. — De Kokas Istvánnak, a követnek, akit holnapután indít Prága városába, nem lesz könnyű dolga.

B. ANDRÁS Meglátjuk.

A NUNTIUS Meglátjuk. — Tudhatja Nagyságod, hogy nem a nuntius, hanem őszentsége beszélt az én számmal...

JACOBINUS *halkan benyit s u komoly jelenet láttára vissza akar vonulni, de András erőlyesen csengő szava eléri.*

B. ANDRÁS Mit akarsz?

JACOBINUS *zavartan és bátortalanul. Odakünn... a tanácsurak...*

B. ANDRÁS Mondd, hogy várom őket.

A NUNTIUS *mozdulatokat tesz a visszavonulásra: a lépcsőről leszáll. Principe...*

B. ANDRÁS Maradhatsz. *Helyet mutat neki a baloldali második széksorban. Aki őszentsége szájával szólt előbb, most az őszentsége fülével hallgasson.*

A NUNTIUS *némán leül a kijelölt helyre.*

A tágra nyitott fajtón egymásután érkeznek a tanácsurak. Elsőnek Báthori István. Amint belép, szeme megakad a skárlátszínű királyképen. Egymásután az első lépcsőfokig mennek

- s ott meghajolnak a fejedelem előtt. András fejbólintással fogadja a köszö-
néseket, majd két karjával invitáló jelt
ad a helyfoglalásra. Jacobinus még az
ajtóban áll.*
- B. ANDRÁS *Jacobinushoz. Vezesd be
a török császár követeit. Egy kis moz-
golódás a tanácsurak között. Zsongás.
Az ajtó újra kinyílik s a két török kö-
vet — egymás mellett lépve — bejön.
Az első lépcsőig mennek, közepén, s
nagyot hajolnak a fejedelem előtt.*
- B. ANDRÁS *jobbkézével szólásra biz-
tató mozdulatot tesz feléjük.*
- MUSZTAFÁ *Fényességes urunk, a ha-
talmatlan császár, Erdély fejedelmét igaz
indulattal, jószívvel köszönti...*
- B. ANDRÁS *jóhajtással. Köszönjük.
Harmadszor vagytok velem szemben,
harmadszor hozzátok felséges uratok,
a hatalmas császár igaz köszöntését.
Lippa és Jenő-vár dolgában jöttetek?*
- MUSZTAFÁ *Abban. Mert amikor nem-
régén itt voltunk, Nagyságod nem adott
választ a mi dicsőséges császárunk
szavára.*
- B. ANDRÁS *fejedelmi magatartással,
emelt hangon. Most adok s vigyétek
innen hamarsággal. Ha nagy török
császár — ahogy mondottátok — igaz
indulattal s jószívvel van hozzánk, ez
a fejeletünk meg ném búsíthatja és
idegenséget köztünk nem támaszthat.
Lippa és Jenő-vár: mind a kettő miénk,
Transsylvaniaié. Testünkbeli való test,
akár a két karunk, akár a két lábunk.
Ki javunk akarja, sem karunk, sem
lábunk megcsonttatását tőlünk nem
kivánja. De a ti uratok minket gyen-
gíteni s adóztatni akar. Vigyétek meg
neki ezt az üzenetet: Sem Lippát, sem
Jenőt nem adjuk kezére s tőlünk má-
tól fogva egy ostrom adót se várjon a
porta.*
- MUSZTAFÁ *meglepődve s majdnem ér-
zékenyen. Kemény szó s én kérve ké-
rem Nagyságodat, szelídebbet küldjön.
A hatalmas császár karja hosszú s erős,
oda ér el vele, ahova akarja...*
- B. ANDRÁS *A miénk rövidebb, de szí-
vós és inas, mint fák közt a gyertyán.
Erővel felelünk erőszakosságra. Jól
tudhatja császár: nem vagyunk egye-
dül: erdő áll mögöttünk, megsegítő
karok sűrű rengetegje. De akkor mi-
csoda orcával beszéltek a hatalmas
császár mi irántunk való jóindulatáról?*
- MUSZTAFÁ *felelmi készül. Nagyságod...*
- B. ANDRÁS *Nincs több szó. Amit vá-
laszoltam, nemcsak az én szavam: Er-
dély felelete császárnak. Vigyétek. Tá-
vozást jelző, erélyes mozdulat. A két
követ meghajlik, megfordul és kifelé
indul.*
- B. ANDRÁS *megcsendíti a kis haran-
got.*
- JACOBINUS *belép, felismeri a helyze-
tet s kikíséri a két törököt.*
- A tanácsurak megmozdulnak. Kornis,
Sennyey, Bornemissza és Alárd
lelkessé mozdulatokkal a trónszék felé
sietnek. Malaspina felállva ineteget szé-
ke mellől. Arca ragyog. Báthori István
és Gyulafy hűvösebbek, az első lép-
csónél megállanak.*
- KORNIS *Csak hogy megmondotta az eb-
hendieknek! Mit erdélyi sereg vér arán
visszavett, vér nélkül akarja az orcat-
lan pogány megszerezni tőlünk!*
- BORNEMISSZA *kajánul nevet. Ha-ha!
A nyavalyás! Hogy félti a nyakát!
gunnyal A hatalmas császár selyem
zsinórjától!*
- KORNIS *Lippa s Jenő kéne? Ahol beste
hada megvetheti lábát faluk és váro-
sok pusztulton-pusztulnak, s még azt
hirdeti, hogy jön kicsi országunk
gondviselésére, jön a szegénységnek
oltalmazására!*
- BORNEMISSZA *Gondviselő rabló!*
- SENNYEY *Megmondotta nekir Nagy-
ságod jó, kemény eloquentiával! „Inas,
mint a gyertyán! ... Erdő áll mögöt-
tünk...” Ha prágai császár, Rudolf ő-
felsége, ezt hallhatta volna!*
- ALÁRD *Komor generalis, Básta arca is
hogy kiderülne erre.*
- BORNEMISSZA *S ilyen hír hallatán
császár jó hívének, Bocskaynak szíve
is dobbana egyet.*
- B. ANDRÁS *arca a Bocskay szóra pil-
lanatra elsötétedik.*
- KORNIS *Mert volt olyan rumor prá-
gai udvarban — s talán maga Básta is
hitt a rumornak —: András fejedelem
meg a porta között...*
- A NUNTIUS *közbeszól. Ilyen suttozás
az én fülem is érte...*
- BÁTHORI ISTVÁN *aki eddig hallga-
tott. Igaz: hangos szónál gonoszabb a
rumor. De ki adna hitelt minden sut-
tozásnak? Bocskay úrról is azt sutto-
gatta a hír, hogy Kendiék...*
- GYULAFY *Bizony!*
- B. ANDRÁS *idegesen közbevág. Bá-
tyám, ezt ma hagyjuk!*
- B. ISTVÁN *Jó, ha úgy akarod. Gyula-*

- fyval mennék. Később visszajönnék: szavam volna véled.
- B. ANDRÁS Jöjj. Csak fordulj egyet. Sokáig ne vársz.
- B. ISTVAN ES GYULAFY *fejbölintással elköszönnék s távoznak.*
- KORNIS Torokosók útja! Keresztény embernek, igaz erdélyinek: lehet-e más útja a császár útjánál. „Megsegítő karok sűrű rengetegje” mi lenne mas, mint a római császár nagy armadaja?
- A NUNTIUS Pápai sereggel teljes unitásban!
- SENNYEY Havaselvi vajda meg tudja vedeni országát pogánytól pragai kudoiphus támogatásával — s mi talán nem tudjuk megvédeni Erdélyt?
- A NUNTIUS Havaselvi vajda nüséges embere kudoiphus császárnak. Ugy nálom *Sennyeyhez* kegyelmed jart Tergovistyeben s jó hirt nozott róla.
- SENNYEY Jot. Bolond a tama, mely szasz városokból idáig repüve, azt sutlogja róla, hogy ellenünk keszul. Torok ellen menni volna szandekaban, hogy a berzenkedőt moresre tanítsa, aki Szinan basa futását felejtí.
- KORNIS Vajda vitez ember. Láttam vitezsegét abban az idöben, mikor Zsigmond úrral együtt úzlek Szinamt havaselvi földön.
- B. ANDRAS Bizzunk a szavában. Hitit nemrég Erdély fejedelme iránt meg is újította. Tölünk embereket s fegyvert kert serege gyarapodására. Dobokat, zászlókat, hadiszert küldettünk a szasz városoknak. Akiikből hadának embere alig van, pattantyúst is küldtünk. Százszok aggodalma csak szöfia-beszéd, testetlen chimaera.
- ALÁRD Mitöl félnék? Básta itt van a szomszédban nagy, erős sereggel. Pápa zsoldoshadak gyűjtésére pénzt küld, havaselvi vajda felfogja a pogány túlsó támadását, s mert Báthori András a mi fejedelmünk, ügyünket lengyelből háddal támogatják.
- KORNIS De elég a szöból. Fejedelmünk fáradt. Nem csoda: amit tett, nagy cselekedet volt.
- BORNEMISSZA A mai nap ünnepe, örömnapi. Igyuk meg otthon áldomását.
- Valamennyien meghajolnak a gondülte arcú B. András előtt s rendre távoznak a teremböl. B. András főbölintással válaszol a búcsú-köszöntésre. Kornis a nunciust — ecclesia procedit — előre bocsátja.*
- B. ANDRÁS *pár pillanatil jobh tenyerebe eresztett homlokkal egyedül van a teremben. Valaki virginálon játszik a szomszédban. A nyitott ablakon behallatszik a zene.*
- JACOBINUS *halkan bejön.*
- B. ANDRAS *észreveszi. Visszajött az öcsém?*
- JACOBINUS *Vissza, felség.*
- B. ANDRÁS *Várom. Felkel a tronszékéböl, lejön az előtérig s ott megáll. Jacobinus közben ajtot nyitott s belépett rajta István. András nem kínálja meg helyyel. Alva beszélgetnek.*
- B. ISTVÁN *a király képére mutat. Mióta van ez itt?*
- B. ANDRÁS *Csak ma reggel óta.*
- B. ISTVÁN *Jó, hogy itt van és néz. Mit mond a nézése?*
- B. ANDRAS *Azt mondja a szöme: vigyázzunk Erdélyre.*
- B. ISTVÁN *emelt hangon. S vajon vigyázzunk-e, ha a német fele fordulunk orcával s a törököt magunk ellen ingereljük? Ez a pápai pap, ez a „gonosz tövis” szurkálhatott téged, hogy ilyen vakmerő üzenetet külttél.*
- B. ANDRAS *Ereszd le a hangot, ha azt akarod, hogy tovább is hallgassam adonitiódat. — És te Lippát s Jenöt átengedted, volna ha fejedelem vagy, a török császárnak, aki hazug szóval s álorcás beszéddel visszaköveteli?*
- B. ISTVÁN *Dehog is! De ha ő álorcát teszen fel, én is álorcával adok neki választ.*
- B. ANDRAS *Azzal is mit érnék? En nem vagyok Zsigmond. Egyenes a szavam.*
- B. ISTVÁN *Egyenes szöt mondhat, söt fenyegetöt is, ki mögött erő van. Nem az a távoli „rengeteg”, akiröl szépen csengö szökat mondtál a követnek, hanem belső erő, Erdély hadereje, mely ha kell, megindul egyetlenegy kemény fejedelmi szóra.*
- B. ANDRAS *En azért jöttem, hogy békességet hozzak.*
- B. ISTVÁN *Békességet hoznál s hadat emlegettél az üzenetedben. Békességet is csak jó, erős had adhat. — Te azért jöttél, hogy a lengyel plánumot, Zamoyski urunkét Erdélyből segítsed megvalósulásban. Ez pedig: németnek szarvát nem növelni, a török császárral — még ha adözva is — békességben élni, s az idöt, amikor Polonia, Erdély, Moldva s Havasalföld egyesülve lép fel, okosan kivárni.*

B. ANDRÁS Tévedsz. A kancellár plánumát ismerem, a jövőbe néz az, nekem pedig most kell ország sorsát rosszából jóra fordítani.

B. ISTVÁN Nem érthetünk egyet. Disputációkat jobb, ha abbahagyjuk. De egy jó tanácsot elfogadhatsz tőlem: porta dolgaiban jártas követedet küldd el a szultánhoz, mégpedig mielőtt mérész üzeneted a fülét elérné. Ne üres kézzel küldd. *Némán meghajlik András előtt.*

B. ANDRÁS *némán viszonozza az elköszönő mozdulatot, a-szemével bátyját az ajtóig kíséri, amíg el nem tűnik.*

JACOBINUS *bejön és jelenti.* Kokas István urat hívatta Nagyságod.

B. ANDRÁS *fáradt mozdulattal végigsimítja homlokát.* Jöjjön. Jöjjön. És ha Mikó úr érkezne, azonnal jelented.

KOKAS ISTVÁN *bejön és meghajlik a fejedelem előtt.* Finom, szellemi arc, németes viselet.

B. ANDRÁS *viszonozza az üdvözlést.* Mondtam kegyelmednek: követségbe küldöm. Holnapután indul Prága városába.

KOKAS ISTVÁN Ha lehet, halassza Nagyságod... Az asszony...

B. ANDRÁS Beteg?

KOKAS ISTVÁN Hideglelés, valami gyengeség...

B. ANDRÁS Tiroli asszonynak csak nem árthat Erdély hűvös levegője? Orvosomat még ma szállásukra küldöm. A követség fontos, egy napot se késhet.

KOKAS ISTVÁN *szerényen.* Mehetne tán más is...

B. ANDRÁS Szó sem lehet róla! Jártasabb emberem nincsen kegyelmednél. Aki járt Erzsébet anglus királynőnél a Zsigmond képében...

KOKAS ISTVÁN *melegebb szóval.* Hat éve... De ma is tisztán emlékezem felséges arcára...

B. ANDRÁS Most Rudolfhoz indul, római császárhoz. Kassának megy, Bástát, lehet, ott találja. Ha ott levelünket őneki átadja s gyanúját, ha benne gyanakvást találna, élő szavával is oszlattja, csitítja. De a nagyobb lecke Rudolphusnál várja, ott német és latin eloquentiáját fennen ragyogtassa, gonosz suttogókat és rágalmazókat, akik mi ellenünk s kis országunk ellen haragot szítanak a császár szívében, erőtelenítse. Az infámis vádat, hogy mi itt titokban törökösök volnánk, verje vissza szava kemény erejével.

KOKAS ISTVÁN Értettem, Nagyságod. Tudom, hazám sorsa függ a követségtől. Amit ma az egyik császárnál vettünk, azt meg kell nyernünk a másikonál, de talán még többet is annál Ország gondjai közt szegény asszonyomról kérem, ne vegye le fejedelmi gondját.

B. ANDRÁS Légy nyugodt. Lesz neki jó gondviselője.

KOKAS ISTVÁN Ki az?

B. ANDRÁS Christierna fejedelemszszony.

KOKAS ISTVÁN Igaz. Az övenél áldottabb szív nincsen.

B. ANDRÁS Ugy tudom, kegyelmed gyakran látogatja.

KOKAS ISTVÁN Bécsi diák voltam. Nyelvének a dialektusát is tudom. Ki lenetne nálunk más a társasága? Egyedül való itt.

B. ANDRÁS Jól ismerheti hát szándékát is, őt is.

KOKAS ISTVÁN Egy a kettő. Hiszen a lélekből fakad emberben a szándék.

B. ANDRÁS S mi az ő szándéka?

KOKAS ISTVÁN Hazamenni minél előbb Stíriába.

Rövid szünet

B. ANDRÁS *halk, de feszült hangon.* S ha én marasztanám s azt mondanám neki legyen itt tovább is fejedelemszszony?

KOKAS ISTVÁN *megütődik a szóra s aztán lehajtja fejét.* Nagyságod tán arra gondol...

B. ANDRÁS Arra.

KOKAS ISTVÁN *felemeli fejét s bátran kérdi.* Mire?

B. ANDRÁS Amire kegyelmed. Feleségül venném.

Rövid szünet

KOKAS ISTVÁN Merész kérdésemért meg ne nehezteljen: és a szíve szerint venné feleségül?

B. ANDRÁS Szívem szerint s azért, mert bennem is nagy az egyedülvalóság...

KOKAS ISTVÁN Fejedelemszszony szeme messze néz már... Siessen Nagyságod.

B. ANDRÁS *mintha megbánta volna őszinteségét, siető szóval.* Menjen és készüljön kegyelmed az útra.

KOKAS ISTVÁN S a két követlevél?

B. ANDRÁS Holnap Jacobinus a kezébe adja... Isten vezérelje!

*Kezet fog az ajtónál vele s karja —
paposan — ölelő mozdulatra lendül.
Aztán a baloldali széksorban leül s fejét
ismét tenyerébe hajtja.*

JACOBINUS bejön.

B. ANDRÁS *felrezenve felemeli fejét.*
Te vagy?

JACOBINUS *halkan.* Mikó Miklós úr
őhajt bejönni, hogyha nem zavarja.

B. ANDRÁS *megélenkülve, határozot-*
tan. Jöjjön!

MIKÓ MIKLÓS *belép s meghajtja ma-*
gát a felálló fejedelem előtt. Szakállas,
szép, nyílt arc.

B. ANDRÁS Jó, hogy itt vagy, Miklós,
igaz ember. Igazíts el engem.

MIKÓ MIKLÓS *szerényen.* Nagyságodat
miben igazíthatnám el?

B. ANDRÁS Heilsbergi erdőben vadász-
gatva, néha utamat vesztettem. Ami
sűrűségben szorongatta szívem, most is
olyat érzek.

MIKÓ MIKLÓS Kifáradt Nagyságod.
Nehéz napja volt ma. A török köve-
tek...

B. ANDRÁS Hallottad?

MIKÓ MIKLÓS Hallottam.

B. ANDRÁS S hogy vélekedsz róla?

MIKÓ MIKLÓS Nem azért jöttem, hogy
Nagyságod gondjait újjal szaporítsam.

B. ANDRÁS Nem jó úton jártam?

MIKÓ MIKLÓS Szinte attól félek.

B. ANDRÁS István szől belőled.

MIKÓ MIKLÓS István úr? *megrázza*
a fejét. Belőlem egy szólhat csak: Erdé-
lív.

B. ANDRÁS S mit mond?

MIKÓ MIKLÓS Ezt mondja, hogy két
óriás között kicsi országunknak, hogy
megmaradhasson, eszesen kell élni.

B. ANDRÁS Húzol a törökhöz?

MIKÓ MIKLÓS Én nem. De az élet, az
ország élete, alkuvást parancsol.

B. ANDRÁS Boldizsár bátyámék húz-
tak a törökhöz s a fejük lehullott.

MIKÓ MIKLÓS Szívesen adnám a ma-
gamét, ha vele megmenthetném Erdé-
lyt.

B. ANDRÁS Te veszedelmet látsz?

MIKÓ MIKLÓS Azt érzek. Nem bízom
Sennyey szemében.

B. ANDRÁS A vajdára gondolsz?

MIKÓ MIKLÓS Rudolphus és vajda
egy gyékenyen áru.

B. ANDRÁS Setét a látásod. Prágát a
nuntius már megenyhítette s Kokast
holnapután indítom Rudolffhoz.

MIKÓ MIKLÓS Szeretném, ha mint az
istenek követe, szárnyakkal repülne.

B. ANDRÁS *elgondolkozva.* Ugyebár így
mondta: két óriás között kicsi orszá-
gunknak eszesen kell élni...

Tűnődve. Fejedelem, kire német is, tö-
rök is gráciával nézne?

MIKÓ MIKLÓS Úgy.

B. ANDRÁS Te protestáns vagy, de úgy
látom, hiszel a csodatevésben. *Szünet.*

MIKÓ MIKLÓS S van itt egy setét seb,
Nagyságod is látja. Tanácsurak talán
nem beszélnek róla. Tüzes seb, az írját
meg kéne találni, mert míg bé nem
gyógyul, ez a kicsi ország nem kaphat
erőre.

B. ANDRÁS Nevezd meg a sebet.

MIKÓ MIKLÓS Székely keserűség. Ketté-
hasadt nép ez. Bosszú és gyűlölség ket-
téhasította. Százával bújdosnak ki Ha-
vaselvére. Makó és Lugosi s annyi
más: a vajda java katonái.

B. ANDRÁS S mi volna orvosság?

MIKÓ MIKLÓS Véres fársángjukat,
mely lelkükben ma is égő memória, fe-
lejtetni kéne. Azé lesz ez a nép, aki
megítatja szabadság vizével.

B. ANDRÁS Urak nem akarják.

MIKÓ MIKLÓS Urak akaratát meg kell
hódolttatni fejedelmi szóval, mielőtt a
kórság megemészti Erdélyt.

B. ANDRÁS S ezt te mondd, Miklós,
akinek az anját... *elhallgat.*

MIKÓ MIKLÓS A székely parasztok
megölték apámat Oltszemen, mikor
még kicsi fiú voltam. S én mondom
ezt mégis. Szómart megbocsásson.

JACOBINUS *bejön s az ajtónál megállva*
jelenti. Genga mester van itt...

B. ANDRÁS *gondülte arca egyszerre*
felderül s később fényesedni kezd. A!
Simone! Jöjjön!

JACOBINUS *kimegy.*

MIKÓ MIKLÓS *menni készül.*

B. ANDRÁS Maradj, Miklós. Nincs tit-
kom előtted.

MIKÓ MIKLÓS Azért csak jobb lesz,
ha most engedelmével...

B. ANDRÁS *távozási engedélyt jelző*
szelíd mozdulatot tesz a kezével. Hát
ha mindenképpen... *De még utána*
szól. Holnap jöjj. Beszélünk arról a
sebről és arról a csodáról.

A távozó és a bejövő szinte érintik
egymást az ajtóban.

B. ANDRÁS Genga! Végre! Genga! Szép
excursio volt?

GENGA *meghajlik.* Szép volt. Toszkan
földem sem adhatna szebbet.

B. ANDRÁS No és az eredmény? Mi
van a kezdedben?

GENGA Plánum — papiroson.

B. ANDRÁS *mohón*. Hadd lássam. Hadd lássam.

GENGA *az asztalon kiteríti a tekercset.*

B. ANDRÁS *az asztalra könyökölve figyel.*

GENGA *magyarázni kezd. Ez...*

B. ANDRÁS Sárd. Ideírtad. Lovagoltam arra...

GENGA Ez a tekervényes vonal itt...

B. ANDRÁS Az Ompoly. A Maros felé fut. Fenn, Zalátna körül, csillogó aranyport mosnak fővenyéből.

GENGA Ez meg itt Fehérvár —

B. ANDRÁS No és a távolság?

GENGA Az Ompolv vizétől a hóstátig circa háromezer lépés.

B. ANDRÁS *izgatottan*. Ekkora csatorna kellene, hogy a víz a hóstátot érje?

GENGA Ekkora csatorna.

B. ANDRÁS S a vízvezetésnek akadályva nincsen? Domb, ciheres, szikla?

GENGA Egyetlenegy helyen lesz kemény a munka: a sárdi határban, itt (mutatja) a földszorosnál. Azon át kell törni.

B. ANDRÁS *feszült arccal*. S ha azon áttörtünk?

GENGA Meggyorsul a munka. Háromszáz emberrel hozzá merek fogni. S ha esős idő, az ásást nem zavarja, a

kristályos patak — aranypor patakja — október havában itt lesz Fehérvárnál. Aqua ante portas!

B. ANDRÁS S hol lesz lefolyása?

GENGA *a rajzon mutatja*. Erre a Marosnak.

B. ANDRÁS *nagyon lelkesen*. S utolsó szakaszán, úgye kőcsatorna vezetí az Ompolyt?

GENGA Széles kőcsatorna. Mint római földön s ma Itáliában.

B. ANDRÁS Genga, drága Genga! S ahol a szikkadt föld, ez a forrástalan, száláshelyet eddig nem adott embernek s a beszorult várost nem engedte nőni, — víz csobog, ház épül és gyümölcsös zöldell — és a rómaiak Apulumán túltesz ez a megújuló fejedelmi város!

GENGA *hízelgő hangon*. Én új nevet adnék neki: Andreanum...

B. ANDRÁS Micsoda jövendő! Békeséges földön várost építeni, dőlt oszlop helyére új oszlopot rakni, romló templomokat újjá teremteni a megtiport földnek új életet adni! — Most pedig: munkára! Ma szombat napja van. Jacobinus jöjjön. A háromszáz ember hétfőre kivonul háromszáz szerszámmal. S október havában meglátja az Ompolyt Fehérvár határa!

GENGA *meggyőződéssel*. Úgy lesz, fejedelmem!

F ü g g ö n y.

NEGYEDIK KÉP

Személyei:

B. András fejedelem
Mikó Miklós

Mária Christierna
Lippo Florentino, képfaragó mester
Ajtónálló strázsa, Követ.

Szín: a gyulafehérvári templom belseje. A történelmi nagyok sírjain túl nyitott oldalajtó. Az ajtónál — kívül — lándzsás strázsa áll. A szögletekben már homály van, de a színes ablaküvegen a magasból fény szűrődik s egy nyugati ablakon széles pásztában árasztja be sugarait a délutáni nap. A sírokon belül új kőszir készül, a fedőlap alakján még rajta van egy-két szobrászvéso. Az új sír közelében két karosszék. Mögötte a fal széles polcán életnagyságú férfibusto.

Idő: pár nappal Kokas elküldése után.

B. ANDRÁS *a nyitott oldalajtón élénken belép. Ruhája jelzi, hogy most érkezhettek haza lovaglásból.*

MIKÓ MIKLÓS *mögötte jön.*

B. ANDRÁS *hátraszól az őrnek*. Ne eressz be senkit. Ha valaki keres, azon-

nal jelented.

A STRÁZSA *némán kihúzza magát.*

A templomban elhangzó szavak tompítottak, mintha a hely áhitata és csendje hangfogóval halkítaná.

B. ANDRÁS *miközben a sírokig jön-*

nek, lelkesen. Milyen gyönyörűség, Miklós, csuda-napon lenn a Maros mellett egyet lovagolni! Zsibbadoz a test, de ország gondjaitól megfrissül a lélek. Lélegzetem sem a heilsbergi lélegzet, a levegő sem Warmia nyirkos levegője. Szentimrei dombon Hunyadi temploma gyözedelmes múltunk hirdeti a fényben. Odafenn az erdők sárgák és vörösek, mintha az Érchegek termésarányába öltözködtek volna. Szállnak a vadlibák, varjak kavarognak, villámlik a szárnyuk — Heilsbergben is voltak — de itt mintha még a szajkók s harkályok is másként rikoltának. Őszi gaz halmait égeti a paraszt, kéken száll a füstje fényes levegőben. Ragyog a Maros-víz, Erdély van a füstben, vízben, levegőben, s még a havasi nép szava is, mely úgy hat, mintha nvers talián idióma volna, az is, az is Erdély... Kegyelmi szép napok, még mielőtt a hó mindent betakarna.

MIKÓ MIKLÓS Ritka ős, valóban.

B. ANDRÁS Jártál te Lengyelországban?

MIKÓ MIKLÓS Jártam. Fiatalon, a trónját foglaló Báthori Istvánnak díszkíséretében.

B. ANDRÁS Igaz: ne feledjem: a taliánokkal kimennék egy napra az Érchegek felé egy kis mulatságra. Milyen nap is van ma?

MIKÓ MIKLÓS Kedd.

B. ANDRÁS Tegyük szombatra. Talán az Ūristen ezt a csudaidőt — nyárvég az őszben — addig megállítja. Lovakról disponáli. Magadat is számítsd.

MIKÓ MIKLÓS *örömtelenül.* És mikor indulnánk?

B. ANDRÁS Későn kél már a nap. Jórèggel szeretnék, még hajnalodásban.

MIKÓ MIKLÓS Nem lesz könnyű dolog talpra állítani ezt a lusta népet.

B. ANDRÁS Bizonyos, hogy nemcsak muzsikálni, hanem aludni is egytől-egyig megtanultak toszkánai földön. — A szakács is jöjjön.

MIKÓ MIKLÓS S hova mennénk?

B. ANDRÁS Fel a gáldi szurdukokba. Pettyegtetett halat fogni a göbékben s a nagy suhogókban.

MIKÓ MIKLÓS A puskámat viszem.

B. ANDRÁS Puskát én is viszek. De hoz a lovász is. *A készülő kőkoporsóig megy.* Késik ez a Lippo.

MIKÓ MIKLÓS Talián.

B. ANDRÁS De lehet, mi jöttünk ko-

rábban. *Szinte érzékenyen.* Nézd csak azt a pászttát; drága üzenetét az Érchegek felé lenyugovó napnak. Még a síroknak is juttatna magából. *A sírokat nézi.* Hogy hiányzott nekem ez a hősi sírbolt ez a templom-védte őriási kripta! A nagy törökverő. Ő ha erejéből egy ütésre való itt maradt volna!... S itt a fia nyugszik. Ha megnéznéd, most is látnád csigolyáján nyavalvás hóhéra hármassuhintását... Itt a János király fejedelemsfia: kemény gyökerű fa hervatag virága. Emitt meg az anvja: melegvérű özvegy, táncok szeretője, lengyel s talián vér víg egyesülése... Lüktettek, lobogtak, feszült a tüdejük, — úgy, mint most az enyém, őszi fényességben — táncoltak, szerettek — s most itt hallgatnak a nagy kriptai homályi disciplinájában...

MIKÓ MIKLÓS *az ajtó felé néz s meglátja az ór mozdulatát.*

Szólana a strázsas. —

B. ANDRÁS Ha jelent valamit, vedd át, Miklós tőle. *Elmélyülve a sírokat nézi.*

A STRÁZSA *az odasiető Miklósnak.* Idegen követ érkezett. Deákul magyarár. Sietős az útja.

MIKÓ MIKLÓS *az ajtón túl néhány szót vált a követtel. Behallatszik az idegen szó: Polonia... Cracovia... visszamegy Andráshoz.* Követ jött Lengyelből. A fogadtatását igen urgeálja.

B. ANDRÁS *a tűnhődésből felüti fejét.* Hát még itt is, itt is... Vezesd ide, Miklós.

MIKÓ MIKLÓS *visszamegy az ajtóhoz, int a követnek s visszatér vele.*

A KÖVET *kereskedő ruhába öltözött, középkorú ember, nagyot hajlik a fejedelem előtt.*

B. ANDRÁS Isten hozott. Ki küld?

A KÖVET Zamoyski kancellár ónagyméltósága.

B. ANDRÁS Szóbeli üzenet?

A KÖVET Az, mert egy levelet lenyeltem a múltkor.

B. ANDRÁS Hadd hallom.

A KÖVET *feszélyezett pillantást vet Miklósrá.* Secretum...

B. ANDRÁS Mondhatod nyugodtan. A legbizalmasabb hívém előtt mondd.

A KÖVET Ónagyméltósága Nagyságodnak igaz atyafiú-szívvvel köszöntését küldi. *Lassan, egyenként emelve ki a szavakat emlékezetéből.* Üzeni: vigyázzon, növekedik Prága s Porta tensiója. Krakói udvarban Prága akcióját a törökök ellen nem támogathatják. Pápai

- nuntius ellenkező szava magatartásában meg ne tántorítsa. Észak felé most még jó arcot mutasson. Komoly ígérettel kezét meg ne kösse, Rudolphusnak magát le ne obligálja. Havaselvi vajda fogadkozásában Nagyságod ne bízzék, titkos kémeivel őtet vigyáztassa. Gyamakodó porta megnyugtatóására követét elküldje.
- B. ANDRÁS *rövid szünet után*. Ennyi? A KÖVET Ennyi.
- B. ANDRÁS Miklós, az ör keresse meg Mártont, aki udvarbíráim volt a püspökségben. Az beszél polyákul. Kancellár követét szállásolja el és lássa el bőséggel.
- A *követhez*. Mikor indulsz vissza?
- A KÖVET Reggel indulnék. Onagyméltósága lelkemre kötötte. Sietős a válsz.
- B. ANDRÁS Reggel viheted már. De azt is csak szóval.
- A KÖVET *meghajlik*.
- MIKÓ MIKLÓS *az ajtóig kíséri a követet, ott halkán átadja az utasítást az őrnök s visszatér*.
- B. ANDRÁS *lehatított fejvel áll Boldizsár koporsójánál. Rövid szünet*. Holt-nak gondja nincsen. Ha Boldizsár bátyám tanácsot adhatna! — De ő hallgat... Hallgat. Ide került ő is, ezüst koporsóban. Jó societásba. Wartenburgi templom sírjai között is készítettem neki márvány kenotáphot, emlékezetére... Most már test szerint is itt lesz közelenben...
- MIKÓ MIKLÓS *csendes áhítattal nézi a kőkoporsó Boldizsárját*. Tudom. Nagyságodat szeretve szerette. Elkísérte egyszer a lengvel határig...
- B. ANDRÁS Boldizsárnál embert jobban nem szerettem... Nézi. Ilven volt. De hol a megvillanó szeme, bűgő, meleg hangja, férfi-gráciája?
- MIKÓ MIKLÓS S ott, az a márványkép?
- B. ANDRÁS Azt Lippo faragta, Lippo Florentino.
- MIKÓ MIKLÓS Most?
- B. ANDRÁS Még életében. Most a bustót nézi és annak a mását formálja ki kőben.
- MIKÓ MIKLÓS Jó szobor. Csak éppen az üreges szeme hánt. Milyen más lehetne, ha a szeme élne!
- B. ANDRÁS *kissé drámaian*. De miért is kellett meghalnia, Miklós?
- MIKÓ MIKLÓS *egyszerűen*. Különb volt. Férfi volt. Zsigmond fejedelem pedig nem volt férfi. Férfiatlan lelke még rokonban is gyűlölte a férfit.
- B. ANDRÁS A nyavalyás ember, április bolondja... *Hangjában félig megvetés, félig sajnálkozás van*.
- MIKÓ MIKLÓS Csak Boldizsár úrra hallgatott a hadnép. És a trónja-féltő...
- B. ANDRÁS Aki háromszor is elhagyta a trónját...
- MIKÓ MIKLÓS Aztán életének oktalan féltése a „törökösöktől”...
- B. ANDRÁS Tudom: a „pártosok”: Kendi, Kovacsóczy, Iffiu s a többi conspiratiója. Bízatta valaki? Bujtógatta?
- MIKÓ MIKLÓS Talán. Azt suttogták, hogy a Bocskai úr hosszú keze intett...
- B. ANDRÁS *valamit mondana, de az ör megjelenik az ajtóban*.
- MIKÓ MIKLÓS *odasiet s megpillantja az ajtón kívül Lippo mestert. Hátraszól*. Lippo Florentino, képfaragó mester.
- B. ANDRÁS No, hála Istennek. Jöhet. Hiszen neki műhelye a templom. Míg vele időzöm, eredj Miklós, nézd meg: kancellár emberét rendesen ellátták fenn a palotában?
- MIKÓ MIKLÓS *némán meghajtja magát és az ör mellett kimegy*.
- LIPPO *mély meghajlással köszönti a fejedelmet s odaáll a tumba falhoz támasztott fedele mellé*.
- B. ANDRÁS Mennyire vagy, Lippo? Karosszékre ül.
- LIPPO Pénteken, mio principe, átadom a tumbát. Még a száj körül ma igazítanom kell. Tán a homlokán is. Sokszor a nagyságod szája szegletében nézi B. András arcát hasonlatos vonást fedez fel a szemem. Mondhatnám: tratto di rassomiglianza...
- B. ANDRÁS Mondta azt már más is: Báthori testvérek közös arcvonása.
- LIPPO Át szeretném vinni a tumbán faragott arcra, ha Nagyságod egyszerűen ülné...
- B. ANDRÁS Szívesen, ha ezzel hűségesebb vonást kap a bátyám arca.
- LIPPO *finom vésőt és kis kalapácsot vesz a kezébe, négyzetletű székre áll és dolgozni kezd. Rövid szünet*.
- B. ANDRÁS *ülve figyeli a munkát*. Lippo, te ismered, jártál a házában...
- LIPPO *munka közben felel*. Sokszor, kivált mikor a bustót csináltam.
- B. ANDRÁS Milyen úr volt?
- LIPPO Hozzánk nagyon jó. Szerette vidám társaságunk. Sokszor el-eltérte velünk taliánul.

B. ANDRÁS S máskor máshoz?

LIPPO Bizony lobbanni is láttam. Akkor ijesztő volt... come un volcano... Josika uramat hogy arcul ütötte egy lófuttatáskor!

B. ANDRÁS Zsigmond fejedelem mellett sose láttad?

LIPPO Láttam. Hallottam egy disputálásukat. Persze, hogy signore Balthasar triumfált argumentumokkal és iróniával. Fejedelem pedig elhallgatott és hazament con grande furore.

B. ANDRÁS Sokan jártak hozzá? Volt auctoritása?

LIPPO Nagy. Volt olyan követ, aki őt kereste előbb s azután ment Sigismundo úrhoz. Anglus Erzsébettől is jött hozzá levél kassai kurírral.

B. ANDRÁS Jó házigazda volt?

LIPPO Az! Meraviglioso! És mert vadász is volt, sok volt a vadászat s mindig volt a konyhán jó vadpecsenyéje. Bora? Nincsen annál jobb Lacrimae Christi. Kendi uram, az apósa, Kovacsóczy, a sógora s mások — mind signori geniali — sokszor éjjél is elidőztek nála.

B. ANDRÁS A pártosok...

LIPPO Így nevezték. Bizony, signore principe, valamennyi megrövidült egy jóeszű fejjel.

B. ANDRÁS S ha így fordult itt a világ, ti miért nem távoztatok haza Toscanába?

LIPPO Sigismundo fejedelem favorjában tartott. Sokszor úgy érezték, mi vagunk az elsők hangos udvarában.

B. ANDRÁS *nessze lesz figyelmes, arra fordítja fejét.*

MÁRIA CHRISTIERNA *a sírok mögött egy kisajtón halkán belép, az ajtó mellett függő feszület előtt letérdel, majd feláll s közeledik a fejedelem felé. Fekete ruhát visel, mint Báthori Boldizsárné a II. kénben. Szőke, germán arc, nem szép, de bájos, alakja kissé molett. Halk, de határozott a szava, csak egyes mondatoknál feszül meg az érzéstől a hangja.*

B. ANDRÁS *mihelyt meglátta, felállt, odaszól a szobrásznak. Lippó!*

LIPPO *megérti a figyelmeztetést, leszáll, leteszi szerszámaint s nagyot hajolva a fejedelem és Mária Christierna felé, a strázsált ajtón kimegy.*

B. ANDRÁS *tisztelet és meglepetés van B. András hangjában, mikor megszólítja Mária Christiernát. Fejedelema asszony!*

MÁRIA CHRISTIERNA Ez a titulus már engem meg nem illet. Sem az egyik szava, sem pedig a másik. *Lesüti szemét.*

B. ANDRÁS Ó!

MÁRIA CHRISTIERNA Nem illet... így van. Kérem, bocsásson meg a háborgatásért. A kisajtónak még nálam van a kulcsa. Azon járok ide reggel könnyörögni.

B. ANDRÁS És most?

MÁRIA CHRISTIERNA Ide jöttem Nagyságodat kérni: indítson el útnak, haza. Stíriába.

B. ANDRÁS Ezt, csak ezt ne kérje, fejedelemasszony!

MÁRIA CHRISTIERNA Kérnem kell, szigorú elhatározásom. Maximilian ígérte: kísérettel jön el értem. Nyár óta ígéri.

B. ANDRÁS Maradjon!

MÁRIA CHRISTIERNA Nem lehet...

B. ANDRÁS Itt jövedelmeit csorbulás nem éri.

MÁRIA CHRISTIERNA Jövedelem? Nem a földiekre nézek. — Iszonyú föld Erdély.

B. ANDRÁS Tudom én, hogy az volt. De én békességet teremteni jöttem.

MÁRIA CHRISTIERNA Hiszem. De nem érzi: itt inog a föld még, belső tűz ereje reszketteti néha.

B. ANDRÁS De én azt a tüzet altatom naponta.

MÁRIA CHRISTIERNA Mi volt az életem? Itt lovak dobogtak, fegyverek zörögtek. És amikor csend lett, hóhér serénykedett titkos tömlőcökben, vér hullt s iszonyodás borzongatta lelkem...

B. ANDRÁS Tudom. Messze voltam akkor, Warmiában, ám az iszonyodás, fejedelemasszony, ott is elért engem. De mióta én itt fejedelem vagvok, ezt a vér-laktatta, harc-tapodta földet vérhullás nem érte. Én azért küldettem, hogy az iszonyodás és a gvász megszűnjék borzadó szívekben. Úgy választottak meg: „a szegény hazának békeségben való megmaradására.”... Azóta — nem érzi? — más itten az ájer.

MÁRIA CHRISTIERNA Más ájer — andre Luft —, érdes és zord nekem Erdély levegője.

B. ANDRÁS Nem hegyek közé megy?

MÁRIA CHRISTIERNA Stájer hegyek közé. Júliusban a hegy csupa rhododendron. Mosolyogva köszönt békességes népe. Az utak szegélyén crucifixek

állnak. Sötét siculusok nem néznek utánam gyűlölködő szemmel... S az a megválasztás — nem veszi rossznéven?... .

B. ANDRÁS Csak mondja ki bátran, fejedelemasszony...

MÁRIA CHRISTIÉRNA Vigyázzon Nagyságod: Sigismund tyrannus volt — ki mert volna akkor ország gyűlésében szembeszállni véle? Nő vagyok s a csendes kővári falak közt sok ideig éltem. De mióta innen látom a világot a fejedelmi trón véres városából, meg-nőtt Nagyságodnak sorsáért a gondom.

B. ANDRÁS Köszönöm a gondot. De mi növesztette?

MÁRIA CHRISTIÉRNA Rossz szemeket látok, titkos suttogókat. Prágai követ is felkeresett engem, fejedelemségét a császári udvar ferde szemmel nézi... Átkozott ez a föld... vétkes szavamért az Isten megbocsásson.

B. ANDRÁS Áldottá teszem én... *meleg hangon* ha az Isten nekem társat is ad hozzá. Valakit: igazi fejedelemasszonyt...

MÁRIA CHRISTIÉRNA Értem Nagyságodat. Köszönöm a jó szót s azt, amire gondol. Báthori Sigismund háromszor hagyott el megcsúfolásomra, szegyenemre, bűmra... Idegen lett szívem szégyenemben minden matrimoniumtól...

B. ANDRÁS Maradjon! Feledjen!

MÁRIA CHRISTIÉRNA Én már csak a Krisztus világról lemondó csendes szüzeinek lehetek a társa.

B. ANDRÁS Kolostorra gondol?

MÁRIA CHRISTIÉRNA Arra. Kolostorra.

B. ANDRÁS Fejedelemasszony?

MÁRIA CHRISTIÉRNA Volt királyleány is — magyar királyleány, Sancta Margaretha, aki egykor ezt a sorsot választotta. Báthori Sigismund asszonya nem voltam, Krisztus elfogadhat örök jegyesének.

B. ANDRÁS Ha elmegy mellőlem, a jó-ság sugára búcsút vesz a földtől. Úgy kellett a fénye...

MÁRIA CHRISTIÉRNA Imádkozom, hogy a Krisztus fényessége soha el ne hagyja. — Kíséretet kérek.

B. ANDRÁS *szomorúan*: Tővisig magam is el fogom kísélni, fejedelemasszony.

MÁRIA CHRISTIÉRNA Megyek Stiriába, Krisztus fényessége mutassa meg útját vissza, Warmiába... *Meghajtja fejét B. András előtt s megindul a kisajtó felé.*

B. ANDRÁS *odáig kíséri. Az ajtónál — férfimozdulattal — megfogja balkezét, mintha még egyszer tartóztatni akarná. Fejedelemasszony!*

MÁRIA CHRISTIÉRNA *visszafordul, jobb keze tenyerét lassan tiltó mozdulatra emeli. Soror Christierna! Kimegy és behúzza maga mögött az ajtót.*

B. ANDRÁS *ott áll egy darabig, aztán tűnődő arccal, lassú lépésekkel a busztóig megy a megnövekedett homályban. Nézi a fejet s hangja közel van az elérzékenyedéshez, mikor megszólal. Boldizsár bátyám!*

Függöny

(Folytatjuk)

Az egyetlen zsarnok, akit e világon elismerek, a „csöndes kis hang”, mely bennünk lakik. S még ha egyetlen főnyi kisebbségben kellene is maradnom, volna bátorságom, hogy ehhez a reménytelen kisebbséghez tartozzam. Mert ez az egyetlen őszinte állásfoglalás számomra.

G a n d h i

Az, aki vallásának szabályait anélkül követi, hogy hinne bennük: gyáva és szánalomra méltó.

L e C o r b u s i e r

A szenvedés a lét elengedhetetlen föltétele. Az emberi nem jelvénye. Senki sem igazult meg soha, míg keresztül nem ment a szenvedés tüzén. Ettől senki sem menekülhet. Egyetlen, amit tehetünk: megtisztítani a szenvedést, elkerülvén azt, hogy másoknak szenvedést okozzunk.

G a n d h i

SIMONYI IMRE VERSEI

HÚSVÉT

feltámadunk barátaim
bizony mondom néktek
feltámadunk:

harmadnapon
vagy húszezer év múlva:

megkorbácsoltak akik voltunk
s megköpdösöttek
s mind a keresztre akik feszültünk:

küzdelmes feleim:
a piramisok tövén akik megszakadtunk
— az önkény jármában akik megszakadtunk —
gázkamrák füstjén akik fuldokoltunk
— „ránkúszult ordas eszmék” karmán kik fuldokoltunk —

valamint:
gályán karóban máglyán
társunk közönyén
asszonyunk árulásán
akik végeztük
bemocsokoltan árván
— magunkban is hordott
másoknak hibáján —
bőrünk színéért kiket meghajszoltak
elvünk színéért kiket meghajszoltak
szerelmes feleim
bizony mondom néktek
feltámadunk:

mint elbutult homályból
a megokosult fény
didergő kételyből
a melengető remény
botló rögeszmékből
az épjárású elvek
ahogy hazátlan népből
a honjára lelt nemzet:
ekként
ahogy mondom:
halottainkból
s ennen vétkeinkből:

(mert míg az igaz — bár egy is — nem szabad
addig börtön a földkerekség
s míg az ártatlan — bár egy is — ott függ a kereszten
addig mindenki hóhér)

ezt
kiáltom torkomszakadtáig
kiáltom reményem sohase fogytáig
meg azt:
hogy
még nem tudom
harmadnapon
vagy hány esztendőnk múlva
— halottainkból

bűneinkből
ennen magunkból —
(ó élet
gyötrelmes
és gyönyörűséges)
a meghasadt anyag rettenetéből kiáltom
hogy nem tudom
harmadnapon
vagy mennyi idő múlva
de bizonytal:
hazugságaink múltán múlva
gyávaságaink múltán múlva
árulásaink múltán múlva
barátaim
feltámadunk

JÓZSEF ATTILA

Már az első pillanattól
mintha húszan dőltek volna
kívülről az ajtónak
S te egymagad tartottad
ott belül

Azután
harminckét rettenetes esztendőn keresztül
állandóan legalább húszan
feszültek annak az ajtónak
s te addig tartottad
egymagad
még egy napon
az ajtó is ellened fordult
de akkora robajjal
mintha a föld fordult volna ki sarkaiból
mintha a mennybolt szakadt volna le
Pedig csupán egy ájult nemzet zuhant reád

JÓKEDVEM VAN

Miért mondjátok, hogy nincs jókedvem?
De hiszen jókedvem van.
Ugyan mitől ne lenne jókedvem
Hiszen nektek is jókedvetek van
— mivel a rosszkedvem egyáltalán
nem befolyásolta a jókedveteket.
A jókedvetek viszont mélységesen
befolyásolta a rosszkedvemet
— tehát jókedvem van.
Persze ha matematikusok volnátok
akkor most hitetlenkedve csóváljátok
fejeteket: hogy ez pedig lehetetlen
mivel plusszor mínusz — az mínusz.
De ti nem vagytok matematikusok
és egyébként is az örömeik és a bánatnak
csupán annyi köze van a matematikához
hogy egyszerűen kiszámíthatatlan.
Ezért tehát érzétek be a szavammal
amellyel állítom, hogy nekem
mindenek ellenére jókedvem van.
Ha tudnátok milyen jókedvem van!

Csupán annyit lássatok be végre
hogy sirva azért mégsem lehet
egész napon át füttyüreszni.

IN MEMORIAM MIHELICS VID

Közel két évtizeden át szerepelt a neve ezeknek a hasáboknak élén, amelyekre most a baráti, kollegiális istenhozzád szavai kerülnek. Előbb Kérdések és távlatok, majd Eszmék és tények címmel írta rendszeresen népszerű rovatát, amelyben sajátos műfajt alakított ki.

Most elárvultak ezek a hasábok, mint ahogy elárvult az íróasztala is a rajta tornyosuló irattartókkal, amelyekbe hangyaszorgalommal gyűjtötte a címeket, témákat, lapkivágásokat. Szinte hihetetlen, hogy így, múlt időben kell szólni róla, szinte elképzelhetetlen, hogy nem ül le többé ehhez az íróasztalhoz. Mintha nem is az ő kihűlt porhüvelye feküdt volna azon a kandeláberekkel és virágkoszorúkkal körülvett ravatalon, amelynek lábánál azon a fagyos karácsony utáni napon búcsút vettünk tőle.

„Hálatelt lélekkel fordulunk Hozzád Istenünk — így mondta búcsúimájában a temetési szertartást végző *Brezanóczy Pál* püspök —, a tiszta fényhez, és megköszönjük, hogy Vid szolgádat egész életén át bölcsességed kisugárzásaival tápláltad. Így maradt meg kereső-kutató és megvilágosodó léleknek mindvégig. A meglelt igazságot felelősen ragadta meg és hamisítatlanul adta tovább. Így volt képes hűségesen vigyázni, érdemszerűen öröközni testvérei fölött.” Majd az ima további részében még ezt is mondta Mihelics Vidről a püspök: „Szemtanúja lehetett anyaszentegyházunk zsinati megújulásának, szinodusi vizsgálódásának, számos vállalkozásának és nekifeszülésének. E megújulás jegyében vizsgálhatta az eszméket és a tényeket, különválasztva a jóindulatú kérdést a kérkedéstől, az őszinte keresést a felelőtlenkedéstől, a bátor kutatást az üres gögösködéstől. Tudott különbséget tenni az ígéretes, szerénykedő búzamag és a pipacszkodó konkoly között. Ebben a válogatásban tisztult és érlelődött tolmácsoddá, vált írói ténykedése hivatássá, szolgálatoddá és szolgálatunkká.”

Mi, akik évtizedek óta dolgoztunk mellette, vele együtt, minden tekin-

tetben csak igazolhatjuk a püspöki méltató szavakat. Mihelics Vid, mint író és mint szerkesztő is valóban így fogta fel tisztjét. Eletének hetedik évtizedében is ugyanazzal az éber érdeklődéssel figyelte a világot, amellyel fiatal korában. Rögtön felfigyelt, ha valahol gondolatok ütköztek, és minden épkezláb, az emberi szellemet továbbvivő gondolatnak azonnal hűséges tolmácsolójává szegődött. Témáinak kiválogatásánál soha nem volt elfogult vagy szűkkeblű. Szinte nincs a szellemi életnek olyan tartománya, amelyről ne tudósított volna valami érdekeset az elmúlt évtizedek során.

Akadtak, akik a szemére vetették, hogy nem foglal állást ezekben az írásokban. Holott csak arról volt szó, hogy nem akart semmiféle véleményt az olvasó szájába rágni. Megelégedett azazal, hogy gondolkodásra serkentse az embereket. S ez a magatartás nem is csak az író, hanem az egész embert jellemezte. Aprólékos, a legkisebb részletekben is a legnagyobb pontosságot megkívánó szerkesztő volt, de soha nem fordult elő, hogy valamelyik munkatársára valamilyen nézetet igyekezett volna ráerőszakolni. Azt megkívánta, hogy ha valaki kifejt valamit, azt teljes világossággal tegye, de az író nézetét, szemléletét tiszteleben tartotta.

Nyugtalan szellem volt. A baráti kör sokszor vádolta tréfálkozva, hogy a teológiában csak a határkérdések érdeklők. Holott csak arról volt szó, hogy a gondolatok pezsgése érdekelte és semmi sem volt idegenebb tőle, mint az elcsépelet formulákkal megelégedő szellemi tunyaság.

Lehet, hogy részben talán éppen ez a mindenre kiterjedő érdeklődés és szinte kielégíthetetlen szellemi kíváncsiság lett a végzete is. Nem érkezhett a szerkesztőségbe olyan lap, folyóirat, vagy más kiadvány, amit át ne nézett, ki ne jegyzetelt volna. Százszámra töltötték meg fiókjait a tárgykörök szerint rendezett kis cédulák és akárhogy roskadoztak a polcaink, nem engedett kivinni a szerkesztőségi szobából egyetlen folyóiratot sem, amely-

ről úgy gondolta, hogy valamikor valamilyen írással kapcsolatban még hasznát veszi. Fiatal ember számára is túlságosan megerőltető lett volna az a szellemi munka, amire vállalkozott.

Szerkesztői asztalnál aligha ült valaha is nálánál lelkiismeretesebb szerkesztő. Önmagát ugyanúgy ellenőrizte, mint a külső munkatársakat. A legkisebb adatnak éppúgy utánanézett a lexikonban, mint a nevek helyesírásának.

Ugyanakkor ez a sokoldalú, széles érdeklődési körű s a külső szemlélők számára racionalistának és néha mármár szkeptikusnak tűnő szellem egy szinte gyermeki tisztaságú hitet vallhatott magáénak. Amit írásaiban vagy szóban, olykor esetleg finom iróniával megkérdőjelezett, az mindig csak az emberi oldala volt akár a hittudománynak, akár az egyház életének. De azt, ami evangélium, ami örök, azt alázatos lélekkel hitte.

Volt benne valami nagy belső érzékenység, hajlandóság az ellágyulásra és a magára erőltetett külső érdeség gyakran csak ezt leplezte. Amennyire kritikus volt minden szellemi munkával kapcsolatban, annyira jóhiszemű volt az emberekkel, mint emberekkel szemben. Leginkább attól szenvedett, ha valakinek az emberségében kellett csalódnia. Alapvető humanizmusának megnyilvánulása volt az az olykor szinte kissé régimódi udvariasság és gavalléria, amellyel min-

denkihez közeledett. Voltaképpen a távozása is olyan tapintatos volt, hogy annál tapintatosabb már nem is lehetett. Egy kis könnyűnek látszó rosszulét a szerkesztőségben, azután gyorsan javuló állapot két hétig a kórházban, amikor folyton a lap után érdeklődött, s azután az a végzetes három perc, amely elindította arra a hosszú utazásra, amelyről *Várkonyi* Imre prépost kanonok mondta a sírnál búcsúzva tőle, hogy „nagyon messze vezet”.

Könyvek, tanulmányok, egyetemi jegyzetek egész sora tanúskodik arról a félévszázados állandóan megfeszített szellemi munkáról, amelyben Mihelics Vid végül is elégett. Lesznek majd, akik méltóképpen felmérik ezt a munkásságot. Nekünk, közvetlen munkatársainak túl ezeken a szellemi javakon egy talán még becsebb örökséget hagyott hátra. A hűség, az önzetlen emberi helytállás nagyszerű példáját. S ha róla szólva fájdalom szorongatja is a torkunkat, azzal vigasztaljuk magunkat, amit ugyancsak a sírnál mondott búcsúztatójában *Várkonyi Imre*, hogy ő új földet és új egeket lát már és ott van a mennyei Jeruzsálemben. Ott vár meg bennünket „és akkor abban az új Jeruzsálemben, a mennyei Jeruzsálemben, mindazok, akik őt szerették, igazán ismerték, tudását és emberségét nagyrabecsülték, vele együtt fognak örüvendezni”.

DOROMBY KÁROLY

A KIS ÚT

ELÉGEDETLENSÉG

Ha elégedetlen vagyok magammal, az kétélű dolog. Éppúgy előre viheti belső életemet, egyéniségem alakulását, sorsom irányát, mint ahogyan gátolhatja azt.

1. Vegyük a negatív értelmű elégedetlenséget. Van ember, akit soha semmi sem tesz elégedetté, ha anyagi értékekről van szó. Mindig többet és többet akar, és lassanként csak a hiányok iránt marad érzéke, fogékonysága. Ha megvásárolt egy televíziós készüléket, örömet megkészeríti az, hogy esetleg nem a legtekéletesebb típus, vagy pedig hogy

ilyen már a szomszédjának is van. Észrevehetően nem valami metafizikai nyugtalanságról van itt szó. Olyan lehetlenség ez, amely elsősorban anyagi javakra meg az érzékek igényeire terjed ki, és legtöbbször elrugaszkodik a realitástól. Az ilyen embertípus állandó elégedetlensége eltűzött igényeiből fakad. Ő az, aki mindig úgy érzi, hogy hivatásköre, rangja, lehetőségei, családi körülményei mind méltatlanok hozzá. Mintha az egész világ összeesküdött volna ellene. Mindenben csalódik, mindenre bizalmatlanul tekint, mindennel elégedetlen.

Ha valaki nincs megelégedve önmagával, az lehet erény. Itt azonban ennek valami elferdült megnyilatkozásával találkozunk. Mert az, aki folyton ezzel az elégedetlenséggel nézi a világot meg az embereket maga körül, valahogy túlságosan önmagával van elfoglalva, túlfokozott igényeihez méri a dolgokat, mértéktelenül túlbecsüli önmagát. Talán ennek tulajdonítható, hogy még sincs tisztában önmagával. Egész helyzetét, rendeltetését rendszerint elhibázottan ítéli meg.

Vajon az ilyen rosszszívű elégedetlenségnek milyen áttétele található meg belső életünkben? Leginkább az, amikor igazságtalanul méltatlannak ítéljük életformákat, és vagy a Gondviselésben kétkedünk, vagy pedig külső körülményekre hárítjuk a felelősséget töreinken, váltásosságunkért, középszerűségünkért, életünk szürkességéért. Ilyenkor szoktak jönni a terméketlen sohajtozások, a rosszszívű elégedetlenség visszatérő vádjai, amelyekkel sorsunkat illetjük: „Mennyivel jobb keresztény lehetnék, ha nem épp ebben a közönyös korban élnék” ... „Mennyivel tökéletesebb ember lennék, ha munkaköröm, családi körülményeim megfelelőek volnának” stb... Nem mintha nem léteznének ilyen problémák. Vannak. A körülmények mégsem adnak mindenben fölmentést esendő voltunkért. Ezért az ilyenfajta elégedetlenség nem tartozik az erények sorába. Képviselőire mondja Szent Pál: „... feddjétek meg a nyugtalanokat” (I. Tessz 5, 14).

Az igazság ugyanis az, hogy a tökéletesebb életre szóló küldetésünk adott körülményeinkhez kapcsolódik. Álmaink olykor felröpíthetnek a valóság talaja fölé, de ez csak sétarepülés lehet vágyaink számára. A keresztény nagykörűség realizmusra szólít fel, amely egyet jelent ebben a vonatkozásban a terméketlen elégedetlenség fölszámolásával. Mindez nem jelent passzív belenyugvást. Az ember küzd azért, hogy megfelelő helyre kerüljön az életben, de ne tévedjen irreálisba. Ne akarjon mindent egyszerre és hibátlan tökéletességben megnyerni az élettől. Ne váljon véglegesen elkeseredetté, ha nem úgy sikerülnek a dolgok, ahogyan eltervezte. És ne sópánkodjék azért, amin nem változtathatunk.

Nem választhatjuk meg például a szüleinket. Ezt egyes egzisztencialisták mint létünket érő jogtalanságot könyvelik el. Elégedetlenkednek miatta. Egy író panaszt emelve számon kéri a Gondviselés útjait: „Istenem, mért nem adtál nekem

igazi apát?!” Avilai Szent Terézia azonban megköszöni Istennek, hogy olyan szülőket kapott, amelyeket kapott, pedig azok sem voltak tökéletes lények. A szentek realisták ebben a tekintetben is. Realizmusuk arra tanít, hogy mindig az adott körülmények közt, saját korunkban, hivatáskörünkben, tulajdon karakterünkkel kell emberi és keresztényi küldetésünket betöltenünk a világban. Az önmagunkkal való elégedetlenség csak a realitás talaján válik termékennyé. Arról sem szabad megfeledkeznünk, hogy Isten rendszerint nem a körülményeinket alakítja át, amikor segítségét kérjük, hanem bennünket alakít át, hogy az adott körülmények között (kor, család, karakter) teljesítsük egyéni küldetésünket.

2. Van aztán az elégedetlenségnek egy pozitív formája is, amikor az ember úgy elégedetlen önmagával, hogy mindig tökéletesebbet akar kihozni magából. Ez a vágy és törekvés már termékeny energiája a léleknek. Nem viszi az embert az irreális útvesztőire. A valóság talaján marad, amikor alkotásokban és tettekben hoz gyümölcsöt. Mert a nagy alkotások és a kiváló jellemek erőforrása ez a jó értelemben vett nagyvágyás, ez a termékeny elégedetlenség, amely a szellem és a lélek igényeiben nem ismer szűkös határokat. Tulajdonképpen az ember metafizikai nyugtalanságának mélyén is ez az igény lappang. Mert aki az átlagosnál mélyebben hatol be az igazságba, az erkölcsi jóba, a szépség titkaiba — a szellem értékei ezek —, az valamiképpen Isten felé tart, annak szíve rokon Szent Agoston „nyugtalan szívével”. Erre utal maga Jézus is, amikor ítéletet mond a példabeszéd gazdag emberének hamis önelégültsége fölött. Az ugyanis fölsóhajt, miután gabonáját csűrrebe gyűjtötte: „Végre megnyugodhatsz. Egyél-igyal, élvezd az életet” (Lk. 12, 16). A nyugtalanok vágya könyörög Sík Sándor költeményébe foglalt fohászában: „Szabadíts meg a szürkességtől”. Ez a vágy visszhangzik ki rejtetten is Simon István emlékezetes versének refrénjeiből: „Nem elég, sohasem elég”. Mert „Az ész mindig többet kívánt”, és „...él bennünk a gyönyörű végtelenség ígérete”...

Nemcsak „lehet”, tehát, de „kell” is akarnunk a „többet” a „jobbát”, a „tökéletesebbet”. A keresztény embernek le kell győznie a kislelkűség kísértését. Persze ennek a jó értelmű többet-akarásnak a realitás talajába kell gyökeret vernie.

BODA LÁSZLÓ

NAPLÓ

TÖRTÉNÉSZEKNEK SEM TILOS A BEMENET.

„Szamadás a hitről” volt a témája a bécsi Lelkipásztori Intézet ezidei karácsonyi konferenciájának. König biboros, bécsi érsek, Rossi érsek, apostoli nunciusz, Melkizedek orosz-orthodox püspök, Zak és László megyéspüspökök jelenlétében Erwin Hesse üdvözölte az egyetemi auditorium maximum padsoraiban helyet foglaló több mint négyszáz résztvevőt, a csehszlovák, jugoszláv, lengyel és magyar, valamint svájci, francia, olasz és dán vendégeket, s mindkét Németország képviselőit.

Jean Thomas domonkos szerzetes, politológus, párizsi egyetemi tanár bevezető előadása a *kereszténység bírálata* volt. Bár sokkal több bátorság kell manapság ahhoz, hogy valami jót is mondjunk az egyház jelenlegi állapotáról, mégsem felesleges a bírálat. A kereszténység állandóan épülőfélben lévő épület, amelyet eddig még soha nem fejeztek be építői. Ez a befejezetlenség a kereszténység földi útjának lényegéhez tartozik. Ezen az úton nem kerülhetők el, sem a botlások, sem az eltévelyedések. A bírálat óvja meg az útépítőket attól, hogy hamis nyomra tévedjenek, hogy zsákutcába jussanak.

Bírálta a kereszténység *műemlék-jellegét*. A kereszténység nem tesz eleget küldetésének, ha tisztéletreméltó emlékmű csupán, amelyet megcsodálnak ugyan a turisták, de otthonuknak nem választanak. Nem a patina az élet legmeggyőzőbb jele. Az igazán hívők döbbenet figyelik, mint válik egyre jelentéktelebbé a kereszténység. A *tudomány* régen lemondott már a hit segélyszolgálatáról. Egyre több olyan titkot leplez le, amelyet még nem is olyan régen metafizikai kérdésnek tartottunk. Ijesztő a lemaradás a *szeretet* területén is. A kereszténység közel kétezer év alatt sem szüntette meg a kapzsiságot és erőszakosságot a világban. Az intézményesített kereszténység elkésve vette észre, hogy a rab-szolgátság, gyarmatosítás és kizsákmányolás nem egyeztethető össze Jézus evangéliumával. Azok a társadalmi új-járendezések, amelyekre nyugodt szívvel mondhat igent a keresztény ember is, nem a hivatalos kereszténységnek köszönhetőek. Túlzás lenne azt mondanunk, hogy ugyanitt tartanánk a kereszténység alapvető dinamikája nélkül is. A hivatalos kereszténység azonban rendszerint későn szállt föl az emberi haladás vo-

natjára: a legjobb indulattal sem állítható, hogy a történelem mozdonya lett volna. Ugyanekkorra a lemaradás a *szabadság* területén is. A kereszténység eredeti üzenete felszabadította az embert, az egyházi tekintély gyakorlása azonban semmiképpen sem mozdította elő a gondolkodás és kutatás szabadságát. A történelmi kereszténység aligha menthető föl a vád alól, hogy a gondolat szabadság kerékkötője volt mindenütt, ahol irányította a közéletet. A kereszténység hosszú története során nagyon sok értékes hagyományt halmozott fel. Ennek folytán nehezen kerülheti el a szellemi kapitalizmus kísértését, azt, hogy átöröklött értékeinek kamatjából éljen ahelyett, hogy mobilizálná kincseit és az egész emberiség javát szolgáló vállalkozásokba kezdene. A rend igénye folyton gyanúsítja a szeretetet, mert ez nyugtalanságot szül. Ez az egyébként természetes jogos igény az oka annak, hogy mi keresztények nem vesszük elég komolyan embertársaink nyomorát. Gyakran csak vigasztalunk, ahelyett, hogy kiküszöböljünk a hibákat.

Az igehirdetés eredménytelenségéről beszélt ezután. A keresztény prédikáció olyan lóporos hordó, amely sohasem robbant. Gondosan ügyeltünk arra, hogy a polgári illendőség és tisztesség határain belül maradjon szavunk. Ha a kereszténység több, mint egy meglehetősen kiöregedett korszakelme képviselője, akkor meg kell mutatnunk, hogy a keresztény élet lehetséges anélkül is, hogy elavult kultúrákkal kompromittálnók magunkat. A mai ember tiszta és üdítő forrásvízre szomjazik; helyette „keresztény-ízű” szintetikus italt nyújtunk neki. Tegnapi válaszokkal aligha felelhetünk mai kérdésekre. Nem lenne olyan komoly a helyzet, ha mindez csupán szervezési hiba lenne. Nem megyünk sokra a homlokzat felújításával amíg elsősorban a talapat szorul javításra. A hit maga vált bizonytalanná, mert az üzenet túl elvont lett és az örömhír sokat veszített örömből. Nem sokat segíthetnek ezen a legkíváltságos teológusok sem; sem *Aquino Szent Tamás*, sem *Karl Rahner*, sem *Hans Urs v. Balthasar*. A kereszténység szava azért nem érdeklik meg oda, ahová szánták, mert a kereszténység hirdetői *félnek a konkrét evangéliumtól*, nem vállalják a hamisítatlan remény és szeretet messiási kockázatát.

Michael Marlet innsbrucki filozófus, egyetemi tanár témája a hit és a vallás kapcsolata volt. Nagy a kísértésünk, hogy a hit és a vallás megkülönböztetésével váiaszoljunk a fájdalmasan igaz és jogos vallaskritikára. Ez azonban nem járható út, mert ha nem is azonos a vallással a hit, el sem választható tőle. A keresztény hit vallásos jellegű: az emberi egzisztencia értelmezése a kinyilatkoztatás örömhíreinek fényében, és az emberi élet konkrét alakítása az eljövendő reményében. Barátnyom megejtő Loisy mondása, hogy Krisztus az Isten országát hirdette, és nelyete itt van az egynaz, megsem feledkezhetünk meg arról, hogy Isten orszaga már elközeiget, sot itt van kö-zöttünk (Lk 17, 21). Ha pedig azt mondja Barth, hogy a vallás isteni lehetőséget kinyilatkoztatva Isten, az emberi lehetőséget azonban nem, ha Jaspers a kereszténység kizárólagosságán botránkozik, ha Camus azt fájlalja, hogy Krisztus magunkra hagyott minket, akik nem tudunk sem úgy élni, sem úgy halni, mint ő, akkor abban tévednek, hogy fel akarják oldani az emberi egzisztencia feloldhatatlan feszültségeit. A vallás nem utasítható el a transzcendencia kedvéért (Barth és Jaspers), ez pedig nem oldható fel az „emberi testvériség szentségében” (Camus).

A vallás az emberi transzcendencia kategorialisan szükségszerű megvalósítása. A kinyilatkoztatott vallás lényege, hogy Isten és ember kapcsolata nem heyyhez, hanem személyhez kötött. Ebben állott Jákob nagy elménye, amikor megtapasztalta, hogy menekülése közben is vele van az Úr. A kereszténység alapkövetelménye, hogy a magunkalkotta közvetítőktől térjünk meg az egyetlen közvetítőhöz Isten és ember között, Jézus Krisztushoz, aki az emberi beteljesülés foglalója és egyben elővételezése annak, amikor Isten lesz minden mindenben (1Kor 15, 21). Addig is, amíg majd egészen fedik egymást a vallás és a hit, összetartozásuknak „minden időben megfelelő” modellje Ábrahám áldozata. Bár Ábrahám személy szerint nem hitt az örök életben, áldozatával mégis megvallotta Istent, aki képes feltámasztani a halottakat.

Franz Joseph Schierse, a düsseldorfi Patmos kiadóvállalat lektora „A názáreti Jézus és az apostolok hite” címmel tartotta meg előadását. Abból indult ki, hogy különleges gondnal kell vizsgálnunk Jézus történetiségét, mert ezen áll vagy bukik a keresztény hit. Ha Isten a Szentírásban emberek által, emberi módon beszélt, ha Isten igéi emberi nyel-

veken szólaltak meg, amint ezt a sugalmazásról szóló dogma tanítja, akkor a szentírástudományban is alkalmazhatók azok a kritikai módszerek amelyekkel a többi, pusztan emberi irodalmi emlékeket kutatjuk. Nagyon rossz szolgálatot tenne a keresztény hitnek, aki körülzárná Jézust és az evangéliumokat, a kerítésre pedig táblát tűzne ezzel a felirattal: „Történezeseknek tilos a bemenet”. Azt erné csak el, amit mindenkeppen el akar kerülni: utat nyitna a mitosznak, meseszerűvé tenné az evangéliumokat és mondai hősse, degradálná Krisztust. Nem lehetünk eléggé hálásak az egyházi tanítóhivatalnak, hogy a II. vatikáni zsinaton hozott döntéseiben elismerte a történelmi-kritikai módszerek szükségességét és jogosultságát a Szentírás kutatásában (Hittani rendelkezés az isteni kinyilatkoztatásról, 12. p.).

Amennyire helytelen kívánság, hogy az evangéliumi anyag legkisebb részlete is megtefeljen a történelmiség mai követelményeinek, ugyanilyen elhibázott szkepticizmus lenne, ha valaki semmit sem tartana már biztosnak és feladná az egész keresztény hitet. Az ilyen radikális elutasítás mögött infantilis dacreakció húzódik meg, amely a „minden vagy semmi” elve alapján a semmit választja pusztán azért, mert az „egész”, helyesebben amit ő annak vélt, nem igazolható történelmileg. Abból, hogy a legújabb kutatások szerint Jézus nem Betlehemben, hanem Názáretben született, nem következhetik, hogy az ilyen és efféle részletek miatt, elveszük az egészet. Az evangelista a maga módján nagyon is mély történelmi valóságot akart kifejezni Jézus betlehemi születésével. Az újkori historicizmus bővületében élő keresztényeket mihamarább fel kellene világosítanunk arról, hogy az evangélium nem akar modern értelemben vett történelmi értesülést nyújtani; amiből persze nem az következik, hogy nem történekek állnak az evangéliumi elbeszélések mögött. A protestáns-liberális teológia illúziója volt a „történelmi Krisztus-kép” megrajzolása; az evangélisták mindig a hit szemével nézték Krisztust és a hűvét után történekekből értelmezték a hűvét előtti eseményeket is. Sohasem lesz módunkban a hit Krisztusától tökéletesen elválasztanunk a történelmi Jézust „aki test szerint Dávid nemzetségéből született, de akit isteni természeté szerint, halottaiból való feltámadása óta, Isten hatalmas fiául rendelt” (Ró 1, 3—4).

Hangsúlyozta az előadó, hogy az egyház nem törekedett az evangéliumok tárgyi különbségeinek kiegyenlítésére;

dogmatizálás helyett azt az utat választotta, amely az újszövetségi írások kánonjához vezetett. Ebben azután helyet kaptak a legkülönbébb irányzatú, célú és nézőpontú írások is. Az Újszövetség szerint Jézusban hinni annyi, mint Jézust követni. Az orthodoxia egyetlen igazolása az *orthopraxis*: „Mit mondjátok nekem: Uram, Uram? — és nem teszitek, amit mondok... aki hozzám jön, hallgatja tanításomat és tettekre is váltja” (Lk 6, 46). Rendkívül elhibázott lelkipásztori stratégia lenne az, amely minden erejével távol akarná tartani híveitől a szentírásstudomány legújabb eredményeit, ahelyett, hogy előkészítené őket a kritikai módszerrel való elkerülhetetlen találkozásra. Korunk insépei és szükségai sokkal többet követelnek holmi teológiai átértékelésnél vagy a pusztán individuális erények gyakorlásánál. Jézus az elnyomottak, jogfosztottak, kisémmizettek mellé állt. „A rendkívül kritikusan reagáló világ nyilvánossága döntést elé állít minket keresztényeket: vagy vegyük komolyan végre Jézus szándékait és utasításait, vagy pedig mondjunk le arról, hogy komolyan vegyenek minket az emberek” fejezte be szavait.

Karl Lehmann mainzi dogmatika professzor előadása egyben az egész konferencia mottója is volt: „Adj számot hitedről”. A kinyilatkoztatás megkívánja, hogy gondolkozzunk: „Mindig álljatok készen arra, hogy megfeleljetek mindenkinek aki reménységtekről kérdőre von titeket” (1 Pét 3, 15). Az újkori hitvédelem azonban, — azt híven, hogy a hit megalapozása elválasztható magától a hittől — beleesett ellenfeleink hibájába, a racionalizmusba. Olyan természetes alapokat kerestt amelyek valójában hamis biztonságban ringatják a hívőt, bensőleg szüntetik meg és tulajdonképpeni erejétől fosztják meg a hitet. A hit megalapozása és maga a hit kölcsönösen megelőzik egymást; a tett logikája nélkül nem látható be a hit logikája sem. Az emberi érvelések és állásfoglalások legmélyén az életről és világról szerzett végső tapasztalások állnak; ezekre a tapasztalásokra kell hivatkoznunk, ha valóban számot akarunk vetni hitünkkel. Formális számvetés helyett magát a valóságot kell megkérdőznünk és a hit fényében értelmeznünk. A teológia nem más, mint e tapasztalások lefordítása az emberi nyelvre. Nyelvünk elégtelensége miatt lehet valakinek hiteles tapasztalása anélkül is, hogy helyesen beszélne róla. Aki türelmesen viseli a lét halálos fáradságát, aki belenyugszik az élet lassú lemorzsolódásába, aki nem áll ellen min-

denáron a halálnak, az akkor is hisz Jézus üdvözítő halálában, ha nem jól beszél róla. Aki pedig felismeri az emberi egzisztencia alapvető igényét az értelmességre, ami már nem elégíthető ki természetes úton, az nem igen lehet messze attól, hogy megvallja Krisztus föltámadását.

Ezután kiemelte, hogy a hit megalapozása nem nélkülözheti a hit rövid megfogalmazását. Rahner-t idézte: „Amint az ember egyéni életében találkozik olyan szavakkal amelyek teljesen elkötelezik, miközben kifejezik azt, ami éppen akkor [és azáltal] valósul meg, hogy kimondjuk őket, az Egyház is ismer olyan szavakat, amelyekkel önmagát igéri oda az embernek azáltal, ami a lényege; hogy Isten irgalmának és szeretetének a jele minden ember számára” (*Schriften zur Theologie, VIII, 163. o.*). Így szükségesek hirtünk számára azok a szavak, amelyek nemcsak hitelesen értelmezik, hanem magukkal is hozzák azt a valóságot, amit kifejeznek. Századunk nagy felfedezése, hogy a tulajdonképpeni valóságok (én, szeretet, stb.) nem definiálhatók (v. ö. Schelsky: *Ist die Dauerreflexion institutionalisierbar?*). A hit is azok közé a valóságok közé tartozik, amelyeket nem érhet utol semmiféle definíció. Akkor lesznek szavahihetők a keresztények, ha nem színlelnék hamis biztonságot. Különösen áll ez a papokra, akik olyan szerencsétlenségnek tartják hitük megkísértését, amit mély hallgatásba kell burkolniok. Ezzel azonban éppen az ellenkezőjét érik el annak, amit akarnak. A hitekben könnyen támadhat olyan benyomás, mint ha a szilárd hit az egyházi hivatalviselők kiváltsága és előjoga lenne, akik sohasem tévesztik Istent szemek elől. Tudatosan kihívó kijelentését e szavakkal támasztotta alá: „Talan azért kong oly üresen igehirdetésünk az olcsó meggyőződéstől és semmitmondó fölénnytől, mert nem vagyunk eléggé igazak ahhoz, hogy megmutassuk saját hitünk inségét és az ettől elválaszthatatlan reményt is”.

Rudolf Schnackenburg würzburgi biblikus, egyetemi tanár, a Pápai Szentírásbizottság konzultora az egyház üdvözítő feladatáról beszélt. Amilyen nagy súlyt helyez az Újszövetség a misszióra, olyan nagyvonalúan kezeli az egyéni üdvösség kérdését. Jézus igazi tanítványai mindazok, akik, bár még nem érte el őket a misszió, de már teszik azt amit Jézus követőitől kér: „Bizony mondom nektek: Amit e legkisebb testvéreim közül egygel is tettetek, velem tettétek.” (Mt 25,40). Az ősegység nem ismert más missziót, mint Krisztus követésének teljes vállá-

lását, bár ment volt az intézményes szűkkelusegűi: „Ez jó és kedves üdvözítő Istenünk szemében, aki azt akarja, hogy minden ember üdvözüljön és eljusson az igazság ismeretére” (1 Tim 2, 3). Az egyház missziós küldetése a jövő nemzedekhez is szól, ami megkívánja, hogy komolyan vegyük a fiatalok kritikáját az egyházban.

Szent Pál szavai: „Úgy tekintsenek minket, mint Krisztus szolgáit és Isten titkainak megbízottait” (1 Kor 4, 1) nem a szentségek kiszolgáltatására, hanem Isten ígéinek hirdetésére; a kiengesztelődés szolgálatára vonatkoznak: „Isten ugyanis Krisztusban kiengesztelődött a világgal s nem számítja be bűneinket, sőt ránk bízta a kiengesztelés igéjét” (2 Kor 5, 19-20). *Felreértene tehát a pap hivatását az, aki elsősorban a szentségek kiszolgáltatóját látná benne.* Nem lehetünk eléggé hálásak a zsinatnak, hogy újból ráirányította figyelmünket az Ige szolgálatára: Isten szava tisztító erő és az isteni élet csírája bennünk (1 Thess 2, 13). Ezt azért is fontos hangsúlyoznunk, mert nem utasítható el eleve a szentséggel való mágiikus visszaélés lehetősége sem (1 Kor 10, 1-13).

Végül kifejtette, hogy az egyház külső megjelenése elmarad az iránta támasztott jogos követelményektől. A keresztényeket is meggondolásra kell, hogy készítse az ifjúság lázadása az intézményesített tekintélyek ellen. Az egyházban sokféle hivatal van (Ef 4, 11), de a fundamentum Krisztus: „Ő az, aki az egész testet egybekapcsolja és összetartja a különböző izek segítségével és minden tag arányos együttműködésével” (Ef 4, 16). Bár a demokratizálódás az egyházban kétértelmű jelszó, mégis el kellene jutnunk oda, hogy végre Isten egyszerű népe is szóhoz jusson az egyházban.

Heinz Schuster saarbrückeni professzor a *hit rövid összefoglalásáról* beszélt. Még akkor is meg kell kísérelnünk ezt, ha miatta a Rahner-epigonok közé sorolnak minket. Az ilyen rövid összefoglalás nem jelentheti az egész keresztény hitrendszer miniatürizálását, és természetesen annyi féle, ahányan próbálkoznak vele, mert a maga hitét foglalja össze mindenki. Ez azonban nem róható fel hibául, mert ennek az összefoglalásnak nem az a célja, hogy felvilágosítást nyújtson a hitről, bár nem lehet csupán a beavatottak számára érthető ezoterikus formula sem. A hit rövid összefoglalása nem szorítkozhatik pusztán elméleti síkra sem, mert Krisztus igazsága nem választható el Krisztus etikájától.

Majd előadott egy ilyen rövid összefoglalást. 1. A kereszténység hisz az emberben, akinek örök jelentőséget kölcsönzött az a Titok, akit Istennek mondanak, és aki Jézus Krisztusban kijelentette azt, ami századok óta el volt rejtve az emberek előtt. 2. A kereszténység hisz abban, hogy Isten elkötelezte magát az ember mellett; nem ejtheti el az embert anélkül, hogy ne ejtsen el sajátmagából is egy darabot. 3. A kereszténység hisz abban, hogy Isten abszolút hűsége kíséri az emberi életet, amelynek ezért *jövője van*; a feltámadás az egész ember, a mennyország az egész emberiség jövője. 4. A kereszténység hisz abban, hogy ennek a jövőnek a reménye foghatóan jelent meg a történelemben. Aki remél, az már birtokolja az eljövendőt, amelyet nem veszíthet el senki más, csak az, aki feladja a reményt és ezzel lemond a jövőről. 5. Végül a kereszténység hisz abban, hogy Isten minden embert szeret. Az egész emberiség jövőjének reménye az egyház, amelynek az a hivatása, hogy hirdesse az irgalmas Isten megváltó igazságát, felkeresse az ember elhagyatottságát, védelmezze szabadságát és begyakorolja az embereket az üdvösségbe.

Joachim Illies, a Max Planck-Intézet schlitz-i kutatóintézetének vezetője, a Paulus társaság evangélikus elnöke, a *biotechnika eredményeiről és veszedelemiről* beszélt.

A tudomány és a hit százéves skizmája többet nyomott a latba minden felekezeti szakadásnál. A magyközönség szemében a tudomány javára dőlt el a küzdelem, s most a tudósoktól várja a világ azt, amit csak a papok adhatnak meg neki. A tudomány embereinek kényelmetlen ez a szerep, mégis egyre gyakrabban hagyják el laboratóriumait, hogy elősegítsék a világ értelmezését. A szívatültetések metafizikai meghökkenést keltenek: úgy tűnt, hogy a hideg ész lassan megszünteti az embert, mert évezredek metafizikai bizonyosságait dönti meg. A biológus szemében mindez nem újság, hiszen az idegen étellel való manipulálás egyidős az emberrel. A fogamzástól olyan régi mint az emberi kultúra, legfeljebb az eljárások eleganciáján változtattak az évszázadok. A következő nemzedék nemcsak a fogamzástól, hanem a születendő gyermek nemének meghatározását is olyan magátólértétdőnek tartja majd, mint napjainkban a himlőoltást.

Ismertette a biotechnika már elért és jogosan várható eredményeit. A mesterséges megtermékenyítés ma már egészen köznapinak mondható. Legfeljebb attól

borzadunk meg, ha arra gondolunk, hogy a könnyen eltartható csirasejtek az apa halála után száz vagy ki tudja hány év múlva is felhasználhatók termékenyítésre. Idegen petefészkek átültetése, megtermékenyült embrió inplantálása sem okoz már különösebb nehézséget. Ebben az esetben azonban a szülőanya már nem mondható újszülötte biológiai anyjának. Az új kísérletek egyik következménye, hogy az emberi nyelv felmondja a szolgálatot, annak kifejezésére ami a laboratóriumokban történik. Szűznemzések nemcsak petesejtekben, hanem csirasejtekben, sőt egyéb sejtekben is keresztülvihetők. Egy béka belének egyetlenegy sejtjéből sikerült például egy teljesen kifejlett második békát létrehozni. Technikailag megoldható, hogy petesejtet petesejttel, csirasejtet csirasejttel termékenyítsenek meg. Az utódoknak ebben az esetben két apja van s egyetlen anyja sincs, vagy fordítva. Nincs messze a megvalósulástól *Huxley* víziója (Szép új világ): tudunk arról, hogy több száz lombikban nevelt embrió elérte a hatodik hónapot és a 300 grammot.

Roppant érdekes kísérletek során egy-egy fehér-egérpártól és szürke-egérpártól származó embriót egyesítettek, és a két egyesített embrióból egyetlen egészséges feketecsíkos fehér-egér lett. E sikeres kísérletek alapján egyes amerikai biológusok az „algenia” (az alkímia módjára képzett szó) tudományáról álmodoznak. Amint az alkímia új anyagot keresett, az algenia új lényeket alkot. Már nincs messze az idő, amikor emberi tulajdonságokat juttathatnak állatoknak, vagy állati tulajdonságokat embereknek. Technikailag megoldható egy emberi embrió és egy állati, mondjuk gorilla

embrió egyesítése is. De hogyan nevezzük az ebből származó para-emberi lényeket, s életképtelenségük esetében szükségkeresztelést, vagy inkább kényszervágást kell-e végeznünk?

Előadásának második felében arról beszélt az előadó, hogy ezek az ijesztő lehetőségek felelős erkölcsi állásfoglalást követelnek meg tőlünk. A mai embert nem veszi körül az előre meghatározott erkölcsi rend, neki magának kell ezt a rendet megalkotnia. Remélhetjük talán, hogy a tudósok abbahagyják kutatásaikat és a tengerbe dobják jegyzőkönyveiket, mint *Tartaglia* velencei matematikus, aki megrettent felfedezésének pusztító erejétől? (De később emlékezete alapján mégis elkészítette azt a fegyvert, amikor a törökök ostrom alá fogták Velencét!) Senki se várjon erkölcsi receptet. Inkább fogadja meg *Plátón* tanácsát: mérlegelje, hogy mit tegyen; közben azonban ne feledkezzen meg arról, hogy ő maga is megméretik. *A legfontosabb az emberi nagykorúságra és felelősségtudatra való nevelés.* A keresztény ember bízik a jövőben, mert erre kötelezi reménye. Bízik abban, hogy az az emberiség, amelyik túléli az emberi önmanipulálás gyilkos lehetőségeit, ismét rátalál a tudomány és hit egységére. A szabadságra ítélt ember menthetetlenül belezuhan saját szabadságának szédítő mélységeibe, ha nem nézhet fel arra a legvégző szilárd pontra, ami nagyobb az emberről. Vagy megtalálja az ember azt, aki nagyobb nála és akiben megkapaszkodhatik saját szabadsága ellenében is, vagy menthetetlenül elpusztul saját emberi lehetőségeinek végtelensége miatt.

NYÍRI TAMÁS

PÁRHUZAMOS ÉLETRAJZ: AUGUSTIN BEA ÉS KARL BARTH

Közel egyidőben távozott az élők sorából a római katolikus egyház és a református egyház egymáshoz korban is közelálló két kiemelkedő alakja: *Augustin Bea* bíboros (1881—1968) és *Karl Barth* (1886—1968). Talán még nem érkezett el az ideje annak, hogy a két keresztény egyház nagy fiáról olyanféle párhuzamos életrajzokat írjunk, mint amilyeneket *Plutarchos* hagyott ránk a görög és a római történelem nagyjairól. *Bea* és *Barth* szerepe más-más természetű is volt, sem hogy pályájuk összehasonlítható életrajzokban lenne összefoglalható, mégsem erőszakolt talán, ha megkísérlem együtt idézni fel emléküket.

Ami összeköti őket, az a szentírás szerete. *Bea* bíborost zsinati működése után az egység bíborosának nevezték ugyan, de kinevezésekor még inkább a biblia bíborosa díszítő jelzővel illették. Nem ok nélkül, hiszen élete jelentős korszakát (1930—1949) a Pápai Bibliai Intézet igazgatójaként élte végig s ez alatt valóságosan megújította a már-már elavuló katolikus bibliakutatást. A katolikus szentírás-tudománynak *Bea* nevével összenőtt csöndes forradalma nélkül nem születhetett volna meg a kinyilatkoztatás forrásairól szóló zsinati okmány és *Barth* nem mondhatta volna: Nem a világ dolgai vagy más egyházak iránt tanú-

sított érdeklődés volt a zsinat legfigyelemreméltóbb mozzanata, hanem az, hogy a katolikus egyház újra az evangélium igéje felé fordult. Tény, hogy Barth, aki a katolikus teológiát ifjabb korában „az Antikrisztus kitalálásának” tartotta, nagyon kedvezően fogadta azt a hangsúlyeltolódást, amely a szentírás szavával történt a katolikus hittudomány zenekarában. A néma karmester éppen Bea bíboros volt.

Bea egy badeni ács és asztalos egyetlen gyermekeként látta meg a napvilágot Riedböhringenben, nem messze a Duna eredetétől. A gyenge és vékony fiúcska életéért nem sokat adott az orvos, mert tüdejét már tizenegyéves korában megtámadta a tbc. Bea egész életében küzdött a tuberkulózissal, de legyűrte és még Róma éghajlatát is több mint negyven évig kibírta. Süssbachban, majd Konstanzban járt gimnáziumba és Rastattban, az ottani érseki gimnáziumban érettségizett. Egyetemi éveit Freiburgban és Innsbruckban, majd Berlinben töltötte el. De már az érettségi után elhatározta, hogy a jezsuita rendbe lép. Az akkori Vilmos császári birodalomban azonban még nem működhettek a jezsuiták, akiket a kultúrharc idején kizártak az országból. Beának tehát a hollandiai Valkenburgban működő jezsuita kollégiumban kellett jelentkeznie. 1902-ben lépett be a rendbe és 1912-ben szentelték pappá. Kilenc évvel később már az újjáalapított délnémet jezsuita tartomány házfőnöke. Három év múlva rendje Rómába hívja egy rendi kollégium vezetésére. 1924 óta tehát Rómában él és a Gergely Egyetemen szentírás-tudományt ad elő s megírja művét *Mózes öt könyvéről*, meg a szentírás sugalmazottságáról. 1930-ban a Pápai Bibliai Intézet élére kerül. *XI. Pius* és *XII. Pius* bizalmából voltaképpen ott készül fel arra a munkára, amihez csak harminc év múltán, *XXIII. János* pápa oldalán foghat hozzá: a keresztény egység és a többi vallások iránti türelem alapjainak lerakásához.

Gyakran megelégedünk arról, hogy ezeknek az alapoknak a lerakását milyen hatalmas szellemi munka készítette elő. A bibliai intézetet *X. Pius* még azért állította fel, hogy küzdjön a századforduló modernizmusa és a racionalista bibliakritika ellen. Munkájának egyoldalúan hitvédő jellege azonban hovatovább tartahatatlanná vált. Bea *XI. Pius* kifejezett óhajára szakított ezzel a magatartással és a szentírás-kutatók egész nemzedékét, (nálunk például *Görgényi, Radó* és *Szörényi* professzorokat) nevelte arra, hogy a korszerű tudomány követelményei alap-

ján vizsgálják a bibliát, felhasználva a régészet, keleti nyelvészet és az összehasonlító vallástudomány eredményeit. Nekik szolt elsősorban *XII. Pius* 1943-ban kiadott *Divino afflante spiritu* kezdetű körlevele, amelynek összeállításában neki is jelentős része volt. A körlevél valósággal felszabadította a katolikus tudósokat, s arra ösztönözte őket, hogy a 'szentiratok értelmezésével „közelítsék meg azokat a nehéz kérdéseket, amelyek mind-ezideig nincsenek megoldva”.

Ezeket a hasáboikon, amelyek ma is őrzik a zsoldárfordító *Sík Sándor* emlékezetét, ne feledkezzünk meg Bea egy nagyon jelentős munkájáról, amit munkatársaival együtt végzett: latin zsoldár fordításairól. Sok igénynek kellett ezzel eleget tenni. Több száz helyen kellett az eredeti héber szöveg hitelességét visszaállítani, többszáz helyen a helyes latin értelmezést érvényesítenie, a bonyolultabb helyek magyarázatát olyanok számára is kifejeznie, akik nem régészek, kiemelni belőlük a dogmatikai tanítást azoknak is, akik nem szentírás-magyarázók. Végül meg kellett őrizni a zsoldárok magasrendű költészetét és imádság jellegét.

Augustin Bea felhasználta tudományos munkásságát arra, hogy az igazi együttműködés szellemében érintkezzen az ortodox, a protestáns, a profán és a zsidó bibliakutatókkal. Részt vett nemzetközi szentírás-tudományi konferenciákon és összejöveteleken és személyes érintkezésbe került olyanokkal, akiket megihletett a protestáns ökumenikus mozgalom. Tette, ezt az a tudós, aki *XII. Pius* meghitt szellemi köréhez tartozott, 1945 óta pedig haláláig gyóntatója volt a magányos pápának. 1949-ben a Szent Officium tanácsadója lett és hat hónap múltán máris megjelent a hivatal nevezetes megállapítása: A Szentlélek hatásosan működik a protestáns ökumenikus kezdeményezésben.

Mindez önmagában is elég lett volna egy életmű számára. De Augustin Bea életének nagy korszaka akkor bontakozott csak ki igazán, amikor *XXIII. János* pápa kinevezte bíborossá (1959), majd annak a titkárságnak az élére, amely hivatalosan más keresztény egyházakkal és közösségekkel kapcsolatokat tartani és fenntartani. A titkárság munkáját Bea bíboros úgy határozta meg, hogy annak tevékenyen kell részt vennie a keresztény egység munkálásában. Nagyban és egészében neki köszönhető, hogy három jelentős zsinati okmányt végleges formába lehetett önteni, így az ökumenizmusról szóló dekrétumot, az egyház és a nem keresztény vallások viszonyára, valamint

a vallásszabadságra vonatkozó nyilatkozatot.

A zsinat általános ülésein négy kimerítő jelentést terjesztett elő. 1963. november 19-én az ökumenizmusra vonatkozó szkémának ahhoz a fejezetéhez szövegezték hozzá, amely az egyház magatartását határozza meg a zsidó nép irányában. Nagy tárgyilagossággal adta elő, mi mindent kapott az egyház a kiválasztott néptől, erőteljesen szembefordult az egyházi gyökerű antiszemitizmussal és behatóan megtárgyalta a felelősség kérdését Krisztus haláláért. Ugyanerre a témára tér vissza 1964. szeptember 25-i jelentésében, a zsidókra és a nemkeresztyényekre vonatkozó nyilatkozat új szövegével kapcsolatban. A többi nemkeresztyény vallás tekintetében három gondolatot emelt ki: Isten valamennyi ember atyja, az emberek mind testvérei egymásnak, el kell ítélni a fajok és népek bármiféle hátrányos megkülönböztetését.

Bea bíboros megnyilatkozásait három vonás jellemzi: körültekintő valóságérzék, mély hittudományi- és szentírás-ismeret, továbbá állandó szemmel tartása a zsinat lelkipásztori és ökumenikus céljainak. Ez a valóságérzék hatotta át akkor is, amikor előkészítette a keresztyény egyházfők és a pápa találkozásait, amikor határozottan kiállt a breviárium reformjáért és a népnyelv bevezetéséért a liturgiában. Gyakorlati előrelátására jellemző, hogy ő sugallta a püspöki szinodus felállítását, amikor 1963. november 6-án a bibliából merített érvekkel okolta meg a püspöki kollegialitás elvét.

Mindezt jóval túl a nyolcvanban. De az egység-titkárság tavaly novemberi ülésein már nem tudott megjelenni. November 14-én eszméletét veszítette s csak rövid időre tért magához, hogy fogadja VI. Pál pápa látogatását és áldását. Két nap múlva meghalt. A Szent Péter bazilikában felállított ravatalát bíborosok, pátriárkák, a keresztyény egyházak képviselői állták körül. Az egyházak világtanácsát Visser't Hooft képviselte. Blake, a jelenlegi főtitkár Beáról, mint az ökumenikus mozgalom egyik legnagyobb úttörőjéről emlékezett meg, aki a keresztyény egyházakon belül az egységre-törekvés jelképévé vált.

Hadd említsem meg, hogy Augustin Bea bíboros *Mihelics Vid* kérésére cikket küldött folyóiratunknak, amely azt 1966. évi áprilisi számában közölte. Nyolcvanötödik születésnapjára az *Új ember* és a *Vigília* szerkesztősege elküldte neki jókívánságait. Válasz-leveleiben többek között ezeket írta: „Mint hogy pedig most a zsinat után rendkívül megnövekedtek

azok a feladatok, amelyek elé a titkárság került, még nagyobb a szükség arra a támogatásra, amelyet az ima és az áldozat jelent.”

Talán semmi sem vezet át jobban Bea életének ismertetéséből *Karl Barth*, a század legnagyobb protestáns géniuszának és a katolikus hittudomány egykor oly kemény bírálójának méltatásához, mint azok a szavak, amiket éppen Bea bíboros mondott Rómában 1963. január 13-án a lelkiismereti szabadságról. Bea rámutatott arra, hogy a vallásháborúk az igazság iránt tévesen értelmezett szeretet el-tévelyedései voltak. „Az igazság szeretete — mondotta a bíboros — az ember szeretete nélkül türelmetlen és visszataszító. Az emberszeretet igazság nélkül vak és nem maradandó... Meg kell tanulunk annak megértését, hogy a valóságnak ezer különböző aspektusa, ezer különböző oldala van, míg az egyes ember tudása, még ha nagyon tehetséges és belátó emberről van is szó, alig tudja egyik vagy másik oldalát megragadni.”

Barth-ról elmondhatjuk, hogy igen tehetséges, egyenesen zseniális ember volt és hatalmas erővel ragadta meg az igazság egyik nagyon jelentős oldalát, abban a tizenkilenc-húsz kötetes, 9000 lapos „Dogmatiká”-jában, amit *Daniel-Rops*, a katolikus történetírás kimagasló alakja Szent Tamás Summájával mért össze. Azok a katolikus tudósok, akik Barth alig felmérhető életművéről írtak, Bea szellemben dolgoztak és *Kurt Marti*, mesterének nyolcvanadik születésnapjára írt ünnepi cikkében megállapította róluk, hogy ők írták Barthról „a legszakszerűbb és legértékesebb könyveket”.

Valóban, katolikus oldalról igen sokat foglalkoztak Barth hittudományával és olyan katolikus hittudósok, mint *Hans Urs von Balthazar*, *Hans Küng*, *Yves Congar* és mások is messzemenően értékelték korszakos jelentőségű működését. Ez a tény maga is éles fénnel világít rá a zsinatot megelőző csendes szellemi munkára, aminek egyik fő képviselője éppen Bea bíboros volt és a katolikus hittudósoknak arra a készségére, hogy megnyíljanak a bátor és igaz gondolatok előtt.

Karl Barth jelentősége csak akkor válik érthetővé, ha felidézünk, mennyire kiüresedett a századforduló idejére az a protestáns hittudományos irányzat, amely mind nagyobb figyelmet szentelt a liberális és vallásellenes eszméktől áthatott filozófiával és lélektanval való kancsoltának, ugyanakkor pedig mindinkább szem elől tévesztette a maga sajátos forrásait: a szentírást és a reformátorokat.

Egy 1910-ben, Berlinben tartott protestáns kongresszuson úgy látszott, hogy ez az elvilágiasodott irányzat győzedelmeskedik — amikor a fordulat bekövetkezett. Ez pedig Barth nevéhez fűződik.

Karl Barth Bázelen született, Bernben nevelkedett, Berlinben, Tübingenben, Marburgban tanult. Hallgatta a híres Harnack előadásait. Harnack teológiájában minden eltolódott Isten atyai jósága felé. Krisztusról, az istenemberről szóló tant az evangélium elfajzásának tekintette s azt a görög, római kultúra, a hellén világ káros hatásának tekintette. Úgy vélte, hogy nem a Fíú, csak a jóságos és szerető Atya tartozik az evangélium tanításába, hiszen Jézus is csak őt hirdette.

Barth ezt a felfogást támadta meg. Teológiája Isten abszolút világfölöttiségéből, mindenhatóságából, „egészen más” voltából indult ki, s ezt a felismerést a végéig hajtva az ember szerepét az üdvösség történetében nem értékelte oly mértékben, mint a skolasztikus teológia emberszemlélete. Teológiájának ez az ember szerepét kissé alábecsülő, pesszimista vonása ez, amit Rüssel antihumanistának vélt és Barth éppen a skolasztikus hittudománynak az ember jelentőségét is kiemelő vonását ítélte el, mondván, hogy ez a katolikus teológia „az Antikrisztus kitalálása”. De Barth dialektikus teológus. Dialektikájában a tétel, a teremtő Isten, a teremtett rend szervezője, a föltétel Úr; az ellentétel a vétkében bukott ember; a szintézis viszont — Krisztus, aki a kozmosz kulcsa, mert benne és általa érthető meg a keresztény hittudomány minden tételle, a bűnös ember csak benne és általa lehet hasonlóvá Istenhez. Igen, a Krisztusba vetett hit révén. Barth szerint az az eszköz, amely a megismerés egész mezejét megnyitja számunkra: a hit. Az úgynevezett liberális protestáns teológiával szemben visszaállította a hit értékét, mint a megismerés módiát. A hit és a tudomány, a hit és a történelem híres ellentétei túlhaladottnak tűnnek számára.

Barthot az őskeresztény tanítás, a reformátorok gondolatai ihlették, sőt a katolikus *Canterbury Szent Anzelm*hez (1034—1109), a skolasztika atyjához nyúlt vissza és a Krisztusról szóló tanítás vált dogmatikájának alapjává. Ezt a Krisztusközpontú szemléletet, amelyről a magyar katolikus hívők is oly sokszor hallhattak már a szentbeszédeken, természetesen nem Barth „találta ki.” Megvan ez kezdetől fogva János evangéliumában, például Fülöp és Jézus párbeszédében, amikor Jézus kijelenti, hogy aki őt látta, az

látta az Atyát is. De ennek a gondolatnak bátor hirdetése, tudatosítása — részben még a katolikusok körében is — neki köszönhető. Egy hosszú életen át ezért dolgozott.

Barth egyetlen vallásfelekezeti és iskola iránt sincs elkötelezve az egyes kérdésekben, így például a személyes eleve elrendelést, ezt a kálvini tételt nem fogadja el, s azt csak Krisztusra vonatkoztatja. Minden hitvallásból és irányzatból a legjobb felismeréseket nagyszabású ökumenikus egységbe fűzi össze. Karl Barth csaknem összehasonlíthatatlanul ökumenikus teológus, akivel katolikus részről persze még sok mindent tisztázni kell. De ha ma „a megfelelő idő távlatából tekintünk Barthenak a modern liberális teológiával vívott harcára, csodálat és tisztelet ébred bennünk iránta” — írja *Albert Brandenburg* paderborni katolikus professzor. Hans Urs von Balthazar szerint pedig két dolgot mindenestre joggal állapíthatunk meg róla: neki köszönhető „a protestáns gondolatok legerőteljesebb kimunkálása és a katolikus gondolkodáshoz történő legerősebb közelítés.”

Daniel-Rops a történész bizonyosra veszi, hogy a keresztény hittudomány Barth után nem maradhat ugyanaz, mint ami előtte volt. „Ces Chrétiens nos Frères” (Íme a mi keresztény testvéreink) című könyvében így jellemzi Barthot: „Ő volt az, aki szemünk láttára erőteljesen és csaknem profetikus előrelátással gyökeresen átrajzolta a református gondolkodás térképét. Zömök, jól kiegyensúlyozott, az életnek örülő ember, akinek kékes-zöld szeme vidáman csillog vastag szemüvege mögül és semmit sem szeret jobban, mint vitatkozni barátaival, miközben szívja a pipáját s ironikusan megmecsillogtatja a bázeliel hagományosan éles, ironikus jellemvonásait. És ráadásul csodálatosan csordultig van töltve a szellem kincseivel: kultúra, munkabírás, keresetlen emberszeretet, bátorság, érzékenység és művészi készség jellemzi.”

Ezeket az élénken villogó szemeket, ezt az ironikusan vitatkozó hangot Magyarországon is megismerték a kálvinista egyház vezetői, amikor a nagy hittudós 1948 tavaszán Magyarországon járt és a hitlerizmus ellen vívott harcainak Nimbuszától körülvéve nyílt levelet intézett a magyar református egyházban élő barátaikhoz, azt ajánlva nekik: találjanak egyenes és tisztességes megoldást az állam és az egyház viszonyának rendezésére a nyílt szókimondás és a keresztény helytállás szellemében. E villogó szemek

kialudtak, barátságos pipája nem füstölög többé szobájában, ahol reggelenként Mozart zenére szeretett ébredni (könyvet

is írt róla). Felesége éppen kedvenc lemezét akarta feltenni, amikor észrevette, hogy férje már halott.

SZIGETI ENDRE

AZ OLVASÓ NAPLÓJA

Könyvet írt Veres Péter bölcs és balgata tag őseinkről. Bölcs és balgata tag könyvet.*

Ha olyan okos ember, mint Veres Péter, hozzászól valamihhez; akármiről legyen szó, sok bölcs dolgot is mond róla. De ha úgy szól hozzá, hogy nem sokat tördök azzal, ami a dologról addig elhangzott: szükségtéppen mond róla egy és más balgaságot is. De okos embernek még a balgaságai is elmemozdítoán hathatnak.

A könyv ajánlással kezdődik, az ajánlás pedig ezzel: „Van nekem egy nagy adósságom. Milközben a fél világirodalomról s benne a történelem sok nagy és fontosnak érzett eseményéről, embereiről és jelenségeiről elmondtam a gondolataimat, sokszor a véleményemet is, kiről, miről, milyet, helytállókat vagy elsieteteket, aközben a nekünk mégis legfontosabbokról, a magyarság eredet-krónikáiról, a nemzetté születés eseményeiről, történeti és szellemi dokumentumairól, szépi és nem szép, lelkesítő és elkedvetlenítő jelenségeiről néhány kősa utalásnál többet sohase szóltam. Nem halaszthatom tovább...”

Nekiállt hát, elolvasta gesztáinkat és krónikáinkat, egy sereg levelet, meg egy sereg kommentárt hozzájuk; és mindehhez megírta a maga kommentárját. „Ne tekintse ezt az írást senki többnek, mint a tolem már megszokott olvasónapló jegyzeteknek” — figyelmeztet az ajánlás.

Lehet-e, illik-e akkor vitázni vele? Nem mindenki olyan jegyzetekkel kíséri-e olvasmányait, amilyenekkel éppen akarja? Szabad-e bizonyos követelményeket (mondjuk szerényebben: kívánságokat) támasztani azzal szemben, aki eleve közli, hogy ilyen követelményeknek, vagy kívánságoknak nem is akart eleget tenni?

Dehát akkor mit akart, ha egyszer nyilvánosságra bocsátotta a jegyzeteit? Nyilván semmi többet, mint „elmondani a gondolatait”, esetleg egyben-másban a véleményeit is. Úgy, ahogyan olvasmányai közben eszébe jutottak. És azzal a szándékkal, hogy „nemcsak a valóságos tényeket keresi... hanem a szellemet és a lelkiületet is, ami ezeket a tényeket úgy-ahogy rögzítette”.

Ezt a szellemet és lelkiületet azonban nem könnyű megtalálni. Széleskörű és a

lehetőségig objektív korismeret kell hozzá, amit Veres Péter mintha inkább valami szubjektív emberismerettel és tapasztalattal helyettesítene. Ami persze végső soron nem baj, mert a maga módján figyelmeztetés lehet a történészeknek, nehogy többé-kevésbé elvontá konstruált fejlődési folyamatok kedvéért megfeledkezzék a fejlődést *de facto* élő és hordozó konkrét emberről. Veres Péter „realista szenvedélyből” így legalább egy csipetnyi a történetírónak sem árt.

Viszont Veres Péternek sem ártott volna egy csipetnyi a történészek tájékozódási szenvedélyéből. Akkor talán kevesebb szemrehányást tenne hiányaikért az árpádkori krónikásoknak, és valamivel többet látna meg bennük. Kálti Márknál például, illetve abban a régebbi gesztában, amelyet Kálti Márk átírt, fölfedezhetne volna annak a „népi” elbeszélő kedvnek a nyomait, amelynek mellőzését annyira fájlalja. Mert nem annyira „tisztára hérodotoszi krónikázás” ez, mint inkább az énekmondók tudósan lenézett, de mégis fölhasználó hagyományának számos maradványa. Többek között „a magyar Piroska” miatt kitört viszálykodások elbeszélésében. Mert kétségtelen ugyan, hogy „haragban az ember nem jó stilszta”; de mit tegyünk, ha az *énekmondók* így beszéltették királyi és császári hőseiket, és ha Kálti Márk, illetve elődje, bár latinba áttéve, szerencsére megmentett valamit a költészetük-ből? Gondolom, örülünk neki, és próbáljuk kielemezni gesztáink elsősorban Kálti Márk, illetve az *ösgeszta* latinjából legalább a körvonalaait annak, ami nyilván volt, csak éppen nem maradt ránk úgy, ahogyan volt.

Summa summarum, az olvasó szeretné, ha Veres Péter gondolatai és véleményei nem pusztán az egyszeri olvasáson alapulnának; s arra gondol, mennyivel érdekesebbek és hasznosabbak volnának ezek a gondolatok és vélemények, ha alaposabb irodalom- és művelődéstörténeti ismereteken nyugodnának. Azaz ha Veres Péter végül is nem azt csinálta volna, amit csinált. Ha — például — kétes esetekben a latin szöveget is megnézte volna; ha jobban megismerkedett volna a középkor sajátos stilsztiikájával; ha

* Veres Péter: Bölcs és balgata tag őseink. Szépirodalmi Könyvkiadó, 1968.

nagyobb figyelmet szentelt volna, sokat emlegetett dialektikája szerint, az idő tényezőjének, és nem bánt volna olyan fölényesen az évszázadokkal (esetleg elvből is, abban a meggyőződésben, hogy lényegében a magyarság az Árpádok korától tegnapig nem sokat változott — ami bizonyos részgazsága mellett alighanem téves meggyőződés); ha egy kicsit kevesebb aggálytalansággal azonosította volna a tegnapi, tegnapelőtti paraszti társadalmat és kultúrát (illetve annak azt a változatát, amelyben ő és közvetlen elődei éltek) a középkorival... és így tovább.

Csak hogy nem vesztenénk-e el akkor a vámon, amit a réven esetleg nyertünk volna? Mert ennek a könyvnek éppen azok a legjobb részei, amelyek a történetíró szemével nézve a „legbalgábbak”: ahol az író szabadjára engedi a képzeletét, és elmeséli, hogyan történt szerinte, az ő „józan, paraszti realizmusa” (vagy inkább az ő patriarkális mesélő kedve) szerint az, amire a történetírók igazán szemléletes választ adni se ma nem tudnak, se a középkorban nem tudtak. Hogyan népesedett be a tatárdúlás után az ország? Hogyan keletkeztek új falvak? Csobog a naiv mesepatak, és az olvasó már egyáltalán nem törődik vele, így volt-e, nem-e; elfelejt bosszankodni Veres Péter egy-egy történelmietlen bosszankodásán, és élvezi ez a szó legjobb értelmében üde epikát, magában esetleg azon sajnálkozva, miért vitatható értékű olvasónaplókat publikál Veres Péter arról, amiről nyilván sokkal kevésbé vitatható, mert a tényeket pótló képzeletnek (realista képzeletnek is) sokkal több jogot biztosító regényt is írhatna.

S ha már beéri ezekkel a szellemes, sokszor szórakoztató, sokszor elgondolkozató, sokszor azonban inkább csak okoskodó széljegyzetekkel, miért nem szánt egy kis időt észleletei objektív elméltetésére, a kor igazi természetének kicsit tudományosabb hitelű megismerésére is? Föltett kérdéseire így sokkal hitelesebb feleletet kaphatna. „Mert szerintem — írja — a 'nemzetudat' és a belőle táplálkozó közösségi érzés sokkal fontosabb, mint a tények és jelenségek értelmezésében sokszor megnyilvánuló, némely esetben magával ragadó szubjektivitás, különösen ha az az igazi valóság megismerésére irányuló tárgyvilágosság leplébe burkolódik, ami által néha-néha... a tényleges valóság is nem ugyan hazugsággá, hanem álvalósággá válik.” Csak hogy Veres Péter a tények és jelenségek értelmezésében semmivel sem kevésbé szubjektív (ha olykor magával-ra-

gadóan is), mint azok a kommentátorok, akiket szubjektivitással vádol. Alaptétele (persze durva leegyszerűsítésben) körülbelül ez: én így éltem át, nekem ez a tapasztalatom; az én magyarságom vitathatatlan; tehát ha én azt mondom, így volt, vagy így lehetett, akkor ez vitathatatlan magyarságomból következőleg valóban úgy is volt, vagy úgy is lehetett, függetlenül attól, hogy mások erről mit mondanak, vagy ezt hogyan ábrázolják. Innét van nagy hajlama az állandó — sokszor elszietett — korrekcióra; innét van az is, hogy a saját tapasztalatait többé-kevésbé bizonyító értékűeknek veszi visszamenőleg, történelmi érvénnyel is. Mint ahogy a saját magyarságát, magyar karakterét is hajlandó egyáltalán a magyarral, a magyar karakterrel azonosítani.

Ez a magyar elsősorban „józan”, „földhözragadtul magyar”, mindenképpen „reális gondolkodású”; ami állhat egyfajta magyar típusra (és akkor sem az időtlenség jegyében), de nem áll általánosságban a magyarral; annál kevésbé, mert ilyen „a magyar” minden valószínűség szerint fikció, absztrakció; ilyen egyszerűen nincs. Minél közelebről nézünk egy „nemzeti karaktert”, annál többféle változatra bomlik. Ami a józanságot illeti: más népekkel, némettel vagy spanyollal összehasonlítva valóban uralkodó jellemvonásunknak látszik, de mégsem abban a merv, „földhözragadt” formában (legalábbis nem általánosan), ahogyan olykor ábrázolni szeretik, s ahogy ez immár hagyomány — de alighanem csak a múlt századtól fogva, és közhelelyszerűen talán Beöthy óta. Aki ismeri a magyar népi barokkot, az ezt a „józanságot” csak nagyon erős fenntartásokkal értelmezheti úgy, mint mindenféle metafizikai érzék tökéletes hiányát; s ugyanakkor ebben a barokkban lehetetlen lesz nem fölismernie valami barokkon túlian ősit, ha tetszik, pogány gyökerekig lenyúlót — ahogyan Juhász Gyula sejtette meg, és amit élete egyik utolsó nagy élményében MórícZ Zsigmond fedezett föl benne.

A magyar nyilván már a középkorban sem volt mindenestül az a pusztai pásztor, akinek Veres Péter leginkább látja, elsősorban a saját emlékeinek szemüvegén át. Százados, majd egy évezredes távolságra ez a szemüveg nem alkalmas. Kivált akkor nem, ha a szemlélő nem is veszi tudomásul azt, ami *közben* történt, többek között például a törökök. Márpedig azt, ami a török *után* lett, jórészt a török *következtében* is, alighanem még

megközelítőleg sem lehet azonosítani azal, ami előtte volt.

Ilyesmikben, és még sok minden egyébben lehetne vitatkozni Veres Péter történelmi kommentárjaival. Aki olvassa őket, a történelmet nem fogja megismer-

ni belőlük (igaz, nem is ez volt a céljuk), de valószínűleg kedvet fog kapni a történelem, illetve a történeti források megismerésére. S ha igen: a könyv nyilván elérte azt a célját, amivel Veres Péter megírta és útjára bocsátotta.

RÓNAY GYÖRGY

SZÍNHÁZI KRÓNIKA

A Madách Színház mutatta be Peter Shaffer: „Black Comedy” című egyfelvonásos komédiáját. A darab címét nem fordították le, a színlap csak zárójelben közli a cím alatt, hogy „játék a sötétben” az, amit a közönség látni fog. A ma 42 éves szerzőnek ez volt az első darabja, amely a kontinens színpadain ismertté tette nevét. A komédiát három évvel ezelőtt postamunkában írta meg Lawrence Olivier londoni színháza számára, ahol Strindberg egyik egyfelvonásosa mellé kerestek egy másik, hasonló rövidségű darabot.

A „Black Comedy” alapötletét egy kínai miniatűr opera adta, amely maga is egy 600 éves pantomim feldolgozása. A kínai játék lényege az, hogy két ember úgy vív botpárbajt a vakítóan kivilágított színpadon, mintha sötétben csapnának össze. Az alapötletnek megfelelően a színpadon tökéletesen megfordított világ uralkodik. Mikor szétmegy a függöny korom sötétségbe borul nemcsak a színpad, hanem a nézőtér is. A színészek ugyanakkor úgy járnak kelnek, beszélgetnek, mintha világosság lenne. Azután feltesznek egy lemezt a lemezjátszóra, kivág a biztosíték és a szín „sötétbe borul”, ami itt azt jelenti, hogy nappali fényben kivilágosodik, de csak a közönség számára. A szereplők sötétben mozognak, tapogatóznak, botladoznak és persze, kihasználva a sötétet, nyelvet öltenek, számárfület mutogatnak egymásnak és arcjátékuk leplezetlenül őszintévé válik. Az írónak legalábbis ez a szándéka.

A nagy ötletek rendszerint nagyon egyszerűek — írta a darab kapcsán Jean Dutoird a France-Soir kritikusa. Shaffer a végsőkig kiaknázza ezt az egyszerű-naqyszerű ötletet, s szövege, ha úgy tetszik, megengedi a mélyebb értelmezést is.

Dürrenmatt írja, hogy „hosszánk már csak a komédia tud közelférközni”, más szóval, szatírárt kell írni, ha azt akarjuk, hogy a közönség fölfigyeljen ránk. Shaffer játékának értelmezésénél teljesen kézenfekvőnek látszik a föltevés, hogy ez a két órán át tartó sötétben botorkálás voltaképpen jelképes cselekmény, az ol-

csó kis bűneikbe, szenvedélyeikbe, énközpontúságukba belegabalyodott emberek tapogatózása és áhítózása a fény után. Az író persze óvakodik minden ilyesféle utalástól, inkább a bemutatás módja árukkodik arról, hogy hőseit ilyeneknek látja.

Egyszerű cselekmény játszódik le szemünk előtt. Egy fiatal szobrász és menyasszonya együtt várják a szobrász műtermében a leány apjának, a zordhirű ezredesnek, valamint egy milliomos műgyűjtőnek látogatását. Az ezredestől azt várják, hogy áldását adja a fiatalok készülő frigyére, a milliomostól pedig azt, hogy vásárlásával majd felfedezi és híressé teszi a mindeddig nem nagyon sikeres fiatal művészt. Hogy a külső kép kedvezőbb legyen, kicsit átrendezték a műtermet, amennyiben tudta nélkül kiköltözték a szomszédban lakó és a fiatal szobrász iránt a maga sajátos módján szintén gyöngéd érzelmeket tápláló műkereskedő néhány bútordarabját és porcelán műtárgyait. A műkereskedő vikendre utazott. Ezt a gondosan előkészített estét húzza keresztül a váratlan áramzavar, ami az egész házra kiterjed s ezért a lakáson belül ki sem javítható. Becsöppen a műterembe a másik szomszéd vénkisasszony, aki fél a sötétben, azután megjön az ezredes, majd váratlanul visszajön a vikendről a műkereskedő jóharát, és hogy még nagyobb legyen a bonnyodalom, megérkezik a szobrász régi szerelme, egy meglehetősen rámenős természeti festőművész is.

A társaság iszik, a zűrzavar egyre nagyobb lesz, miközben Miller, a fiatal szobrász a sötétség leple alatt igyekszik visszacsempészni Harold, a műkereskedő lakásába az engedély nélkül kiköltöztött bútorokat és dísztárgyakat. A játékhoz persze az is hozzátartozik, hogy a fiatalok, akiknek a bútorok miatt kapóra jött a sötétség, elhitetik vendégeikkel, hogy gázömlés veszélye miatt nem szabad nyílt lángot meggyújtani. Így azután csak itt-ott villan fel az ezredes öngyújtója, vagy Harold gyufája. Aztán megérkezik az elektromos művek szerelője, egy jámbor németországi menekült még a háború előttről, akit először a milliomosnak néz-

nek, mikor kiderül a személyazonossága, gyorsan lekergetik a pincébe. Végül is azonban az ő szavai fejezik be a darabot. A pincéből visszatérve a Genezist idézve („és szólt Isten: legyen világosság”) gyújtja meg a lámpát.

Peter Shaffer szövege szellemes, figurái megannyi élő alak. A mindent céltudatosan szervezni akaró ezredes éppúgy, mint Miss Furnival, az egykori baptista lelkész vénkisasszony leánya, aki a „középosztályhoz tartozására” a legbüszkébb. Sajnos azonban a Madách Színház előadása az író szövege iránti teljes tiszteletlenség jegyében született. Már Szász Imre fordítása is sokat torzított az eredetin, amikor a művészileg teljesen indokolatlan trivialitás irányába tolta el az eredeti szöveget. Az előadás pedig mozgásban és hanghordozásban még inkább eltúlozza azt a vaskosságot, amiről az angol eredetiben szó sincs. De túl ezen, Vámos László rendezése azt a látszatot kelti, mintha nem lenne egyébről szó, mint a darab alapötletéből származó helyzetkomikumról. Ezt aknázza ki a végsőkig, szélsőséges és gyakran már-már gyerekekre apelláló eszközökkel; mint amilyen az ismétlődő belegabalyodás a telefon vagy a lámpaszínörbá, a falnak menések, székbe botlások.

Mindez persze nem lenne kifogásolható, ha szerényen a szöveget szolgáltáná és nem helyettesíteni akarná azt. Peter Shaffer szövege megállja a helyét, nincs szük-

sége az ilyen vásári eszközök segítségére. A színpadon néha olyan artikulátlan ordítózás folyik, hogy hosszú szövegrészeket nem lehet megérteni. A rendezőnek inkább azon kellett volna törnie a fejét, hogy az első, a darab szerint világos, valószínűleg azonban koromsötét tizperces jelenet alatt hogyan lehetne csöndet teremteni, hiszen itt történik meg a darab expozíciója. A közönség azonban a sötétség miatti idegességében a püsszegések ellenére végigfecségi ezt a jelenetet, azután amikor kigyulladnak a lámpák, alig érti, hogy miről van szó.

A Madách Színház java gárdáját vonultatta föl a darabban. Márkus László, Vass Éva, Psoták Irén, Kiss Manyi, Ujlaky László, Lóte Attila, Körmendi János a tőlük megszokott rutinnal és könnyedséggel szolgálják a rendezői intenciókat. És miután ebben az intencióban döntő szerep jutott a vaskos bemondásoknak és a már nem is kétértelmű, hanem nagyon is egyértelmű mozdulatoknak, nem marad el a várt zajos siker sem. De hát sajnos olcsó siker ez, és kérdéses, hogy méltó-e egy irodalmi igényű színházhoz. Az ügyben ártatlan íróról nem is beszélve, aki ha nem is alkotott valami sohasem látottan nagyot, azért jobb sorsot érdemelt volna, mint ami a Madách Színházban osztályrészéül jutott.

Köpeczi Bócz István díszletei és Mialkovszky Erzsébet jelmezei szellemesek és izlések.

DOROMBY KÁROLY

KÉPZŐMŰVÉSZET

Új művészeti könyvek. Németh Lajos könyve, a „Modern magyar művészet” (Corvina-kiadás, 1963, sok színes és még több fekete-fehér reprodukcióval) hosszú idő óta az első olyan munka, amely átfogó képet ad a magyar festészetnek, szobrászatnak és grafikának arról az időszakáról, amely a nagybányai művészcsoporthoz tartozó (1890-es évek) kezdődik, és napjainkig tart.

A könyv bevezetésében Németh megjelöli azt a két alapelvet, amely őt műve írásakor vezérelte. Egyrészt „az európai művészet vetületében igyekezett vizsgálni a modern magyar művészet történetét”, figyelembe véve „a művészi irányok belső logikájú önfeloldását”, — másrészt viszont nagy fontosságot tulajdonít a művészetünk arculatát nagymértékben formáló „társadalmi determinációnak”, hiszen aligha vitatható, hogy a magyar művészet „telítve van társadalmi problémákkal; művészetünk érzékeny szeiz-

mográfként reagált a társadalom rezdüléseire, a társadalmi létből fakadó emberi, erkölcsi problémákra”. E két — a műgondolatmenetének fundamentumául szolgáló — szempontot következetesen és meggyőzően érvényesíti a könyv, amelynek — a bevezetésre mintegy rímelő — befejező része joggal állapítja meg, hogy bár „a modern magyar művészet ezernyi szálon át kötődik a nyugateurópai fejlődéshez”, mégis helytelen szemlélet volna művészetünk jelenségeit kizárólagosan úgy mérlegelni, hogy „szinkronban voltunk-e, vagyunk-e a legújabb nyugateurópai irányokkal vagy sem”; a modern magyar művészet „önálló struktúra”, amelynek fejlődését, alakulását „végső fokon belső erő határozza meg”.

A könyv nagy erénye a tárgyalt művészeknek és életműveknek a valódi alkotói érdemek szerinti minősítése és elemzése; Némethnek — úgy véljük — sikerült helyes értékrangsorot kialakítania. Mun-

kája — aligha kétséges — szuggesztív és érvényes jellemzését nyújtja XX. századi művészetünk kiemelkedő egyéniségeinek (Ferenczy Károly, Rippl-Rónai, Csontváry, Nemes Lampérth, Ferenczy Noémi, Derkovits, Egry, Barcsay Jenő stb.) és a korszak fontos művészeti iskoláinak, csoportosulásainak („Nyolcak”, aktivisták, alföldi festők, római iskola, Gresham-asztaltársaság, szentendreiek stb.). A név szerint már említett mestereken kívül Gulácsy, Nagy Balogh, Medgyessy, Nagy István, Czöbél, Szőnyi, az 1930 körüli Bernáth Aurél, Vajda Lajos és Kondor Béla azok az alkotók, akikben újabb művészetünk reprezentánsait látia a szerző.

Németh kedveli a szűkszavú, frappáns jellemzéseket; így igen találóan állapítja meg Ferenczy Károlyról, hogy a nagybányai festők e legkiválóbbja volt „a magyar művészet első parnasszistája”. De szép és igaz az a Csontváryról tett megjegyzése is, hogy a cédrusos képek mestere „az Isten léte ontológiai bizonyítékának szánta művészetét” vagy, hogy Vajda Lajos számos munkája „az időn és téren túli örökkévalóság tiszta nyugalmat idézi.”

A „Modern magyar művészet” írója azok közé a — sajnos, nem túl nagyszámú — magyar művészettörténészek közé tartozik, akik a művészeteken kívüli szempontok, az erőltetett belemagyarázások mellőzésével, árnyaltan képesek analizálni egy-egy jeles műalkotást, egy-egy időtálló művészi oeuvre-t. Igen emlékeztetek a könyvnek azok a részletei, amelyek Nemes Lampérth Józsefnek, ennek „az ördögeivel küzdő Dosztojevskij-figurának” Ravatal című festményével, Mednyánszkyknak „a mindenhonnan való kiűzöttséget, a sehova-nem-tartozás, a sors-tól való tiportság fájdalmát megszólaltató” csavargó-képeivel, Kmetty János munkásságának „állhatatosságával, önismeretével, formatisztaságával, mértékismeretével” vagy Egry „Roualt-i erejű Krisztus-portréival” foglalkoznak.

Napjaink művészetének tárgyalása is szerencsésen, tárgyilagosan megoldott részlete a könyvnek, pedig a feladat — igen érthetően — korántsem mondható hálásnak. Németh munkájának rendkívül sikerült passzusa a Medgyessy-Ferenczy Béni-Bokros Birman triász utáni szob-

rászműzedék két legkiválóbbjának: Borsos Miklósnak és Vilt Tibornak bemutatása, a két mester merőben ellentétes alkotásának, művészi magatartásának, formanyelvének körvonalazása. De hűséges, művészi súlyokkal arányban álló, finom portrékat nyújt Németh Lajos mai festészetünk prominens mestereiről is (Korniss Dezső, Bálint Endre, Csernus Tibor, Ország Lili), sőt már az utánuk következő generáció legtehetségesebbjeire (Berki Viola, Szabó Ákos, Karáton Gábor, Maurer Dóra, Major János) is felhívja az olvasó figyelmét.

A könyv pozitívumai mellett a hiányosságok elenyészők. A kelleténél gyakrabban bukkan fel a „perdöntő”, de főleg a „rangos” jelző, néha kicsit ríktó egy-egy megfogalmazás (pl. Ady: „varázséneket vijjogó sámán”), olykor akad ellentmondás is (pl. a 94. oldalon a szerző egyetértéssel idézi Rabinovszky Máriusz szavait Egry „kozmosz, transzcendens szemléletéről”, a 152. oldalon viszont azt állapítja meg, hogy Egry piktúrája „nem transzcendentális”). Előfordul egy-egy lektori figyelmetlenség is (a 34. oldalon Komjáthy Jenő századvégi költő keresztneve Györgyre fordult; a 161. oldalon tévesen szerepel a Perlrott Csaba Vilmosról szóló kötet írójának neve). — egy-két értékelést sem tudunk fenntartás nélkül elfogadni (pl. a Ferenczy Károly kései munkáit lekcicsinylő sorokra gondolunk*). Jól tudjuk, egy ilyen jellegű könyvvel szemben nem támasztható a lexikális teljesség igénye, mégis úgy véljük, hogy a már elhunyt művészek közül Mattyasovszky-Zsolnay László, Hrabéczy Ernő, Hatvány Ferenc és Martinszky János, az élő alkotók közül pedig Földes Lenke és Baksa Soós György szobrászok — munkáik kvalitásai alapján — feltétlenül említést érdemeltek volna.

Végeredményében azonban nem néhány vitatható mondat és nem a szórványos feledékenységek a jellemzői Németh Lajos könyvének. *Művészeti irodalmunk számottevő, becses alkotása ez a munka; hivatott és megbízható kalauz mindazok számára, akik be kívánának hatolni a közel múlt és a jelen magyar képzőművészetének sokszínű, gazdag világába. Németh könyvét az olvasó a jelenkori magyar művészetet tárgyaló legkülönb mű-*

* Körner Éva felfogása Ferenczy kései munkáiról egészen más, mint Némethé: „Ferenczy Károly utolsó, klasszicizáló korszakában... egy sor szimbolikus tartalom és forma megfogalmazásában — vagy legalábbis felfedezésében — megelőzte az avantgarde-ot, amely tudatosan (vagy öntudatlanul) kapcsolódik hozzá.” (Körner: Derkovits Gyula, Corvina, 1968). A magunk részéről Ferenczy 10-es évekből munkáinak megítélésében az idézett sorokban kifejezésre jutó véleményt osztjuk.

ve (Kállai Ernő: „Új magyar pikktúra”, Genthon István: „Az új magyar festőművészet története”, Kassák Lajos: „Képzőművészetünk Nagybányától napjainkig”, Körner Éva: „Magyar művészet a két világháború között”) mellett fogja könyvespolcán elhelyezni.

* * *

Brassai (eredeti nevén Halász Gyula), az 1899-ben Brassóban született, közel egy fél évszázada Párizsban élő festő, grafikus és világhírű fotografus „*Beszélgetések Picassóval*” című munkájának magyar nyelvű kiadása — *Réz Adám* nagyon jó fordításában, a szerző többtucatnyi fényképfelvételével — a közel-múltban jelent meg a „*Corviná*”-nál. (A könyv első ízben Párizsban látott napvilágot, 1964-ben, a nagytekintélyű Gallimard-nál.)

Brassai a 30-as évek elején ismerkedett meg Pablo Picassoval, aki megbízta őt szobrainak lefényképezésével. Miközben százával készültek a Brassai-fotók Picasso műveiről és magáról a mesterről, — a kapcsolat fokozatosan barátsággá mélyült. A magyar művész feljegyezte Picassonak gyakori együttléteik során elhangzott véleményeit, kijelentéseit, önvallomásait, — így jött létre ez az érdekes és értékes kötet, amelyet írója Picasso bátorítására bocsájtott a nyilvánosság elé.

A kép, amely a könyv lapjairól élénk tárul, olyan művésznek mutatja Picassot, akit goethei természetesség és sokoldalúság, „elképesztő arányú tevékenység” és — ugyancsak Goethére emlékeztető — „hervadhatatlan fiatalság” jellemez, s akit — „állandóan növekvő világhíre” s az őt körülrajzoló hódolók esodálata ellenére — „fokozódó magány” vesz körül.

A Brassai-könyv a spanyol-francia mesternek számos olyan megnyilatkozását tartalmazza, amely kulcsot ad a művész egvénisége és enigmatikus munkássága zárának felpattantásához, „a picassói titok” megközelítéséhez. Az élete 88-ik esztendejében járó alkotót, akit oly sokszor neveztek a valóság, a természet tagadójának, igazában a legszorosabb szálak kapcsolják a valósághoz, a természethez: „En mindig a hasonlatosságra törekszem. A festőnek figyelnie kell a természetet, de sohasem szabad összetévesztenie a pikktúrával.” A festő, aki ellen gyakorata hangzott el az a vád, hogy sok a hevenyészett, könnyelmű kézzel ontott műve, így vall művészi igényességéről: „Ritkán bírom ki, hogy neki ne menjek ugyanannak a dolognak, nem is tudom, hányszor. Mindig a tökéletesre

kell törekedni. Ezen a szón persze mindenki mást ért. Számomra azt jelenti: vászonról vászonra — tovább, mindig csak — *előbbre*.” Nem egyszer szemére vetették Picassonak, hogy túlzottan keresi a sikert. A mester ezt feleli bírálóinak: „A művésznek szüksége van a sikerre. Nemcsak azért, hogy megéljen, hanem elsősorban azért, hogy meg tudja valósítani a művét... A fiatalkori sikerem lett a védőpáncélom. A kék, a rózsaszínű korszak megannyi pajzs volt, amely megvédett. A sikerem oltalma alatt megcsinálhattam, amit akartam... Mindent, amit akartam.”

Brassai könyvének oldalain — Picasso mellett — a korszak sok más szellemi kiválósága is feltűnik, — így Matisse, a zárkózott természetű nagy festő, aki visszavonult életmódját a klasszikus francia aforistákhoz méltó szellemességgel indokolja meg: „Az életben választani kell: vagy festünk, vagy társaságba járunk. Mind a kettőt nem lehet egyszerre...”, vagy D.-H. Kahnweiler, a műgyűjtő és művészeti író, aki szerint „Franciaországban csak a katolikus egyház ösztönözte a jelenkori nagy művészeket: Matisse-t, Léger-t, Rouault-t, Le Corbusier-t. Ha valaki a mai művészet szintézisére kíváncsi, el kell mennie Vence-ba, Ronchamp-ba... Couturier atyának nagy érdeme, hogy mindezt elfogadtatta a papsággal.”

A magyar kiadás élén *Illyés Gyula* mutatja be a hazai közönségnek Brassait, a nagyszerű fotóművészt, akinek izgalmas Picasso-könyve hiteles arcképet rajzol korunk már-már legendás hírű alkotójáról, „az új esztétikát teremtő, egy korszak ízlését megváltoztató” katalán művészről.

* * *

„*Az én múzeumom*” című nagyon hasznos ismeretterjesztő sorozat (Képzőművészeti Alap kiadóvállalata) legutóbbi füzeté *Verrocchio* firenzei szobrásznak, a Velencében álló Colleoni lovasszobor mesterének (aki Mátyás magyar királlyal is kapcsolatban állott), a milánói *Boltraffionak* (akinek két fontos művét a budapesti Szépművészeti Múzeum őrzi) és a XVI. század elején Pármában tevékenykedett *Correggionak* tevékenységét vázolja. Dr. *Prokopp Mária* művészettörténész nagy felkészültséggel birkózott meg avval a nehézséggel, hogy a Boltraffio-irodalom fölöttébb szegényes; könyvecskéje — mind stílusát, mind tartalmát tekintve — a sorozat legszínvonalasabb darabjai közé tartozik.

D. I.

(Bach és Bartók a Zeneakadémián.) Utánozhatatlan légkörük van ezeknek a vasárnap délelőtti hangversenyeknek! Ilyenkor nem a sznob áhitat legelője lengi be a Zeneművészeti Főiskola öreg hangversenytermét, mint gyakran máskor, nem is az estélyi ruhák változatos felvonulása kápráztatja el a szemet, hanem sokkal inkább a friss, üde várakozás, a fiatalság jelenléte. Ritkán látni annyi fiatal zenerajongót, mint a Rádiózenekar Bach—Bartók matinén. Aligha mehetnének persze jobb helyre, nehezen találnának mélyebb élményt, mint ezek a zenei délelőttök, amelyek újra és újra ráirányítják a figyelmet e két hatalmas alkotó életművére. Ferencsik János hangversenyéről pedig azt is elmondhatjuk, hogy az év egyik legérdekesebb és lejértékesebb zenei eseménye volt.

Az érdekességet kétségkívül az jelentette mindenekelőtt, hogy Ferencsik a zongora mellől irányította a Rádiózenekar legkiválóbb szólistáit. Anda Géza hangversenyére emlékezve némi fenntartással vártuk ezt a kísérletet, s való, hogy a zongorista Ferencsik egészen más-jellegű élményben részesített a koncert első részében, mint a karmester a másodikban. Am élmény volt ez is: elcsodálkozva figyeltük a kitűnő karmester finoman kimunkált, nemesen alkalmazkodó zongorajátékát, amely arra is jó példát szolgáltatott, hogyan helyettesíthetjük a Bach korabeli zongorát a miénkkel. Ferencsik János nagyon ügyelt arra, hogy soha ne fojtja el a hegedűk vagy a fuvala hangját, mindvégig a háttérben maradt, s csak a virtuóz kadeneciákat emelte ki. (Ezeket igen szépen adta elő!) Nagyszerű alkalmazkodással játszott irányításával a kicsiny létszámú szólista együttes, amelyből ki-kicsillant Ney Tibor fényes, szívből muzsikáló brácsája, az V. Brandenburgi versenyben pedig Lajos Attila szép fuvalahangja is elgyönyörködtetett.

Bach Brandenburgi versenyei — ezek a csodálatos zenekari alkotások sajnos sokkalta ritkábban szólnak meg hangversenyeink másorán, mint azt népszerűségük és zenei értékük indokolná. De ha hallhatjuk is egyiket-másikat, akkor is inkább az a probléma foglalkoztat, vajon a mai zenekar hangzása alkalmas lehet-e a barokk zene hibátlan tolmácsolására. Ferencsik János ezen a forró hangulatú délelőttön bebizonyította, hogy — igen! Rendkívül éles, biztos ritmus-

sal bomlott ki a művek zenei szövete — ez Bach tolmácsolásának egyik alapkérdése. Hol itt, hol ott szólalt meg a téma, hol ez, hol az a hangszercsoport vette kezébe az irányítást, és végül az egész zenekar finom párbeszédéből ritka szépséggel tárult a hallgatók elé mindkét versenymű. Ahogy a folyondárként szeretőgazó, majd ismét egymásba ölelkező zenei frázisokat hallottuk, Casals Bachról adott jellemzésére gondolhattunk: „Minden érzését lelke legmélyéből merítette, és a legtökéletesebb formában fejezte ki.”

A Brandenburgi versenyek hallgatása közben nehéz szabadulni valami kimondhatatlanul fenséges, derűs érzéstől. Holott a hat zenekari darab éppen Bach életének egyik letragikusabb korszakát idézi, amikor a felhőtlen kötheni évek közepette egyszerre rászakadt a legsúlyosabb gyász: elvesztette feleségét, s azt is éreznie kellett, hogy körábrándban kedvelő hercegi ura, mint fordul el tőle. Ez az érzés ott vibrál a lassú tételek mély gyászában, nemes pátoszában, s végeredményben épp ez az újszerű zenei fogalmazás emelte Bach zenekari művészetét a számára is sokszor mintának tartott kortárs-olasz zeneművészet fölé. Ott fények és árnyak tükröződnek a végtelen tenger ábrándos síkjából, itt a mélyre is eljutunk, és az abszolút lényeg tárul fel előttünk a zene köntösében. Bach volt az egyetlen, aki le tudta írni: „Jöjj, édes halál!”, s ez számára nem valami szent együgyűség eredménye volt, hanem a megélt bizonyosság: tudta, hogy az élet és halál dialektikus egységbe fonódik, s a múlt, jelen és jövő metszéspontjában ott az „örök” fogalma is, amelyet oly nehéz fölmérni és megérteni. Bach a zene útján közeledett hozzá, és mert oly mély hittel közeledett, eljutott a lényegéig.

A hangverseny második felében megint csak a lényeg közelében járó alkotás csendült fel Ferencsik keze alatt: Bartók műve, a Kékszakállú. A két szólista természetesen Szőnyi Olga és Faragó András volt. Természetesen, hiszen szerte Európában nagy sikerrel énekelték már e szerepet, s ha felfogásukban van is különbség — Szőnyi Olga mintha lírikusabb lenne, s a mű balladai mélységeit hangsúlyozza, Faragó pedig erőteljesen a drámai csúcspontokra tör — mindketten megfelelnek Bartók felfogásának, melyet saját művéről alkotott.

A Kékszakállú hallgatásakor tetten érhetjük azt a pillanatot, amint a mű a művészi életpálya valóságává válik, s a külső behatások, amelyekről csak az életrajz szükös adatai tájékoztatnak, egyszerűen minőségileg magasabb megfogalmazásban jelentkeznek. Bartók a kor ezer keserűségére, a saját váltságára, kétségeire válaszolt Balázs Béla újrafogalmazott misztériumával. „Meg volt győződve — írja Bartókról Balázs Béla —, élete munkája hiábavalóságáról. Félelmesen nagyszerű látvány volt ez a konok harc, remény nélkül, hit nélkül, és mégis jegessé dermedt, keserű keménységgel. Kötelességből.” Bartók összeszorított foggal, csak előre szegezve tekintetét, azt akarta megfogalmazni, ahogy az ember végsőkéig elmagányosodik a történelemben, és immár nem érvényesek rá a hagyományos kategóriák: a hit, bizalom és a megváltás tudata.

Érdekes, hogy az opera valahol végül mégis önmaga ellentétébe fordul. A Kékszakállú ugyan nem válthatja meg Judit, hanem ő is odakerül a többi asszony mellé a titokzatos utolsó szobába, ugyanakkor azonban ezernyi szépséget, fényt tár elvesztője elé, éppen azokat a kincseket, amelyeket szeretete és önfeláldozása fakasztott. A zenei faktúra mindvégig remekül érezteti is ezt az ellentétet: még a mű lezárása sem végérvényesen és feloldatlanul traikus. Maga az élet is ilyen: szépségeken és bukásokon visz az utunk, s ha nem is vesszük észre mindegyik állomását, amikor ilyen művészi tükörképen tárul elénk, mint Bartók operájában, akkor eszmélünk csak rejtett buktatóira és feltáratlan szépségeire. A Rádiózenekar és Ferencsik János mindvégig nagyvonalú tolmácsolásban tárta a közönség elé Bartók zene-művét, érihető, hogy a hangverseny végén hosszan zúgott a lelkesedés tapsvihara.

(Egy fiatal művész pályája elé.) Alighanem még csak a pálya első állomásait járja Raffael Orozco, a fiatal spanyol származású zongoraművész, máris tüneményes magasságokat sejtett azonban Csajkovszkij b-moll zongoraversenyének előadásával az Erkel Színházban megtartott frenetikus sikerű hangversenyén. Ahogy ez a fiatal művész megszólaltatta hangszerét, ahogy a mű fátylas szépségei mögül kibontotta az öröm harsány dalolását, ahogy a romantika dübörgő hangtorlaszai mögül fel-felvillantotta a klasszicizmus éteri tisztaságát, azt csak a legnagyobbak já-

tékához lehet mérni. Reméljük, hogy pályája töretlen ívben emelkedik továbbra is. Kiséretét fiatal magyar karmester Oberfrank Géza látta el alkalmazkodó egyszerűséggel. Tetszett megfogalmazásában Muszorgszkij-Ravel. Egy kiállítás képei című freskójának élénk színhatása. Sikere még sokkal nagyobb lehetett volna, ha takarékosabban bánik áradó mozdulataival.

(L e m e z f i g y e l ő.) Úgy hittem, hogy karácsony idején lemezek sokasága kerül majd kezembe, a Hanglemezyártó azonban megelégedett a Denevér — nyilván sikeres — felvételével, a Csárdáskirálynővel és egy klasszikus lemezzel. Az utóbbi azonban egyike a legremekebb magyar hanglemezeknek. Heribert Esser, vezénylővel, a Rádiózenekar kíséretében Fischer Annie adja elő rajta Beethoven c-moll zongoraversenyét. (LPX 1288) A műnek sok felvétele ismert, lemezre játszott a többi között Backhaus, Casadesus, Wilhelm Kempf — úgyszólván valamennyi nagy zongorista. Fischer Annie azonban ebben a társaságban is igazi egyéniség, akinek külön, sajátos mondanivalója van a zongoraversenyéről. A szokottnál talán kissé erőteljesebbre fogalmazza a zongoraszólamot, és így sok helyen mesterien érzékelteti a mű ellentétét, a zeneköltő tragédiáját, amelyet azonban ekkor még el-lensúlyozott valami könnyes, fel-feltörő, meg-megbicsakló, éltető humor. Heribert Esser — tisztán, szépen kidolgozott zenei kísérete után — különösen a meglehetősen ritkán hallható II. Leonóra nyitányban kellemes meglepetés. A lemez kiállítása is igen izléses: Beethovennek a Nemzeti Múzeumban őrzött zongoráját ábrázolja a tasak egész o'dalalás képe, mely Bánó Endre művészi tervezését dicséri.

A Hanglemezekklub tagjainak jelenthető örömet Schubert Pisztrángtűsének felvétele (LPX 11342), a Bartók-vonósnégyes előadásában, amelyhez vendégként Malcolm Frager és Tibay Zoltán csatlakozott. Ezt a felvételt is bizvást odaállíthatjuk a „nagy” lemezek mellé, különösen szépen sikerült a variációs tétel finom megoldása. Mintha más hangzásideált képviselne ugyan a zongoraművész és a Bartók-vonósnégyes, ez azonban végső soron inkább csak növeli a mű lüktetését, lefojtott erejét. A lemezen ráadás képpen Sziklay Erika elénekli a Quintet alapjául szolgáló dalt. Szívesebben vettük volna, ha önálló lemezen teszi ezt.

RÓNAY LÁSZLÓ

Frantisek Vlácil: A méhek völgye. A kultúra időbeli termék, fogalmá elválaszthatatlan a folytonosságtól. A történelmet ismerő, átérző ember — még a legegyszerűbb fokon is — a múlt hosszabb szakaszát vallhatja a magáénak, mint aki csak a pillanatot fogja át. Tulajdonképpen a jelene terjed messzebb: úgy érezni ugyanis, ahogy a múltban éreztek, már soha nem fog. A „mai kultúra” fogalma tehát mélyen az eltelt időbe ágyazódik, ki-ki akkora részt vállal belőle, amekkorát megismert.

Az irodalom, festészet és zene mellett a film is külön műfaj. Eppen önállósága következtében kell fölfontelnünk, hogy lényegében — fáziseltolódásokkal ugyan — a többi műfaj fejlődésével fokozataiban hasonló utat is jár be; így lehet a film például történelmi, társadalmi, filozófiai stb. A történelmi tárgyválasztás többnyire jellegzetesen világnézeti célokat takar. A filmben — valószínűleg műfajának fiatalsága következtében — különösen ez a helyzet; itt még nem találtak rá a „történelmi” tárgyfeldolgozás olyan rafináltabb, s egyetemesebb módszereire, melyekben nem annyira a mának szóló aktualitás, mint inkább az elvont lételemzés szempontjai a fontosak (T. Mann: József és testvérei, Mészöly M.: Saul). A múlt ábrázolásának filmnél elkerülhetetlen vizuális direkttsége a hitelesség érdekében megkövetelné, hogy az ábrázolás módszerei, a szereplők játékanak és a környezetfestésnek hétköznapi eszköztelensége jelentéktelenné tegye a technikai kérdést, és ily módon a néző figyelmét maradéktalanul a fölvetett kérdésre fordíthassa. Ezt a színházról teljesen idegen „közönségességet” a film jelenleg még a mai tárgyú műveiben is csak részletekben képes megvalósítani. Annyi kétségtelen, hogy az egyes dokumentatív irányzatok előtörése mellett (pl. cinema direkt) a végső szót a műszaki fejlődés fogja kimondani, az egyre tökéletesebb fölvevőeszközök. (Legnagyobb jövőbeli ellentmondása egyébként a filmnek, hogy a legtermészetesebb közvetlenséggel ábrázoló műfajként a legbonyolultabb technikát, a legösszetettebb munkát igényli.)

F. Vlácil műve tehát, mint eddig minden hasonló film, a történelem ürügyén aktualizál; sajátos módon még az is fokozza ezt a hatást, hogy a korhűsége a szokottnál is nagyobb gondot fordítottak. A korai középkor világában lejátszó történet az időbeli távolság követ-

kezében amúgy is nehéz adaptációs próbára állította az alkotókat, hogy a művi hitelesség szükséges látszatát a legkönnyebben megvalósítsák, nem annyira a díszletek, mint inkább a szereplők gesztusainak középkoriságára ügyeltek, s helyenként már-már kamara-jelleget adtak a filmnek. A szénégetőkkel lejátszott esti jelenet mindenestre remekbeszabott kísérlet a dialógusokban megnyilvánuló hitelesség megteremtésére.

A filmben tulajdonképpen a totálisan értelmezett eszmei felsőbbrendűség ütközik össze az ökológikus szemléletű, a mindennapok közönséges zűrzavarában önmagát megtaláló magatartással. Mindezt két fegyveres templomoslovag sorsában, akik közül az egyik emberi gyengeségének megfelelő életet akar kezdeni, a másik pedig eszelősen ragaszkodik a magasabbrendű lét fikciójához, s ennek érdekében gyilkolni is kész. A rend várából hazájába visszamenekült lovagot barátja visszatérésre akarja bírni.

Meg kell mondani, hogy a *Méhek völgye* nem mindig tudott valóban filmszerű lenni azokon a helyeken, ahol ezek az összeütközések képi formában megnyilvánultak. Néhány tárgyat azonban meglepően jól „eldologiasítottak”, jelképszerűvé tettek, mint például a lovagok hatalmas kardját, melyet időnként mindig elhelyeztek valahová a képbén, hol a földbeszúrta, hol a földre fektetve, hol meg átdöfve vele egy embert; a szereplők összeütközései lényegében irodalmi kategóriák szerinti zajlottak le, a szavak és mozdulatok szabályos technikájával.

Így, irodalmilag-filozófiaiilag is sokatmondó azonban ennek az eszméjéhez a kegyetlenségig hű embernek a vergődése, aki kénytelen végignézni, hogy szökött barátja hogyan házasodik meg, és készül a mindennapos bűnök és a szaporodás egyszerű világában alámerülni, miközben valójában győzelmesen túléli a megszállottak, az eszmények magtalan földi kísérletezőit.

A lovagrend áruhájába öltöztetett két főszereplő a lengyel L. Kolakowski személyiségfilozófiájának két alaptípusát képviseli, akiket elsősorban a világgal szembeni kérdésföltevés módja különböztet meg.

Az egyik szerint a kollektív élet bizonyos intézményei szuverén, kétségbevonhatatlan értéket jelentenek, és a társadalom irányítását ezek fönntartása érdekében kell folytatni.

A másik szerint az emberi egyéniségek egymástól mindig különböző reakciómódjai megváltoztathatatlan tények, és ezek a különbözőségek csupán annyira használhatók föl a társadalmilag hasznos hajtó cselekményekre, amennyire a bennük rejlő agresszivitást és destruktivitást elviselhető minimumra redukálják.

Az elsősre a konzervatívva merevedett gondolkodás a jellemző, mely intézménytotalitásával saját túlélését igyekszik biztosítani; a másokra pedig egyfajta gazdaságossági szemlélet, mely a különböző nézetek közötti kölcsönösség alapján a viszonylag legelviselhetőbb helyzetet választja.

A cseh film mindezt egyszerű, érthető eszközökkel, sokszor epikus sodrással, valami magától értetődő természetességgel tudja közvetíteni. Néha majdnem mesészerű már a hangvétele, ami mélységes emberközelségének bizonyítéka.

Aktualizáló helyzetelemzésük egy másik ponton is észrevehető: a Keleti-tenger partjáról fölkerelkedett lovag hiába próbálja visszaférésre bírni rendtársát, akiben azonban az élet utáni vágy ellenére kitörölhetetlen nyomokat hagyott a rendi élet totalitása. Annyit mond ezzel a film, hogy korának eszméitől végül is senki sem szabadulhat teljesen. Végső meggyőzés mégsincs: az „elvhű” lovag ezért azt az embert pusztítja el, akiért társa a hazatérést választotta. Így az ő sorsa is elkérülhetetlenül a halál, — nem tételezhető föl, hogy Vlkov (németül

Wolfsburg) várában megbosszulatlanul hagyták volna az ilyet. De azok halála után, akiket szeretett, a menekülő önként visszatér a rendbe: az életében keletkezett úrt korának ideológiája újra kitöltötte. A film azonban mégse hagy kétséget afelől, hogy a „méhek völgyében”, melyet már végleg elhagyott, diadalmasan tovább szaporodnak a közömbös emberek, a militáns lovagrend erőfőlye pedig az idő során semmivé foszlik. A cselekményvezetés során hol a gyermekkori nyári délutánok méhzügása erősödik föl, hol pedig a hideg, monumentális tenger hullámverése, mintegy jelképezve a pólusokat, melyek között a mindennapi élet embere vergődik.

RÖVIDEN: H. Seemann: Emberrablók. A XIX. században élt *Stevenson* romantikus ifjúsági művének filmrevitelénél a német rendező biztos kézzel igazította helyre a klasszikus író eszmei tévedéseit. Az angol—skót háború fordulatos cselekményeire épített kalandregény szereplői ily módon — az anakronizmusnak fittyet hányó merészséggel — világosan két táborra osztotta: kizsákmányolóokra és kizsákmányoltakra, ami szórakoztató. **G. Bianchi: Ha mondom, hogy szeretlek.** Gyakorlott rendezőiparosok és rossz színészek erőfeszítéséből született ez a mindenhonnan összelopkodott tárgyú film. Az elért színvonal kétségtelenül szárdékos igyekezet eredménye: ennivre szellemtelenül ugyanis véletlenségből nem lehetett volna összefércelni a kötést.

UNGVÁRY RUDOLF

A NEMZETKÖZI DIALÓGUS-FOLYÓIRAT ELSŐ ÉVE

1968 januáriában a freiburgi Herderkiadó gondozásában nemzetközi dialógus-folyóirat indult meg. Megjelenése osztatlan örömet váltott ki napjaink minden jóakarató, a békés dialógus szellemét ápolni kívánó emberében. A folyóirat lapjairól az a szellem árad, amelyet a legújabb időkben méltán tartanak „XXIII. János pápa szellemének”. Olyan szellem ez, amely valódi korigényből fakad, amely mindenki felé feltárt, minden fontosat el kíván mondani és mindenkit meg akar hallgatni.

Az immár egvesztendő folyóirat címe: INTERNATIONALE DIALOGZEIT-SCHRIFT. Szerkesztői — mester és tanítványa — *Karl Rahner* és *Herbert Vorarmler* már hosszú idő óta adnak ki közösen gyűjtéményes munkákat, lexikonokat. Az első szám hivatalos szerkesztői bevezetőjében nyomatékkal hangoztatták, hogy az induló folyóirat a legkü-

lönfélébb szellemű és pozíciót képviselő emberek között óhaját valódi egvűttműködést kialakítani. Ennek érdekében autentikus információkat kíván nyújtani, amelyek nyomán a vélemények kölcsönös felülvizsgálatára és a fennálló konvergenciák bemutatására egyaránt tág tér nyílhat. Természetesen e célkitűzés érdekében a folyóirat szerkesztőinek már eddig is s a jövőben még fokozódó mértékben kell komoly erőfeszítéseket végezniük. Munkáituknál segítségükre siet a mind szélesebbre tervezett nemzetközi szerkesztői grémium s a nagyszámú író-munkatárs.

A szerkesztők mindjárt az induláskor leszögezték, hogy nem kívánnak semmiféle „normát” előírni s hogy szívesen várják a munkatársak és olvasók kritikáit, ötleteit és leveleit. A jelentősebbeket ezekből nyomatásban is közzétették. A szerkesztők azt is hangoztatták,

hogy nem alkalmak semmiféle steril polémiának, sem pedig a napi politikának szolgálatába szegődni. Az évente négy alkalommal megjelenő számokat általában egy-egy alaptéma köré kívánják csoportosítani.

A folyóirat a maximális mértékben kívánja a szabadság szellemét ápolni és szolgálni. Filozófiai, etikai, teológiai, stb. kérdéseknél nem óhajt alkalmazni a szerkesztőség sem világnézeti, sem vallási vagy bármiféle kötöttséget. Hasonlóképp a teljes szabadság és kötetlenség elvét akarják a munkatársak, az írók személyét illetően is szem előtt tartani. Távolkeleti és nyugati humanisták épp úgy elmondhatják a folyóirat hasábjain gondolataikat, mint bármily ideológia vagy vallás képviselői.

A szerkesztőség külön kiemelte, hogy a mind erőteljesebben kibontakozó keresztény-marxista párbeszéd elmélyítését is szolgálni szeretné. E törekvésük során az egyenlő jogú partnerek lojális találkozását kívánják elősegíteni. Remélhetőleg — hangoztatja mindjárt az első szám bevezetője — a közreműködő keresztényeket senki sem fogja „baloldaliaknak” vagy épp „eretnekeknek”, a marxistákat pedig „revizionistáknak” bélyegezni.

A szabad fórum elvét abban is következtesen meg kívánja az új folyóirat valósítani, hogy szerzőit nem társadalmi, egyházi vagy egyéb „rangjuk” szerint sorolja egymás után, hanem a szerkesztés igényeinek, a dialógikus struktúra követelményeinek megfelelően állítja majd egymás mellé. Így például mindjárt az 1. szám első tanulmányva *Dominique Dubarle* dominikánus-professzor tollából származik: oly embernek írása, akinek elévülhetetlen érdemei vannak a keresztény-marxista dialógus megindításánál. Ezután — több marxista és keresztény szerző után — csak nyolcadjikk helven találkozzunk *Karl Rahner*, majd a kilencediken *Franz König* bitoros nevével, illetőleg tanulmányaival. S mindez azért, mivel a szerkesztés szabadsága többek között azt is megköveteli, hogy mindenfajta „személyi kultusz”-t háttérbe szorítsanak.

Az első évfolyam gondos olvasása nyomán feltétlenül leszögezhetjük: a tervezett elképzeléseket, hangoztatott alapelveket a szerkesztőség szinte maradék nélkül valóra váltotta. Állításunk igazolására legyen szabad itt a hazai protestáns „THEOLÓGIAI SZEMLE”-nek részletes ismertetésére (1968. 11-12. sz. 381-384) és *Lukács* Józsefnek, a *Világosság* főszerkesztőjének *Karl Rahner*rel folyta-

tott, az *Új Ember*-ben közzétett beszélgetésére utalnunk (1968. szept. 29.) *Rahner* az „*Új Ember*” munkatársa előtt többek között hangoztatta, hogy örömmel hallotta a magyar marxista *Lukács* szájából az elismerő szavakat folyóiratukról, annak szerkesztéséről. Különös meglepéssel töltötte el, hogy a *Világosság* főszerkesztője a dialógus-folyóiratnak tárgyilagosságát emelte ki.

A folyóirat első évfolyamának négy száma — a tervezettnél jóval bővebb tartalommal — 424 oldalon jelent meg. E körülmény is világosan mutatja, hogy a szerkesztőknek nem kellett „vadászniuk” munkatársakra. A jelentkező érdeklődés — amint azt e sorok feljegyzője *Herbert Vorgrimler* professzortól, az egyik szerkesztőtől hallotta — érdekes módon német nyelvterületen kisebb volt az első év során, mint más országokban. Ezért fokozott példányszámú spanyol, olasz és angol kiadást is indítanak.

Örömmel kell szólnunk a magyar vonatkozásokról is. Már az első négy számban több magyar szerző nevével találkozunk. Így az 1. számban a Párizsban élő magyar dominikánus professzor, a Nemzetközi Kulturális Kutatóközpont vezetője, *A. R. Sigmond* tett közzé a keresztény-marxista dialógusról tanulmányt. A 3. szám Bevezetőjét *Bognár József*, a Magyar Tudományos Akadémia afrikai kutatóközpontjának osztályvezetője írta s ugyancsak ő írt nagy tanulmányt „Entwicklungshilfe und demographische Revolution” címmel. *Sigmond* Ravnund e számban is publikált „Entwicklung und Armut” címen. A 4. számban ismét két magyar szerzővel találkozunk. *Tordai Zádor* professzor „Deskriptive Skizze einer Theorie der Verantwortlichkeit” és *Hegedűs András* professzor „Soziologische Probleme in der sozialistischen Gesellschaft” írásait olvashatjuk itten. Az időközben már megjelent 1969-es 1. számban *Heller Ágnes* a hit és bizalom problémájáról és *Szenay András* a 2. vatikáni zsinat szellemében végzendő keresztény-marxista párbeszédéről tesznek közzé tanulmányokat.

A nemzetközi szerkesztői grémium még további bővítésre vár. Különféle vallású és világnézeti tagjai között — többek között — helvet foglalnak benne *Branko Bošnjak*, *Wilhelm Dantine*, *Leslie Dewart*, *Vitezslav Gardavsky*, *Giulio Girardi*, *Walter Hollitscher*, *Francois Houtart*, *Erika Kadlecová*, *Tadeusz Mazowiecki*, *Johann B. Metz*, *Jürgen Moltmann*, *Marc Oraison*, *John A. T. Robin-*

son, *André Raymund Sigmond, Szennay András.*

A folyóirat szerkesztői tisztában vannak azzal — amint ezt az első évet záró 4. számban hangoztatják — hogy az élet súlyos problémáinak tárgyalásánál *egyetlen* „rövid út” van: ez pedig a hosszantartó, kitartó türelemnek az útja. A folyóirat úgy indult és továbbra is úgy kívánja munkáját folytatni, hogy írónak

és olvasóinak, mi több, az emberiségnek közös ügyét szolgálja. Célkitűzését már az első évben is sikeresen követte. Egyetlen év leforgása alatt erős, életet biztosító szálakat fűzött emberek és országok között. Oly emberek és országok között, akik és amelyek egyaránt elkötelezettek a közös jövőt, a mind humánusabb világot, a világ békéjét kialakítani, szolgálni és fenntartani.

— nr —

POSSONYI LÁSZLÓ: BŰNBAK ÉS ÁRULÓ

(*Kuthy Lajos életregénye — Ecclesia kiadó*)

Történelmi események nagy hősei sem diktálják bele magukat egy róluk készülő regénybe. Ott is meg kell küzdenie az írónak, hogy érzékletesen idézze fel a kor atmoszféráját, szétszóródott emlékekből és saját fantáziájából keverjen színeket a háttérhez, nem is beszélve annak az isteni szikrának az előcsíholásáról, mellyel az alkotó művész újraalkotni képes, művében is továbbélő életet lehelni alakjaiba, eleven drámai feszültségekkel tölteni meg a porosodó aktákról előszóltott eseményeket.

De mindez talán mégis könnyebb, mint a megidézett nagy időknek egy szürke hétköznapiját, a nagy események kavargásában elvesző kis epizódokat felragyogtatni, vallomásra bírni a nagy hadvezér fegyverhordozóit, a kiváló államférfi íródeákját, lefűjni a port a nagy dicsőség babérokoszorújának egy levélkéjéről s a nagy bukások névtelen elbukottjainak sorsában éreztetni meg a tragédia szélességét.

Erre vállalkozott *Possonyi László*, amikor regényt írt *Kuthy Lajos*ról, a magyar szabadságharc „fénvből sötétségbe zuhanó, tiprott és tépett figurájáról”, akit a világosi bukásba beletörődni nem tudó honfitársai árulónak bélyegeztek, kora pedig annyira a feledés sötétjébe taszította, hogy még sírját sem lehet megtalálni a nagyváradi temetőben.

Kockázatos vállalkozás ez még oly kitűnő író számára is, mint *Possonyi László*, aki írói talentumai mellett még azal a ritka adománnyal is rendelkezik, hogy valami evangéliumi ihletésű szerszénnyel szeretne mindig és mindenhol pártjára kelni a kicsiny és nagyobb igazságtalanságot szenvedett embertársainak. Ahogyan könyvének utószavában maga is vallomást tesz erről: „ahol valami sérelmét leli meg az igazságosságnak, ott rendőrutyaként kapa-

rászni kezd, körmével hányja föl az avart, hogy megvallassa még a földet is, a holtakat is.”

De még így is kockázatos volt ez a vállalkozás, hiszen nem egy kitalált alakról írt regényt, hanem múlt századi irodalmunk egy méltánytalanul elfeledett írójáról, a francia romantikus irányzat első és talán legjobb hazai képviselőjéről, *Batthyány Lajos* titkáráról, aki az írói hírnév ormán azt a szerepet is vállalta, hogy összekötő láncszem lesz az első forradalmi jurátus nemzedék és *Kazinczy Gábor* még radikálisabb korosztálya között. *Kuthynak* tehát konkrét helye, szerepe, időben és térben körülhatárolt élete volt a negyvennyolcas szabadságharcot megelőző években, a szabadságharc alatt és után. A pesti társaságban, az ébredő szabadságban, az irodalomban és politikában oly előkelően forgolódo író azonban a Világosra következő sötét idők éppen úgy eltűntetik, mint valamikor ronggyáolvasott rezéneit. Negyedszázaddal halála után *Kemeneczky Kálmán* az akkori „Ország-Világ” című lapban „Egy reneget magyar költő” című írásában valóságos csokrot állít össze *Kuthy* árulás-mítoszának vadhajtásairól. S itt jelentkezik a kockázat igazi mélysége *Possonyi* számára: pozitív regényt írni egy „negatív-hősről”.

És még valami a kockázatok itt fel sem is sorolható buktatóiból: egy romantikus író, végzetes és kilátástalan, beteljesülést igazában sohasem remélhető nagy szerelem hálójában, egy kacér nő játékszere, állandó anyagi lehetetlenségekben vergődő, lakásában irodalmi szalont nyitó széplélek — a politikában, hazája és népe sorsának megítélésében ugyanakkor hidegen józan és realis koponya. Írói feladatnak az is elég, hogy ebből az összetettségből készüljön drámai feszültségekkel teljes, izgalmas és egy méltánytalan sorson elborongó, részvétteljes regény.

A magyar történeti-regény irodalom többet kapott ennél Possonyi Lászlótól. A mai nemzedék is többet egy életrajz regénynél, mely a legendás, negyvennyolcas időkben „játszódik”. Mert miközben Possonyi — az intimitások meseteri csevegője — a tragikus történetet át-meg átszövi a nagy életek kis történeteinek s a nagy események kicsinyességeinek gúnyoros-pletykás derűjével, felcsillantja a kor nagy kérdéseit s a bélyeges homlokú Kuthy Lajos sorsában talán többet mutat meg nekünk a szabadságharc leverését közvetlenül követő idők

magyar társadalmának vívódásairól, mintha a hűségükben meg nem tántorított pozitív hősről írt volna regényt.

Ha valami hiányosságot érez benne az olvasó, az csak azért lehet, mert annyira fel tudta kelteni az érdeklődést Kuthy, az író iránt, hogy szívesen tekintettünk volna bele műveinek világába is. Leg-alább olyan mértékben, mint a „vesztét” okozó „Szózat” gyötrelmes keletkezésébe. De ez talán nem is a regényíró feladata, hanem az elkallódott magyar irodalmi értékeket számbavevő és feltáró irodalomtörténeté.

MÁGYAR FERENC

RUBIN PÜSPÖK LEVELE A PÜSPÖKI KONFERENCIÁHOZ.

A püspöki szinodus főtitkára, *Władislaw Rubin* püspök, a püspöki konferenciákhoz intézett levelében tájékoztatta a püspököket a pápa néhány döntéséről.

Bizonyos nehézségek mindezideig késleltették annak a központi teológus-bizottságnak felállítását, amelyet az 1967 őszén tartott püspöki szinodus kívánatosnak mondott. A nehézségek azokat a szempontokat illetően merültek fel, amelyek szerint a bizottság tagjait ki kell választani. A kíváncságot ugyanis az, hogy a modern teológia/ valamennyi irányzata s a világ valamennyi tája képviselőket kapjon.

A püspöki szinodus kívánsága volt egy pozitív okmány összeállítása is a jelenkor vallási kérdéseiről. Ez az ügy kizárólag a pápa illetékességébe tartozik. Ő maga — mondotta Rubin — utalt e tekintetben a pápa 1968. június 29-én kiadott hitvallására (Isten népének hitvallása), anélkül azonban, hogy azt mondta volna, hogy ez az okmány megfelelhet a szinoduson összegyűlt püspökök kívánságának. „Személyesen azon a nézeten vagyok — tette hozzá Rubin —, hogy az, amit a pápa ebben a Credoban mondott, a mai egyház tanítása.” Levelében a püspökök figyelmét csak arra hívta fel, hogy meg van ez az okirat, anélkül, hogy véleményét nyilvánított volna róla, vajon kimerítően eleget tesz-e ez a szinodus szándékainak.

Rubin bejelentette levelében egy kisebb belső bizottság felállítását is. Ez fogja őt támogatni abban, hogy az év folyamán a különböző püspöki kañok képviselői által benyújtott kívánságokat és megjegyzéseket a püspöki szinodus munkamódjára vonatkozóan megvizsgálja és a szinodus legközelebbi ülését előkészítse. E kívánságok tartalmáról, valamint az indítványok tartalmáról Rubin nem nyilatkozott, csupán annyit mondott, hogy „igen pozitív” megnyilatkozásokról van szó.

A levelében taglalt más témákról Rubin annyit mondott, hogy lényegében tájékoztatást nyújtott azoknak a témáknak állásáról, amelyeket a püspöki szinodus tárgyalt. Ezek különösképpen a liturgikus reform, a vegyesházasságra vonatkozó szabályok módosításai, a szemináriumok és az új egyházi törvénykönyv előkészítő munkálatai.

A nem-erőszak végtelenül fölötte áll az erőszaknak, a megbocsátás férfiasabb a büntetésnél. Az erő nem a fizikai eszközökben, hanem a legyőzhetetlen akaratban székél.

G a n d h i

Feltétlenül szükséges a hit tisztaságát védelmezni, de az egyház egészsége épp így megkívánja az ostobaság elleni védelmet is.

H e n r y M a r r o u

Revue mensuelle — Directeur: Vid Mihelics — Rédaction et administration: Budapest V.,
Kossuth Lajos u. 1. — Abonnements pour un an 4,50 US dollars.

S O M M A I R E

Dialogue avec les non-croyants; un document du secrétariat pour les non-croyants — *Pál Toldalagi*: Poèmes — *Mihály Medvigy*: Uppsala et la route suivie jusque là — *Klára Kardos*: Thomas Merton (1915—1968) — *Thomas Merton*: Direction spirituelle et méditation — *Ferenc Pergel*: Portrait d'un critique (István Orley) — *Yves Bonnefoy*: Poèmes (avec présentation par *Rezső Keszthelyi*) — *Lajos Áprily*: Le Cardinal (pièce) — *Imre Simonyi*: Poèmes — *Károly Dorombo*y: Mémoire de Vid Mihelics — *László Boda*: Le petit sentier (Mécontentement)
JOURNAL: Conférence pastorale à Vienne (*Tamás Nyiri*) — Biographies parallèles: Augustin Bea et Karl Barth (*Endre Szigeti*) — Journal du lecteur (*György Rónay*) — Chronique théâtrale (*Károly Dorombo*y) — Beaux-arts (I. D.) — Chronique musicale (*László Rónay*) — Films (*Rudolf Ungváry*) — Le revue du dialogue international — Sur un roman de László Possonyi (*Ferenc Magyar*).
Informations sur la couverture.

UPPSALA — ET LA ROUTE SUIVIE JUSQUE LÀ

par Mihály Medvigy

L'auteur, professeur à l'Université de théologie des piaristes de Budapest rend compte de la quatrième Assemblée générale du Conseil Oecuménique des Eglises tenue à Uppsala au mois de juillet 1968.

En guise de commentaire à la lettre adressée à l'Assemblée par Paul VI, et à la déclaration du porte-parole des quinze observateurs catholiques Roberto Tucci SJ, l'auteur retrace les phases positives et négatives de l'histoire de l'esprit oecuménique dans l'Eglise Catholique: depuis le Parlement des Religions organisé par le cardinal Gibbons à l'occasion de la „Columbus Exhibition” de Chicago en 1892 jusqu'au Directoire Oecuménique du Saint-Siège de l'année 1967. Il fait l'éloge et souligne l'importance des démarches de Léon XIII, Benoît XV, Pie XI, Pie XII, Jean XXIII, et Paul VI, et du côté catholique par Max Josef Metzger, du côté protestant par Charles Brend, Robert Gardiner, Nathan Söderblom et Wisser't Hoofs, enfin, du côté orthodoxe de celles de l'archevêque Stronopoulos Germanos, et souligne les mérites d'Athenagoras Ier, patriarche oecuménique.

Relativement à la prise de position fidèle aux traditions prise à Uppsala par les représentants orthodoxes à propos des problèmes de la limitation des naissances, l'auteur est d'avis qu'elle a encouragé fraternellement le pape à publier l'encyclique „Humanae Vitae”, qui parut dix jours après la clôture de l'Assemblée.

EN MÉMOIRE DE VID MIHELICS

par Károly Dorombo

Son nom a figuré pendant près de vingt ans à la tête de ces colonnes où, maintenant, paraissent les paroles d'adieu des amis et des collègues. Sa rubrique très appréciée, par laquelle il avait constitué un genre spécial parut d'abord sous le titre: „Questions et perspectives”, puis „Idées et faits”.

Maintenant, ces colonnes sont abandonnées tout comme son bureau avec les dossiers qui s'y empilent, dans lesquels, avec un zèle jamais démenti il recueillait les titres, les sujets, les coupures de journaux. Il nous semble incroyable d'être obligés de parler de lui au passé il est inconcevable de ne plus le voir assis à ce bureau. Il nous semble que ce n'était pas sa dépouille mortelle qui était couchée sur le catafalque entouré de fleurs et de cierges, au pied duquel nous étions venus lui dire adieu, en ce jour glacial d'après Noël.

„C'est d'un coeur reconnaissant que nous nous adressons à toi, notre Dieu pure lumière — a dit dans son oraison d'adieu Monseigneur l'évêque Pál Brezánóczy qui célébrait l'office des morts, nous te remercions d'avoir nourri pendant toute sa vie ton serviteur Vid du rayonnement de la sagesse. C'est ainsi qu'il a pu garder jusqu'au bout une âme à la recherche de la vérité toujours plus éclairée. Il a su saisir la vérité révélée pour la transmettre sans la fausser. C'est ainsi qu'il a pu fidèlement veiller sur ses frères”. En continuant son oraison l'évêque a ajouté: „Il lui a été donné d'être témoin du renouveau conciliaire de notre sainte mère l'Eglise, des enquêtes du synode, de ses nombreux efforts et entreprises. C'est sous le signe de ce renouveau qu'il a examiné les idées et les faits, en séparant les questions de bonne volonté de la vantardise la recherche sincère de l'irresponsabilité et l'enquête courageuse de l'orgueil sonnante creux. Il savait faire la différence entre le modeste grain de blé prometteur et l'ivraie émaillée de coquelicots. C'est par ce choix qu'il s'est purifié et qu'il a mûri pour devenir ton interprète, et que son activité d'écrivain s'est transformée en vocation, à ton service et au nôtre.”

Nous autres qui avons travaillé près de lui, avec lui depuis des dizaines d'années, pouvons vraiment justifier à tous égards les paroles élogieuses de l'évêque. C'est vraiment ainsi que Vid Mihelics, en tant qu'écrivain et rédacteur a vraiment assumé son poste. Dans la soixante dixième année de sa vie, il a observé le monde avec le même intérêt vigilant qu'au temps de sa jeunesse. Son attention s'éveillait tout de suite si des pensées s'affrontaient quelque part, et il était le fidèle interprète de toutes les idées saines capables de faire progresser l'esprit humain. Il n'a jamais été de parti pris ou mesquin dans le choix de ses sujets. Au cours de ces dernières dizaines d'années il n'y a eu pour ainsi dire aucun domaine de la vie spirituelle dont il n'aurait communiqué quelque fait intéressant.

Il se peut qu'en partie ce soit justement cet intérêt multilatéral, cette avidité spirituelle pour ainsi dire insatiable qui lui ont valu son destin. Il n'y a pas eu de journal, revue ou autre publication adressés à la rédaction qu'il n'ait parcouru pour les annoter. Les tiroirs regorgeaient de fiches classées selon les sujets, et bien que les rayons de notre bibliothèque ploient sous leur poids, il ne permettait pas d'emporter hors de la rédaction ne fût-ce qu'une seule publication, pensant qu'il pourrait en avoir besoin un jour pour quelque article. Le travail intellectuel, qu'il assumait, aurait surmené à l'extrême même un homme jeune. En même temps, cet esprit multilatéral à large sphère d'intérêt, paraissant rationnel et quelquefois, même sceptique aux observateurs extérieurs possédait une foi d'une pureté enfantine. Les points d'interrogation parfois empreints d'une fine ironie qu'il mettait dans ses écrits ou dans ses paroles, venaient toujours du côté humain soit de la théologie, soit de la vie de l'Eglise. Mais pour ce qui est de l'Évangile, ce qui est éternel, il le croyait avec humilité.

Il y avait en lui une sensibilité intérieure, un penchant à l'attendrissement souvent dissimulée sous une rudesse forcée. Autant il était critique sous le rapport de tout travail intellectuel, autant il était bienveillant avec les hommes et vis à vis d'eux. Ce qui le faisait le plus souffrir, c'était d'être déçu par le manque d'humanité de quelqu'un. La courtoisie parfois un peu surannée qu'il témoignait envers ceux qu'il approchait était une manifestation de son humanisme fondamental. A vrai dire, il nous a quittés avec tant de tact, qu'il n'aurait pu le faire mieux. Un petit malaise paraissant sans gravité à la rédaction, deux semaines d'amélioration rapide

à l'hôpital, au cours desquelles il n'a pas cessé de s'intéresser à la marche de la revue puis ces trois minutes fatales qui l'ont conduit à ce long voyage dont le chanoine prévôt Imre Várkonyi a dit dans les paroles d'adieu prononcées sur sa tombe qu'"il menait très loin".

De nombreux livres, études, notes universitaires témoignent de l'intense travail incessant intellectuel dans le quel Vid Mihelics a fini par se consumer. Il y aura des hommes pour apprécier dignement cette activité. Quant à nous ses proches compagnons de travail, en dehors de ses biens spirituels, il nous laisse un héritage peut-être encore plus précieux: Le magnifique exemple de la fidélité de l'engagement humain désintéressé.

COMPTE-RENDUS ET CRITIQUES

La rubrique des beaux-arts communique un article sur la publication en langue hongroise par la publication en langue hongroise par la Maison d'Éditions CORVINA de l'ouvrage de l'ouvrage de Brassai, photographe hongrois vivant à Paris depuis plusieurs dizaines d'années intitulé: „Conversations avec Picasso”. L'auteur du compte-rendu du livre — préfacé par le poète Gyula Illyés — considère l'ouvrage comme une des œuvres importantes de la vaste littérature sur Picasso.

NOMINATION DE NOUVEAUX ARCHEVÊQUES ET EVÊQUES

Le pape Paul VI — considérant leur état de santé — a consenti à ce que Mgr András Hamvas archevêque de Kalocsa, Mgr Vince Kovács évêque de Vác et Mgr Artur Schwarz-Eggenhofer administrateur apostolique d'Esztergom prennent leur retraite, et en même temps il a accepté la démission du Rev. P. Norbert Legányi, archiabbé de Pannonhalma.

Le pape a nommé Mgr József Ijjas évêque in partibus et administrateur apostolique de Csanád, archevêque de Kalocsa, Mgr Pál Brezanóczy évêque in partibus et administrateur apostolique d'Eger, archevêque d'Eger, Mgr József Bánk évêque in partibus et administrateur apostolique de Győr, évêque diocésain de Vác, Mgr József Cserháti évêque in partibus et administrateur apostolique de Pécs, évêque diocésain de Pécs, Mgr Imre Szabó évêque in partibus, administrateur apostolique d'Esztergom, Mgr Imre Kisberk évêque in partibus, administrateur apostolique de Székesfehérvár, le Rev. József Kacziba, évêque in partibus et administrateur apostolique de Győr, le Rev. József Udvardi, évêque in partibus et administrateur apostolique de Csanád, ainsi que le Rev. György Zemplén recteur du séminaire central de Budapest, évêque auxiliaire d'Esztergom, et le Rev. József Vajda recteur du séminaire d'Esztergom, évêque auxiliaire de Vác.

Sur la base du décret-loi No 22./1957 — Le Présidium de la République Populaire a donné — son consentement préliminaire aux dispenses et aux nominations.

Les prélats catholiques nouvellement nommés ont prêté serment à la République Populaire Hongroise et à sa constitution par devant M. Pál Losonczy président du Présidium de la République Populaire.

Au serment étaient présents: Lajos Cseterki secrétaire du Présidium, le Rev. Richárd Horváth membre du Présidium, József Prantner sous-secrétaire d'État président de l'Office National des Affaires du Culte et Imre Miklós vice-président de l'Office National des Affaires du Culte.

INFORMATIONS

A l'occasion du nouvel an, le corps épiscopal catholique hongrois a adressé aux fidèles une lettre pastorale qui énonce entre autres: „C'est le coeur plein de reconnaissance envers Dieu qu'au début de l'année nouvelle nous jetons un regard sur celle qui vient de s'écouler, en nous rendant compte des biens communs dont nous avons tous joui... Prêts pour la nouvelle année, nous nous tournons vers nos fidèles dans nos affaires particulières et nous adressons nos salutations et nos bons voeux à tous nos frères hongrois.” La lettre pastorale groupe son texte autour de

trois pensées. La première exprime: „Nous sommes les serviteurs de la lumière et, en cette qualité, notre tâche à l'occasion de cette fête, est avec la grâce de Dieu d'apporter au cours de la nouvelle année une lumière plus vive et plus intense encore dans la vie de notre Eglise. Ce passage de la lettre pastorale énonce: C'est la lumière de notre foi, d'après les enseignements du Saint Père que des évêques soulignent la qualité auguste de notre existence humaine. Les grands problèmes de la vie humaine surgissent surtout dans la famille, berceau des vies nouvelles, par lesquelles elle entretient l'avenir des peuples, de l'Eglise et du monde tout entier. L'état sanctifié de la communauté de la vie familiale est un facteur si important que les évêques se proposent d'en parler tout particulièrement.

Puis les évêques attirent l'attention des fidèles sur le fait qu'eux-mêmes ils constituent l'Eglise. „Nous autres, vos prélats et vos prêtres — énonce textuellement la lettre pastorale — nous ne nous considérons pas comme des privilégiés de l'Eglise. En effet, la charge de prélat et celle de prêtre sont en essence le service des fidèles. Donc que chacun considère la cause de l'Eglise comme étant la sienne, et qu'il accomplisse ses tâches de caractère ecclésiastique dans le même esprit.”

Dans la deuxième partie, la lettre pastorale rappelle que l'Eglise a promu la fête du Nouvel An au rang de „Jour de la paix mondiale”. En conséquence les catholiques hongrois doivent commencer l'année nouvelle en s'efforçant d'établir des relations amicales et des rapports toujours plus étroits avec leurs frères hongrois ainsi qu'avec tous les hommes de bonne volonté. L'obstacle le plus acharné de la paix mondiale si ardemment désirée est l'égoïsme qui se révèle à tous les niveaux. Il n'y a pas, il ne peut y avoir de paix si nous ne considérons pas tous les hommes comme nos égaux, si nous sous-estimons notre prochain, si nous privons qui que ce soit de ce qui revient à tous. Le blâme réitéré de la guerre, le plus dangereux perturbateur de la paix fait aussi partie de l'accentuation de la paix du premier jour de l'année. Comment célébrer dignement la nouvelle année et le jour de la paix mondiale sans condamner catégoriquement les guerres qui sévissent? C'est pourquoi, avec nos fidèles et tous nos compatriotes, nous luttons pour que cessent les combats sur la terre du Vietnam, accablée de tant de souffrances, et pour que cesse la lutte fratricide au Nigeria. Notre nouvelle année ne peut être paisible si nous ne nous soucions pas de l'abolition de la tension belliqueuse qui règne au Proche-Orient et ailleurs.

La troisième partie de la lettre pastorale développe la pensée que „l'avenir heureux et pacifique peut être construit surtout là où nous vivons et travaillons, c'est à dire dans notre patrie bien-aimée, dans la communauté du peuple qui nous est cher”. Le désir formulé par les évêques hongrois à l'occasion du Nouvel An, c'est que le peuple travailleur hongrois se rassemble en union fraternelle exemplaire, quand la patrie l'appelle. Mais, ce jour-là, les évêques veulent encore exprimer des remerciements; aussi écrivent-ils: „Fidèle à notre constitution comme aux idéaux de la liberté, notre Etat a inséré dans son budget de cette année l'aide pécuniaire aux Eglises et aux communautés religieuses. Dans ce geste, nous voyons l'estime du travail de nos fidèles et la reconnaissance de leurs exigences religieuses. C'est pourquoi nous nous joignons à eux pour remercier les dirigeants de notre Etat de leur sollicitude et nous leurs promettons d'y répondre dignement au moyen de faits et d'actions servant notre bien commun.

Ce n'est qu'en célébrant nos résultats atteints jusqu'ici avec nos fidèles et tous nos compatriotes et en continuant à contribuer à la réalisation de nos buts économiques socialistes que nous pouvons fêter dignement le nouvel an. En même temps nous gardons l'espoir de pouvoir remplir sans obstacle la mission de pastorat et de fidèles que Dieu nous a confiée”.

K Ö Z L É S E K É S V Á L A S Z O K

Mihelics Vid halála alkalmával sok olvasónk keresett fel bennünket levelével. A résztvevő sorokért ezúton mondunk mindenkinek köszönetet.

Római katolikus érsekek és püspökök kinevezése.

Lapunk februári számának lezárása után kaptuk az alábbi közleményt: VI. Pál pápa — korukra és egészségi állapotukra való tekintettel — hozzájárult dr. Hamvas András kalocsai érsek, dr. Kovács Vince püspök, váci apostoli kormányzó, dr. Schwarz-Eggenhofer Artúr esztergomi apostoli kormányzó nyugalomba vonulásához, és ezzel egyidejűleg elfogadta Legányi Norbert pannonhalmi főapát lemondását.

A pápa dr. Ijjas József püspök csanádi apostoli kormányzót kalocsai érsekké, dr. Brezanóczy Pál püspök egri apostoli kormányzót egri érsekké, dr. Bánk József püspök győri apostoli kormányzót váci megyéspüspökké, dr. Cserháti József püspök pécsi apostoli adminisztrátort pécsi megyéspüspökké, továbbá dr. Szabó Imre püspököt esztergomi apostoli kormányzóvá, Kisberk Imre püspököt székesfehérvári apostoli kormányzóvá, dr. Kacziba József plébánost püspökké és győri apostoli kormányzóvá, dr. Zemplén György budapesti központi szemináriumi rektort esztergomi segédpüspökké, dr. Vajda József esztergomi szemináriumi rektort pedig váci segédpüspökké nevezte ki.

A felszentelésekhez, illetve kinevezésekhez a népköztársaság elnöki tanácsa az 1957. évi 22. számú törvényerejű rendelet alapján előzetesen hozzájárult. Az újonnan kinevezett katolikus főpapok január 23-án tették le az esküt a Magyar Népköztársaságra és annak alkotmányára Losonczy Pál a Népköztársaság Elnöki Tanácsának elnöke előtt. Az eskütételén jelen volt Cseterki Lajos az Elnöki Tanács titkára, dr. Horváth Richárd az Elnöki Tanács tagja, Prantner József államtitkár, az Állami Egyházügyi Hivatal elnöke és Miklós Imre az Állami Egyházügyi Hivatal elnök helyettese is.

A magyar katolikus egyházi élet e kiemelkedő eseményének méltatására legközelebbi számunkban visszatérünk.

A magyar katolikus püspöki kar újévi szózáttal fordult a hívekhez, amelyben a többek között ezeket írja: „Isten iránti hálával tekintünk vissza új évünk küszöbén a letűnt esztendőre és így vesszük számba a mindnyájunk által élvezett közös javainkat... Újévi vértetben fordulunk sajátos ügyeinkben híveinkhez és irányítjuk köszöntésünket, jókívánatainkat minden magyar testvérünkhöz.” A pásztorlevél három gondolat köré csoportosítja mondandóját. Az első így hangzik: „Mi a világgosszág szolgálói vagyunk és mint ilyeneknek, ünnepi feladatunk, hogy Isten kegyelmével új és több fényt vigyünk bele egyházunk életébe az új esztendőben.” A körlevél itt hangoztatja, hogy a püspökök hitünk fényénél és a Szentatya tanítását igénybe véve mutatnak rá emberi létünk magasztos voltára. Az emberi élet nagy kérdései különösen a családban jelentkeznek. A család a bölcsője az új életeknek és általuk a család/a fenntartója a népek, az egyház és az egész világ jövődjének. A családi életközösség megszentelt volta olyan komoly tényező, hogy a püspökök külön is szólni kívánnak majd erről.

Majd arra hívják fel a püspökök a hívek figyelmét, hogy ők alkotják az egyházat. „Mi, Istentől rendelt főpásztoraitok és papjaitok — mondja szószerint a körlevél — nem tekintjük magunkat az egyház kiváltságosainak.” A főpásztori és papi tiszt lényege a hívek szolgálata. Érezze tehát mindenki magáénak az egyház ügyét és ugyanilyen szolgálat szellemében végezze egyházi jellegű kötelességeit.

A körlevél második részében arról emlékezik meg a pásztorlevél, hogy az egyház az újév ünnepét a világbéke napjává avatta. Ennek megfelelően a magyar katolikusoknak is úgy kell kezdeniök az új évet, hogy keresik a meleg kézfogást és mindinkább erősödő egységű tartozást és összefogást minden magyar testvérükkel és minden jóakarátú emberrel. Az annyira áhított világbéke legadázabb kerékkötője a minden szinten lelepleződő önzés. Nincs és nem lehet békességünk, ha nem tartunk egyenjogúnak minden embert, ha lekicsinyeljük embertestvérünket, ha bárkit kirekesztünk a mindenkit megillető javakból. A béke újévi hangsúlyozásában benne foglaltatik a béke legvéresebb rombolójának, a háborúnak ismételt elítélése is. Nem ülhetünk méltó módon újévet és világbéke napot, ha nem kárhozzátjuk a leghatározottabban a dúló háborúkat. Ezért híveinkkel és minden hazánkfíával to-

vábra is azon küzdünk, hogy űljön el a fegyverek zaja Vietnam mérhetetlen szenvedésekkel átitatott földjén, szűnjön meg a testvérharc Nigériában. A mi új évünk nem lehet békés, ha nem lesz gondunk arra, hogy szűnjenek meg a háborús feszültségek Közél-keleten és másutt.

A körlevél harmadik része azt a gondolatot fejtegeti, hogy „a szép, békés és boldog jövőt leginkább ott építhetjük, ahol élünk és dolgozunk, vagyis szeretett hazánkban, drága népünk körében és közösségében.” A magyar püspökök újévi óhajta is az, hogy forrjon össze példás testvéri egységben és összefogásban a magyar dolgozó nép, amikor hív a haza. Újév napján a püspökök a köszönetnek is hangot kívánnak adni. Ezt írják: „Államunk, híven alkotmányunkhoz és a szabadság eszméihez, az idei költségvetésébe is belevette az egyházak és vallási közösségek anyagi támogatását. Mi ebben a gesztusban híveink munkájának megbecsülését és vallásos igényeinek elismerését látjuk. Ezért híveinkkel együtt mondunk köszönetet a gondoskodásért államunk vezetőinek és ígérjük, hogy a magunk részéről a ténylek és további közös javunkat szolgáló tettek beszédével fogunk méltó módon válaszolni. Csak úgy tudunk híveinkkel és minden hazánkfiával újévvelni, hogy velük ünnepeljük meg eddigi eredményeinket és velük együtt veszünk továbbra is részt szocialista gazdasági célkitűzéseink megvalósításában. Közben zavartalanul tápláljuk azon reményünket, hogy akadálytalanul teljesíthetjük Istentől nyert pásztori és hívő küldetésünket.”

Templomok megáldása: Orosházán *Ijjas József* püspök december 15-én áldotta meg a hívek adományaiból kifestett templomot. A szentmise végén a püspök áldásban részesítette a jubiláló házastársakat. — Kerecsenden ugyanezen a napon szentelte fel a község újjáépült templomát *Mészáros Lajos* egri prépostkanonok, irodaigazgató. — Demjén temploma is kívül-belül megújult. *Brezanóczy Pál* püspök, egri apostoli kormányzó nemcsak a szép templomot áldotta meg, hanem külön a kisgyermekeket is. — Ugyancsak *Brezanóczy püspök* áldotta meg Dédestapolcsány 160 éves újonnan kifestett és új világitással felszerelt templomát. — Kéleshalom helyreállított plébániatemplomát *Horváth Alajos* kalocsai nagyprépost, érseki helynök áldotta meg.

„Az igaz is hétszer.” — A jeligét folytatva: „esik el naponta”. Ezt a közkeletű s eléggé népszerű mondatát ebben a formában és a rendszerint hozzáfűzött céllalattal sehol sem találjuk a szentírásban. Forrása kétségkívül a *Példabeszédek Könyve*: „Ne ólálkodjál, te istentelen, az igaznak hajléka körül és fel ne dúld nyugvóhelyét! Mert essék el bár hétszer az igaz, mégis felkel, a gonoszok ellenben elbuknak a bajban” (25, 15—16). Nyilvánvaló, hogy azt az elesést és elbukást, amiről itt szó van, nem vonatkoztathatjuk csupán erkölcsi vétésekre, sokkal inkább azokra a bajokra és szerencsétlenségekre kell vonatkoztatnunk, amelyek bennünket érhetnek. Feltehető, hogy az „igaz” ember, akire itt a szent szerző utal, vagyis az Istenben hívő és bizó ember az ismétlődő vétéktől is újból és újból szabadulni fog, az idézett szöveg helyes értelmét azonban mégis akként kell felfognunk, hogy azt az embert, aki hisz és bízik Istenben, az élet mindannyi megpróbáltatása sem zúzza össze, mert mindig lesz ereje ahhoz, hogy Isten segítő kegyelmével fölébük emelkedjék. Ne feledjük továbbá, hogy az a bizonyos „istentelen” itt valójában közönséges tolvaj, betörő vagy rabló. Őt akarja elriasztani a szent szerző azzal a megállapításával, hogy végül is nem az istenfélőnek fog ártani, hanem ő maga rohan a veszébe. Felhívhatjuk még arra is a figyelmet, hogy a „naponta” kitétel egyáltalán nem szerepel az idézett szövegben. Valószínű, hogy a középkorban valamelyik bűnbánat-hirdető toldotta hozzá, aki előtt a *Lukács*-evangéliumnak ez a helye (17, 4) lebegett: „Ha testvéred hétszer vétkezik is naponta ellened és hétszer fordul hozzád azzal, hogy bánja, bocsáss meg neki!”

Készpénzzel bérmentesítve
a Bp. 72. sz. postahivatalnál.